

ÚVOD DO FILOZOFIE	6
Prvotnopospolná spoločnosť	6
Znaky	6
Predpoklady vzniku filozofie	7
Vzťah filozofie a špeciálnych vied	8
Filozofické disciplíny	8
Delenie filozofických smerov	9
Význam filozofie	9
ANTICKÁ FILOZOFIA OD PRELOMU 6 /7 ST. PNL. DO 6 ST. NL.	10
Kozmologické obdobie	11
Milétska škola	11
Eleátska škola	12
Atomisti	13
Idealisti	14
Materialisti	15
Sofisti	16
KLASICKÁ GRÉCKA FILOZOFIA	17
Sokrates	17
Učenie Sokrata	17
Gnozeológia	18
Etika	18
Platón	19
Tvorba Platóna	19
Učenie	20
Gnozeológia	20
Učenie o človeku	20
Sociálne + politické názory	21
Skupiny obyvateľstva v ideálnom štáte	21
Aristoteles	22
Tvorba Aristotela	22
Učenie o podstate	23
Filozofia zlatej strednej cesty	23
Fyzika	24
Rozum	24
Etické názory	24
Politika	25

HELENIZMUS	26
Stoicizmus	26
Učenie	26
Názory na štát	27
Epikureizmus	28
Poznanie	28
Etika	28
Diela Epikura:	29
Sociálne názory	29
Novoplatonizmus	29
Učenie o svetoch	29
Skepticizmus	30
Učenie	30
Eklekticizmus	31
Novopytagoreizmus	31
STREDOVEKÁ FILOZOFIA	32
Nový zákon	33
Filozofia	33
Patristika	33
Apologetické hnutie	33
Gnosticizmus	34
Aurélius Augustín	34
Učenie	34
Gnozeológia	35
Učenie o predestinácií	35
Scholastika	36
Raná scholastika	36
Realisti	36
Nominalisti	36
Vrcholná scholastika	37
Tomáš Akvinský	37
Diela	37
Gnozeológia	38
Etika	38
Politika	38

NOVOVEKÁ FILOZOFIA	39
Francis Bacon	41
Učenie	41
Diela	41
René Descartes	43
Prínos	43
Diela	43
Fyzika a náuka o človeku	45
Benedictus (Baruch) Spinoza	46
Diela	46
Gottfried Wilhelm Leibniz	47
Diela	48
Učenie	48
Thomas Hobbes	50
Diela	50
John Locke	51
Gnozeológia	51
Názory na štát	53
George Berkeley	54
David Hume	55
OSVIETENSTVO	56
Osvietenstvo v Anglicku	56
Francúzske osvietenstvo	57
Charles Louis de Montesquieu	58
Deľba štátnej moci	58
Francois Marie Arouet - Voltaire	59
Diela	59
Jean Jacques Rousseau	61
Spoločenská zmluva	62
Emil, alebo o výchove	62
Encyklopedisti	63
Denis Diderot	63
Julien Offrai de la Mettrie	63
Jean d' Alembert	63
Paul Heinrich Didrich d' Holbach	64
Claud Adrien Helvetius	64
Etien Bonet de Condillac	64
NEMECKÁ KLASICKÁ FILOZOFIA	65

Immanuel Kant -----	67
Predkritické obdobie-----	68
Kritické obdobie-----	68
Kritika praktického rozumu -----	70
Georg Wilhelm Friedrich Hegel -----	71
Učenie Hegela -----	72
Ludwig Feuerbach -----	74
Ďalší predstavitelia filozofie -----	75
FILOZOFIA 19. STOROČIA -----	76
Voluntarizmus -----	77
Arthur Schopenhauer -----	77
Friedrich Nietzsche -----	79
Pozitivismus -----	82
1. fáza pozitivismu - pozitivismus -----	82
Auguste Comte -----	82
2. fáza pozitivismu - empiriokriticizmus -----	84
Richard Avenarius -----	84
Ernest Mach -----	84
3. fáza pozitivismu - novopozitivismus, logický empirizmus -----	85
Rudolf Carnap -----	86
4. fáza pozitivismu - postpozitivismus -----	87
Karl Raimund Popper -----	87
Paul Feyerabend -----	87
Thomas Samuel Kuhn -----	87
EXISTENCIALIZMUS -----	88
Sören Kierkegaard -----	89
Filozofia existencie v Nemecku -----	91
Karl Jaspers -----	91
Martin Heidegger -----	92
Francúzsky existencializmus -----	93
Jean Paul Sartre -----	93
Gabriel Marcel -----	94

Albert Camus-----	94
Simone de Beauvoir-----	94

Úvod do filozofie

- Filozofia – *filein* (milovať) + *sofia* (múdrosť)
- 1 krát ju tak nazval *Pytagoras* v 6 st. pnl
- Ako osobitnú vedu ju vyčlenil *Platón* 5 st pnl.
- Podstatu filozofie spredmetnil *Sokrates* 4-5 st pnl. „ *Viem, že nič neviem.* “
- *Aristoteles* tvrdil, že: „ *Filozofia vznikla z ľudí, keď sa začali diviť.* “

Prvotnopospolná spoločnosť

- Človek bol lovcem, zberačom plodín, **prírodu si iba privlastňoval, ale nepretváral.**
- Obrazom sveta bola **mágia** (Grécko-Perzské označenie pre niečo záhadné, tajomné)
- Ľudia verili, že prostredníctvom obradov, úkonov, tancov, zaklínaní môžu úspešne ovplyvniť, výsledky svojej činnosti.
- Ide o RANNÚ FORMU NÁBOŽENSTVA medzi ne patria aj:
 - **Animizmus** (všetko má dušu)
 - **Animatizmus** (živelné chápanie vecí ako bytostí)
 - **Fetišizmus** (port. *Fetico* = urobený. Viera v nadprirodzené schopnosti predmetu)
 - **Totemizmus** (Odžibejovia = jeho rod. Príbuzenstvo kmeňa s rastlinou, zvierat'om)
- Dochádza ku zmenám prírodných podmienok, nastáva rast populácie, zmena tradičných území, oddeľovanie duševnej práce od fyzickej.
- Človek si **začína pretvárať prírodu.**
- Magický obraz sveta sa mení na **mýtický**. (**Mythos** = povest', báj, rozprávanie)
- Vzniká, keď si ľudia nevedeli vysvetliť rôzne javy v prírode (o hviezdach, slnku ...)
- Poznáme viacero druhov mýtov : o rodoch (*Genealogické*), kultúrnych výdobytkoch, o konci sveta (*eschatologické*), o znovuzrození, o slnku...
- **Mytológia obsahuje** : náboženstvo (viera v nadprirodzeno), vedu (ovplyvňuje javy vo svete a prírode), umenie (odreagovanie sa), filozofiu (rieši svet ako problém).
- **Mytológia delí svet na pozemský** (poznateľný, ovládateľný) a **nadpozemský** (nepoznateľný, neovládateľný)
- Na začiatku pripisujú prírodné sily zvieratám, neskôr božstvám.
- Egypt = *teriomorfizmus* Grécko = *Antropomorfizmus* (+ úloha času *chronos*)

Znaky

- 1) Silné citové vnímanie
 - 2) Nieje oddelený subjekt od objektu
 - 3) Nieje oddelený čas od priestoru
 - 4) Nieje oddelené materiálne od ideálneho
 - 5) Je tu málo rozvinuté abstraktné myslenie
 - 6) Má veľký význam pre folklór, umenie....
- Rozdiel medzi **mýtom a legendou** je v tom, že legenda je založená aspoň s častí na reálnom základe.

- Rozdiel medzi **mytológiou a náboženstvom** spočíva v tom že:
 - 1) V náboženstve je Boh dokonalý
 - 2) Rozdiely sú aj v spôsobe komunikácie, uctievaní
 - 3) Mytológia je predvídava (Daidalos...
 - 4) Mýtus je hodnotiaci, všetko je delené na protiklady.
- Rozdiel medzi **mýtom a filozofiou** je :
 - 1) Mýty opisujú, filozofia vysvetľuje.
 - 2) Mýtus nemá autorov, filozofia je vždy spojená s konkrétnym autorom.
 - 3) Mytológia pracuje s predstavami, filozofia s pojmami
 - 4) Mýtus odpovedá na otázky ktoré sa nejavili ako problém, vo filozofii je celý svet problém.
 - 5) Mytológia používa zosobňovanie.
- Príkladom mýtického myslenia je báseň *Teogonia* od *Hesiodosa*

„ Na samom počiatku vecí bol chaos a po ňom Gaia, širokých prs, to bezpečné sídlo bohov. “

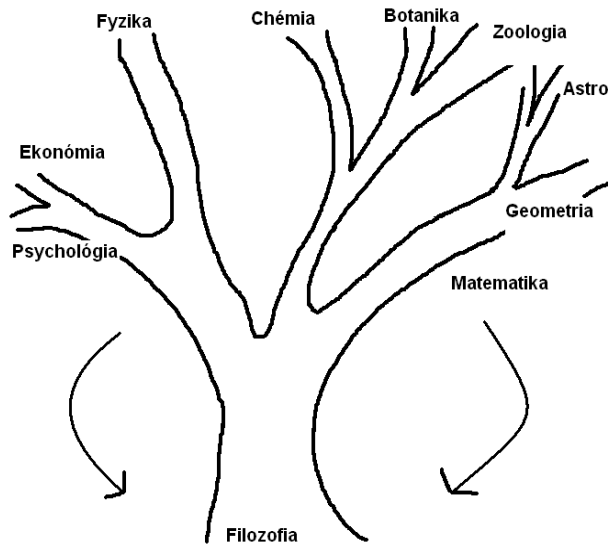
- **Pojem** : Všeobecná charakteristika (napr. človek) , pojem umožňuje vyčleniť istú skupinu javov a priradiť im jednotiaci zmysel.
- **Obsah** : Špecifická charakteristika (Janko, Peťka)
- **Logos** : Pojem v Gr. filozofii (najprv : reč, slovo potom : rozum, zákon..), so vznikom pojmov vzniká filozofia.

VZNIK FILOZOFIE JE SPOJENÝ S PRECHODOM OD MÝTU K LOGU OD PREDSTÁV K POJMOM.

Predpoklady vzniku filozofie

- **Spoločenské**
 - 1) Úroveň ekonomických a sociálnych vzťahov
 - 2) Oddelenie duševnej práce od fyzickej
 - 3) Zmena sociálnej štruktúry spoločnosti
 - 4) Nahromadenie vedomostí a vznik skupiny ľudí so záujmom riešiť filozofické problémy
- **Individuálne**
 - 1) Pojmové myslenie (schopnosť človeka vyjadrovať sa na úrovni pojmov)
 - 2) Osobnostná zrelosť (schopnosť človeka samostatne myslieť)
- **Najstaršie filozofické učenia vznikajú** v Indii, Číne a Grécku.
- Filozofia je veda o najvšeobecnejších zákonitostiach vývoja prírody a spoločnosti, skúma svet ako celok.
- Jednotlivé individuálne javy sa snaží zaradiť do **širších súvislostí**.
- Zaoberá sa otázkami bytia, poznania, mravného konania.
- **Všeobecné hodnoty** sú : dobro, pravda, krása.
- Základný **filozofický postoj je múdrosť** a predpokladom múdrosti je tolerancia = dialóg
- Metóda ktorú uprednostňuje je **myslenie**.

Vzťah filozofie a špeciálnych vied

- pri svojom vzniku obsahovala filozofia všetky poznatky o svete (Kráľovná všetkých vied). S pribúdaním poznatkov sa vyčlenili jednotlivé vedy.
- Získané poznatky z jednotlivých vied **filozofia zovšeobecňuje**.
- **Rozdiel medzi filozofiou a špeciálnymi vedami :**
 - 1) filozofia skúma svet ako celok, veda skúma iba určitú časť (tematická redukcia)
 - 2) filozofia má na prvom mieste človeka (antropologické hľadisko)
 - 3) Veda sa mení každým novým objavom
 - 4) Filozofia nestavia bariéry nedziminulosťoua prítomnosťou,

- nadčasové otázky
- 5) Vedy delíme na reálne (prírodné, kultúrne, sociálno ekonomické) a formálne (matematika, logika)

Filozofické disciplíny

Ontologia (*to on* = bytie, *logos* = učenie)

- Ide o **učenie o bytí**.
- **Parmenides** 1. definoval , považuje sa za zakladateľa ontológie
- Parmenides tvrdí, že bytie je :

„ Celé, súvislé, nedeliteľné, nehybné, nemenné, nikdy nevzniklo a nikdy nezanikne. “

- V novovekej ontológii poznáme **pojmem kategórie** – sú to základné pojmy, ktoré sú také všeobecné, že prislúchajú všetkým veciam (priestor, čas..)
- Takto chápaná ontológia bola **súčasťou metafyziky**, (tam patrila aj **kozmológia**)
- Pojem **metafyzika** zaviedol Adronikos Rhodský keď usporadúval Aristotelove spisy zaradil niektoré spisy za spisy o prírode. **Meta ta fyzika** (za prírodou).
- **Metafyzika** sa zaoberá teoretickým svetom, svetom mimo zmyslového vnímania (existuje boh??) , vyslovujú sa špekulácie (A. Conte tvrdil len čo je dané)
- Ďalšími obormi ontológie je prirodzená teológia – náuka o dôkazoch Božej existencie.
- Racionálne psychológia – náuka o duši
- Otázkami bytia sa v 20 st. zaoberal Heidegger.

Gnozeológia (*gnosis* = poznanie, *logos* = veda učenia)

- **Gnozeológia je náuka o poznaní**
- Zakladateľom je **Herakleitos**
- **Skúma či je svet poznateľný, a na koľko je poznateľný?** (**Agnosticismus** = učenie, ktoré popiera poznateľnosť sveta = svet je nepoznateľný)

- Poznáme dve základné filozofické disciplíny, tvoria základ filozofickej otázky od riešenia ktorej závisí charakter a povaha tej ktorej filozofie.
- **Základná filozofická otázka**
 - 1) **Ontológia** (čo bolo prvé hmota alebo duch?)
 - 2) **Gnozeológia** (je svet poznateľný či nepoznateľný ?)
- V závislosti od riešenia tejto otázky poznáme dva **smery**
 - 1) **Materialisti** (prvá bola hmota a svet je poznateľný)
 - 2) **Idealisti** (prvý bol duch a svet je nepoznateľný)
- Medzi **d'alsie filozofické disciplíny** patrí:
 - 1) **Axiológia** (učenie o hodnotách, dobré/zlé)
 - 2) **Metodológia** učenie o metódach ktoré majú filozofi používať
 - 3) **Etika** učenie o mravnom konaní
 - 4) **Estetika** náuka o kráse
 - 5) **Antropológia** náuka o človeku
 - 6) **Dejiny filozofie** história filozofie
 - 7) Zoznam **nieje ukončený**, ktorákoľvek oblasť sveta sa môže stať predmetom filozofie.

Delenie filozofických smerov

- Podľa **vzťahu tela a duše delíme na materialistov a idealistov.**
- Podľa **vzťahu k bohu**:
 - 1) **Teizmus** (teos = boh) uznáva boha, Boh riadi svet.
 - 2) **Ateizmus** neveria, že boh existuje.
 - 3) **Deizmus** Boh stvoril svet, ale ďalej ho už neriadi.
 - 4) **Panteizmus** (pan = všetko) Boh je všetko, všade.
- Podľa **podstát**:
 - 1) **Monizmus** – je iba jedna podstata (Spinoza).
 - 2) **Dualizmus** – sú dve podstaty (Descartes)
 - 3) **Pluralizmus** – poznáme mnoho podstát (Leibniz)

Význam filozofie

- Umožňuje nám vidieť jednotlivé **javy v širších súvislostiach** a prenikať tak k ich podstate. Filozofia poskytuje orientačné body pri hľadaní odpovedí na otázky:
 - Čo môžem vedieť? (ľudské poznanie)
 - Čo mám robiť? (ľudské konanie)
 - Čo môžeme a v čo máme veriť aby sme dali nášmu životu zmysel?
- Všetky tieto problémy zhrnul *Immanuel Kant* do troch otázok:
 - čo môžem vedieť? (otázka poznania) – metafyzika
 - Čo mám robiť? (šťastie, cnosť, sloboda) – etika
 - V čo smiem dúfať? (účel a cieľ ľudskej existencie Náboženstvo.)
- Ak to zhrnieme vznikne nám z toho základná filozofická otázka Čo je človek??? (zaoberá sa tým antropológia)
- Veda (biológia, psychológia...) nestačí na to, aby sa odpovedalo na otázku identity a podstaty človeka, hoci je to veľmi dôležitá otázka.
- Moderný svet neraz pôsobí ako prvok ohrozujúci identitu. Filozofia nám môže poskytnúť orientáciu. Avšak ani filozofia neposkytuje hotové recepty, ale vytvára nám priestor, aby sme sa zamysleli nad problémami a riešili ich.

Antická Filozofia Od prelomu 6 /7 st. pnl. do 6 st. nl.

1) **Kozmologické obdobie** = (ranná grécka filozofia, predsokratovské obdobie, prírodná filoz)

- Rieši vznik sveta a jeho usporiadanie.
- Typické je tým, že filozofi tohto obdobia hľadajú akúsi pralátku **Arché**, z ktorej všetko ako z prvého vzniklo a do ktorej všetko ako do posledného zaniká.
- Každý hľadal Arché niekde inde (voda, oheň..)
- **Mytozofia** – už sa nejedná o mytológiu, ale ešte to nieje filozofia. Jedná sa o mytológiu s filozofickými prvkami.
- Ďalším znakom tohto obdobia je **Naturalizmus Racionalizmus** – ide o dôverčivé obracanie sa na prírodu, hľadali v nej zmysel života, taktiež tu hľadali pralátku. Rozlišovali 4 živly: oheň, voda, vzduch, zem.
- **Racionalizmus** –viera v možnosti rozumu, dôvera v rozum.
- **Racionalizmus** je ovplyvnený **Orfizmom** (*Pytagoras*) = verili v prevteľovanie a nesmrteľnosť duše.
- Toto filozofické obdobie sa nerozvíja v Aténach, ale v mestách Gréc. kolónií na maloázijskom pobreží.
- **Predpokladom vzniku** Antickej filozofie je, že vzniká po rozpade prvotno-pospolnej spoločnosti a súvisí so vznikom gréckych mestských štátov Polis. (nezávislé spoločenstvo občanov)
- Mení sa tiež postavenie človeka.
- Poznáme **2 priame predpoklady**
 - 1) Oddelenie zákonov prírody od zákonov ľudí
 - 2) Obchodná a kolonizačná činnosť Grékov
- Toto obdobie sa ďalej člení :
 - 1) Materialisti (Milétska škola, Atomisi, Herakleitos, Enpedokles, Anaxogoras)
 - 2) Idealisti (Pytagoras, Eleáti (Parmenides z Korintu)

2) **Klasická Grécka filozofia 5-4 st. pnl** = (Antropologické, Sokratovské obd.)

- Ide o kolísku gréckej filozofie, nachádzajú sa tu skutočné filozofické učenia.
- Centrom sú Atény (Zlatý vek Atén)
- Do popredia sa dostáva antropologická otázka = otázka človeka, metafyzické + gnozeologické otázky.
- Predstavitelia : Sokrates ⇒ Platón ⇒ Aristoteles.

3) **Helenistická filozofia 4 st. pnl – 6 st. nl.** = (Poklasická filozofia)

- **Koniec r 529** ⇒ Justiniánov dekrét (Zatvorená Platónová akadémia a všetky filoz školy)
- Mení sa téma, **postavenie človeka v neistých časoch a etické problémy**
- Rozvíja sa na troskách alexandrovej ríše , je ovplyvnená kresťanstvom.
- **Centrom sa stáva Alexandria** (knižnica)
- Poznáme **rôzne školy** (Stoicizmus (pomenovanie od stĺpu, kolonáda stĺpov na námestí, pokoj), Epikureizmus, Skepticizmus, Novoplatonizmus, Eklektitov (vyberali si to čo sa im do učenia hodilo), Novopytagorejci.

4) **Rímska filozofia**

- Rimania sa vo filozofii nikdy nepovzniesli na úroveň Grékov.
- **Vyberali si** to čo sa im hodilo na obhajobu expanzívnej politiky a pre štátnickej účely.
- Mali avšak pár mysliteľov : Cicero, Lucretius Carus, Marcus Aurélius, Seneca..

Kozmologické obdobie

Milétska škola

- Vznikla v meste *Milétos* (Iónska škola), založili ju Iónske kmene
- Jedná sa o prírodných filozofov kt. hľadali **arché**.

Táles Milétsky (Milétium)

- Je to matematik, geometer, filozof, moreplavec, obchodník, astronóm, pestovateľ olív.
- Považovali ho za jedného zo 7 mudrcov (Dioníz Laertský)
- Hľadal **Arché** a **nachádza ho vo vode**, voda je podmienkou pre všetko živé, preto si vybral práve ju. Voda má schopnosť meniť sa, (Je tuhá, plynná, kvapalná ..) Voda je látka živá, pohybujúca sa. Obsahuje v sebe život. (Tento názor nazývame **Hylozoizmus** (*Hyle* = látka, *Zoe* = život)
- Ako astronóm **objavil Malý voz**, objavil ho a teda vedel určiť sever (polárka)
- Predpovedal zatmenie slnka 585 pnl.
- **Oblohu rozdelil do 5 pásiem:** 1) Medvedie pásmo (Arktické)
2-4) Hviezdy ktoré raz sú a raz nie sú
5) Protimedvedie pásmo (antarktické) (hviezdy nie je vidno
- Toto je veľmi dôležité lebo ako **prvý povedal, že môže existovať látka ktorá nie je vnímateľná zmyslami.**
- Utopil sa v studni.
- **Tálesova veta** = prvý použil kružidlo a uhlomer.
- Zistil že priemer kružnicu rozdeľuje na rovnaké časti.
- Zmeral výšku pyramíd v Egypte podľa tieňa, vyčkajúc okamih, keď tieň bol rovnako dlhý ako on.
- Objavil podobnosť uhlov
- Tvrdil že „ *Zem je nesená vodou* “ (Mytozofia ako vyšitá)
- **Všetko oduševňoval** (Magnetovec má dušu, lebo hýbe železom)

Anaximandros

- Hľadal **pralátku, našiel ju v Apeirone** (*a* = ne, *peiras* = vymedzené, hranica)
- Ide o „ *nekonkrétne, neurčitú nediferencovateľnú látku, z ktorej všetko vzniklo a do ktorej všetko zanikne.* “
- **Zem má tvar splošteného valca** ktorý sa voľne vznáša, lebo je od všetkých bodov vo vesmíre rovnako vzdialený.
- Otáčaním valca vznikajú protiklady: Teplô/chlad , vlhko/sucho (4 živly) .
- Tvrdil, že **všetko vzniklo z vlhka**, ľudia vznikli z vodných živočíchov podobných rybám.
- Vynašiel **Gnómon** (zvislá tyč na určovanie slnovratov a rovnodenností , Sparte)
- Vytvoril model nebeskej gule **Sfaira** (podobala sa na dnešný glóbus)

Anaximenes

- Ako **pralátku určil Apeiron aer** (vzduch)
- Tvrdil že aj bohovia vznikli zo vzduchu
- Keď je vzduch rovnaký, je neviditeľný, pôsobením tepla a chladu sa však zviditeľňuje.
- **Zried'ovaním** vzduchu vzniká oheň, **zhust'ovaním** vzduchu vzniká zem, kamene, voda sa žmýka z oblakov.

Eleátska škola

- Podľa mesta *Elea* na maloázijskom polostrove.

Xenofanes z Kolofonu

- **Kritizoval** grécky *politeizmus* (mnohobožstvo)
- Tvrdil, že Boh je iba jeden, a je všade v prírode (*Panteizmus*) je dokonalý a ľuďom nepodobný.

Parmenides

- **Zakladateľ ontológie.**
- Bytie je celé, súvislé, nedeliteľné..., nikdy nevzniklo a nezanikne.
- Napísal filozofickú báseň o prírode (cesta mladíka k bohyni, ktorá mu zjavuje pravdu „ bytie je, nebytie nieje „)
- Vytvoril **dve cesty** :
 - 1) **Cesta zdania** (sú to filozoficko prírodné názory, zmyslami = zmyslové poznania nám neposkytujú pravdu, iba zdanie.)
 - 2) **Cesta pravdy** (Abstraktné pojmy = rozum = rozum poskytuje pravdu, vyzdvihuje rozum = otec racionalizmu „ *myslenie a bytie je to isté* “

Zenón z Eley

- Je to **žiak Parmenida**, obhajoval jeho učenie.
- Obhajoval nemožnosť jestvovania nebytia (obhajoval existenciu nebytia) , neexistuje mnohosť vecí ani pohyb.
- Vytvoril **4 paradoxy (aporie)** ktorými dokazuje, že pohyb neexistuje.

Herakleitos z Efezu

- Považuje sa za **zakladateľa gnozeológie** a Aristoteles ho považoval za **zakladateľa dialektiky**.
 - Bol najvýraznejším predstaviteľom dialektiky.
 - Jeho **učenie je koncepčne nezlučiteľné s učením Eleátov** (kôli pohybu)
 - Herakleitos tvrdí: „ *Panta Rei* “ (všetko plynie) „ *Dvakrát do tej istej rieky nevstúpiš* “ , „ *Nehybnosť je vlastná iba mŕtvym* “
 - Nazývajú ho aj **temný filozof** = učenie vykladal tak , že mu nikto nerozumel.
 - Pochádzal z aristokratickej rodiny a preto sa mohol venovať filozofii. Vzdal sa majetku v prospech mladšieho brata a odišiel do lesov kde žil ako pustovník, zomrel na vodnatieľku.(liečil sa sám (hnoj, blato)
 - Tiež hľadal **Arché a nachádzal ho v ohni**.
- „ *Tento svet, ten istý pre všetkých nevytvoril ani nikto z bohov, ani nikto z ľudí, ale vždy bol, je a bude večne živý oheň zapalujúci a zhasínajúci sa podľa miery* “
- Tvrdil, že **ľudská duša vznikla tiež z ohňa** a mení sa na vodu, potom zem a len duše najlepších ľudí splynú s večným ohňom. Duše opilcov a hlupákov ostávajú mokré.
 - Tvrdil, že oheň je vznešený a preto aj v štáte majú vládnuť vznešený (aristokrati)
 - Sformuloval **Učenie o jednote a boji protikladov**. Vo všetkých veciach sú protiklady = sú hybnou silou vývoja, pretože z rovnakého nikdy nič nové nevzniklo (žena = žena,)
 - Celý proces vzniku a zániku riadi **logos** (zákon) aj **reč** (to čo majú veci spoločné .

Atomisti

- **Materialistická škola.**
- Dosiahli vyvrcholenie prírodných filozofických názorov v kozmologickom období.

Leukipos

- Za základ sveta považoval atómy a prázdno a celý proces vznikania a zanikania riadi **Logos** (zákon, rozum)

Demokritos z Abdéry

- **Nehl'adá Arché**, pralátku, hovorí o princípoch bytia.
- Jeho teória je **Atómy a prázdno.**
 - 1) **Atómos** – *nedeliteľný, najmenšia stavebná jednotka vecí. Atómy sú podľa neho nedeliteľné, je ich veľa a sú večné. Líšia sa tvarom, veľkosťou, povrchom, polohou, postavením.*
 - 2) **Prázdno** – nachádzajú sa tam atómy. Majú háčky a očká a pohybujú sa vírivým pohybom, pri náraze sa môžu spojiť a tak vznikajú veci. Nemusí sa spojiť každý atóm, existujú aj voľné atómy. Proces vznikania a zanikania vecí riadi **Logos**.
- Tento proces sa deje na základe zákona **príčinnosti (Causality)** všetko je navzájom podmienené, neuznával náhodu na rozdiel od Epikura.
- **Veci zanikajú rozkladom jednoty atómov.**
- **Myslenie je tvorené atómami** – najmenšie guľaté atómy (umožňuje im to rýchly pohyb)
- Tvrdil, že „ *Myslenie je vlastnosťou hmoty.* “
- **Ľudská duša**, lebo je **tvorená z atómov** nie je nesmrteľná. (popiera nesmrteľnosť duše)
- Navádzal však na etické správanie – keď človek umiera duša sa postupne rozkladá, čím je človek lepší, tým je aj rozklad rýchlejší a človek umiera rýchlo bezbolestne...
- Volali ho aj **smejúci sa filozof** = bol optimista, tvrdil že všetky problémy sa dajú vyriešiť, ponúkal nádej.
- V živote sa máme snažiť o :
 - 1) **Eudaimoniú** (blaženosť)
 - 2) **Ataraxiú** (neotrasiteľnosť, pokoj duše)
- **Gnozeologické názory :**
 - 1) **Zmyslové** – temné poznanie, zmysli zachytávajú iba otlčky vecí, ktoré zanechávajú vo vzduchu.
 - 2) **Rozumové** – to pravé, názor že existujú atómy a prázdno.

Idealisti

Pytagoras

- Pochádzal z Iónskych kmeňov, narodil sa na Somose.
- Bol všestranný o jeho živote koluje **veľa legiend**.
- Sám seba považoval za božskú bytosť. (povedal to On (a všetci vedeli o koho ide))
- Bol výstredný, prednášal len v noci no aj tak mal veľa poslucháčov, oblečený bol len v bielom rúchu (zlaté stehno) mal údajne liečiteľské schopnosti, pracoval s kovmi (razil vlastné mince)
- Rozumné **bytosti zaradil do troch skupín**:
 - 1) Bohovia
 - 2) Ľudia
 - 3) Ľudia podobný pytagorovi
- Usadil sa v Krotóne kde založil školu **Pytagorejský spolok** mal prísne pravidlá, nedalo sa doňho dostať ľahko (5 rokov mlčania, sputovanie svedomia...) zakazovali im byť vnútornosti, bôby (boli podobné obličkám), Táto škola bola vypálená o Pytagorovi ďalej kolujú dve povery :
 - 1) Zahynul pri požiari
 - 2) Utielkol do Metapontu
- **Hľadal Arché** a našiel ho v obmedzenom princípe kvantitatívnej a kvalitatívnej stránky veci = **Arithmos** (číslo)
- Tvrdil že svet sa skladá neobmedzeného (niečo podobné ako Apeiron) a obmedzeného (je to to číslo, kt. je vymedzené z neobmedzeného)
- Nepárne čísla sú viac vymedzenejšie, lebo sa nedajú deliť dvoma.
- **Čísla chápali geometricky**:
 - 1) bod = •
 - 2) priamaka = —
 - 3) plocha = Δ
 - 4) štvorsten = \square
- **10** pokladal za **dokonalé číslo**(aj človek má 10 prstov)
- Tvrdil, že existuje **10 protikladov**:
 - 1) Obmedzené neobmedzené
 - 2) Párne nepárne
 - 3) Muž žena
 - 4) Jedno mnoho
 - 5) Pravé ľavé
 - 6) Rovné krivé
 - 7) Svetlo tma
 - 8) Pohyb pokoj
 - 9) Dobré zlé
 - 10) Štvorec obdĺžnik
- Podľa Pytagora sú všetky **čísla v harmónii**.
- Číslami dokonca vyjadrovali aj vzťah medzi ľuďmi (3 manželstvo, 10 priateľstvo ..)
- **Kozmologické názory** – vyslovovali rôzne špekulácie : do sféry vtedy známych planét priradili aj **Protizem**, tvrdili že všetky planéty obiehajú okolo centrálného ohňa ktorí nieje

vidno, pretože ho zakrýva protizem (1 narušili geocentrický princíp) Tvrдили, že celá zem je obývaná, a všade žijú protinožci. **Všetky veci vydávajú harmonické tóny**, no ľudia ich neustálym počúvaním už nevnímajú. Planéty vydávajú zladené zvuky = **Harmónia sfér**

- **Ľudská duša je nesmrteľná**, jej sídlo je vo vnútorných orgánoch, preto nemohli jest' vnútornosti, a bôby.
- Zemetrasenie odôvodňovali ako zhromaždenie mŕtvych =)
- **Duša je vlastne žiara slnka a má tri zložky:**
 - 1) **Chápavosť** – majú ľudia aj zvieratá
 - 2) **Srdnatosť** – majú ľudia aj zvieratá
 - 3) **Rozumnosť** – majú iba ľudia

Hippokrates

- Známa je **hipokratova prísaha** (lekári)
- Bol známy lekár, **vynašiel typológiu človeka** (melancholik, sangvinik, flegmatik)
- Tvrdil, že choroba je narušením duševnej harmónie.

Aulkmaios + Filolaos

- Známy kozmologickými názormi.

Materialisti

Enpedokles

- Uznáva **dva princípy bytia**
 - 1) 4 živly
 - 2) láska a nenávisť (hybný princíp)

Anaxagoras

za základ považuje **semená vecí a Nús** (rozum) ako hybný princíp.

Sofisti

- Tvorila prechod ku klasickej filozofii (antropologické obdobie)
- Ako prví upriamili **pozornosť na človeka, nehľadajú arché**
- Boli to platení učitelia múdrosti, za svoje učenia si nechávali platiť. Pripravovali mládež do spoločenského života, politiky, učili ich rétorike, argumentovať, správne sa vyjadrovať, aj lož vydávať za pravdu tým skĺzli do
- Relativizmu – objektívna pravda nejestvuje, viedli dvojaké reči.
- Zákony nemajú ani božský ani prírodný pôvod, sú vytvorené ľuďmi.
- Sofisti sústredili svoj záujem na poznávacie schopnosti človeka a problematiku jazyka a kat prispeli k rozvoju rétoriky, gramatiky a pripravili tak pôdu pre vznik logiky.

Kritias

- **Kritizuje náboženstvo:** tvrdí, že ho vytvorili ľudia, aby v ostatných ľuďoch vyvolávali strach za utajované zločiny.

Prodikos

- Hlásal, že **náboženstvo vytvorili ľudia** zbožšťovali všetko čo im prinášalo úžitok.

Protagoras

- **Viedol dvojaké reči.**
- O každej veci možno povedať dvoma protikladmi
- **Pravda je subjektívna (relatívna):** „ *Mierou všetkých vecí je človek, jestvujúcich, že sú, nejestvujúcich, že nie sú.* “

Georgias

- **Prepracoval metódu vyhrocovania sporov**
- Je **autor triády:**
 - 1) „ nič nieje “
 - 2) „ ak niečo je, nemožno to poznať “
 - 3) „ ak to možno poznať, nemožno o tom povedať bližnemu “

Klasická grécka filozofia

- rozvíja sa 5st.pnl - 4st.pnl

- Je to antropologické obdobie, pozornosť z hľadania pralátky sa presúva na človeka.
- Pôsobia tu už skutoční filozofi - diela týchto filozofov položili základ gréckej filozofii => vznikajú skutočné filozofické učenia, centrom sa stávajú otrokársko-demokratické Atény.
- Pôsobia tu filozofi ako: Sokrates, jeho žiak Platón, a jeho žiak Aristoteles. Z tohto obdobia je veľa filozofických pamiatok.

Sokrates

- Narodil sa v roku 470pnl, zomrel v roku 399pnl.
- Celý život prežil v Aténach, Atény boli v tom čase v najväčšom rozkvetu. Sokrates toto ovzdušie rozkvetu neustále obohacoval.
- Je tvorcom antropologickej filozofie.
- Jeho otec bol Sofroniskos - sochár, chcel, aby jeho syn išiel v jeho šľapajach, aj sa ním stal, ale neskôr sa stal sochárom ľudských duší - okresával ľudí, ukazoval im spôsoby ako žiť. Jeho matka bola Fainarete, bola to pôrodná babica. Sokrates si vážil prácu oboch, ale práca matky mala na neho väčší vplyv, pretože pomáhala na svet deťom - môžeme vidieť ako sa deti vyvíjajú, rastú.
- Predsavzal si, že bude učiť ľudí porodiť vlastný názor. Celé učenie - maieutika - umenie porodiť správny názor, podľa neho je dôležité naučiť ľudí správne myslieť.
- Celé učenie spredmetnil v praktickom živote. Sokrates nič nenapísal. O jeho učení sa dozvedáme až z diel ďalších filozofov a to napríklad Platón - Obrana Sokratova - dielo napísané vo forme monológu, všetky ostatné diela písal Platón vo forme dialógu. Sokrates vystupuje aj v ďalších Platónových knihách.
- Sokrates bol učiteľom Platóna. Ďalší, kto o ňom písal, bol Diogenes Laertský - Životopisy slávnych filozofov.
- Sokrates bol neustále v kontakte s ľuďmi - prechádzal sa po aténskom námestí a viedol dialóg s ľuďmi. Bol 2x ženatý, známa je jeho **manželka Xantipa** - jazyčnica, hašterivá žena. Sokrates si vraj rád vypil s čím súvisí aj to, že mal veľkú vinicu.

Učenie Sokrata

- všimal si človeka, antropologické hľadisko, všimal si miesto človeka v spoločnosti, otázky mravného konania, otázky zmyslu života.
- Sokrates bol optimista, tvrdil, že cnosti sa dajú naučiť. Všimal si štát - vzťah jednotlivca a štátu a tvrdil, že človek, ktorý sa rozhodol žiť v štáte musí dodržiavať jeho zákony.
- Človek je tvor spoločenský - **zoon politikon**.
- Sokrates bol za rovnoprávnosť žien a otrokov.

Gnozeológia

- teória o poznaní. Sokrates tvrdil, že na začiatku každého poznania musíme spochybníť všetky istoty, nemáme nič prijímať za jednoznačne dané, všetko spochybňovať a to vhodne vedeným dialógom.
- Všetko zosmiešňoval, ironizoval => Sokratovská metóda, irónia. Sám o sebe vyhlasoval, že je ovad, ktorý štípe bohatých a mocných.
- Neustále kládol otázky svojmu protivníkovi nevyvracal názory => metóda preskúmavania - elenchos. Neustálym kladením otázok priviedol toho druhého k tomu, že si ten uvedomil, ako málo toho vie.
- Výrok: **“Viem, že nič neviem”** - netvrdí tým, že nič nevie, ale uvedomuje si ako málo toho ovláda, tvrdil, že je múdrejší ako ostatný, lebo si uvedomuje koľko toho ešte nevie a ako málo praktických vecí ovláda.
- Tvrdí, že múdry je jedine Boh - iba toho možno nazvať najmúdrejším, on je iba priateľom múdrosti. Sokrates tvrdil, že každý musí začať sám od seba: **“Poznaj sám seba”**.

Etika

- **cieľom života je dosiahnuť blaženosť - eudaimóniu** - túto blaženosť môžeme dosiahnuť mravným konaním, ktorého predpokladom sú cnosti.
- Každý človek má byť poučený o cnostiach. Cnosti sa dajú naučiť. Keď niekto koná zlo, tak je to prejav nedostatočného poučenia => **etický intelektualizmus**.
- Výrok: **“Je len jedno dobro a to vedenie a je len jedno zlo a to nevedomosť”** - každý z nás má vnútorný hlas, ktorý nazval daimon (daimonion) - odvracia nás od toho, keď chceme konať zlo. Tento vnútorný hlas je asi božského pôvodu.
- Za to, že uznáva iné božstvá ako uznáva obec a tomuto učí mládež, čím ju kazí, bol obvinený, postavený pred súd a popravený. V 399pnl vypil čašu s jedom - mohol si vybrať, akou smrťou zomrie a vybral si jed (bolehlav). Priatelia pre neho zorganizovali útek, ale on ho odmietol, pretože hovoril, že by tým dokázal, že neverí svojmu učeniu.
- Zomrel šťastný, pretože veril, že duša je nesmrteľná. Bol to čierny rok v histórii filozofie.

Kyrénska škola: za cieľ konania považovala zmyslový zážitok.

Predstavitel': **Aristippos**

Kýnická škola: od slova Kyón - pes, odmietali materiálne statky. Najvýznamnejší predstaviteľ je **Diogénes** - vlastnil iba žobrácku palicu, halenu, žobračenkú. Predstavitelia boli veľký cynici. Každou vecou pohŕdali. Z nikoho, ničoho si nič nerobili.

Platón

- Vlastným menom **Aristokles**, narodil sa v roku 427pnl, zomrel v roku 347pnl.
- Je zakladateľom systematickej filozofie.
- Narodil sa v Aténach, pochádzal z aristokratickej rodiny, mal dobré vzdelanie. Meno Platón mu vraj dal jeho učiteľ gymnastiky, lebo mal široké, rovné čelo (platis - široké).
- Ako 20 ročný sa prvýkrát stretol so Sokratom, obľúbil si ho, bol jeho najlepším žiakom.
- Platón ťažko niesol Sokratovu smrť. Cítil odpor k Aténom, opustil ich, odišiel na juh do Megary, odkiaľ 3x podnikol cestu na Sicíliu. Tu sa 3x pokúšal do praxe uviesť myšlienky ideálneho štátu, ale neúspešne.
- Ako 40 ročný sa vracia späť do Atén a tu **zakladá školu - Akademia** (názov je odvodený od Akademovho hája pri Aténach). Jeho život sa dá zhrnúť do 3 období:

a) obdobie mladosti - nadväzuje na Sokrata, zaujíma sa o politický, verejný život, kritizuje sofistov

b) obdobie stredného veku - v tomto období vytvára učenie objektívneho idealizmu a zároveň vyučuje v Akadémii

c) obdobie staršieho veku - ustupuje z pozície objektívneho idealizmu, obdobie spájania učenia o ideách s pytagorejskou mystikou čísiel

Tvorba Platóna

- písal formou dialógu, ktorých hlavnými postavami sú Sokrates, iní filozofi, politici.... 2 diela napísal vo forme monológu - **Obrana Sokratova** - obhajoba Sokrata pred súdom a **Listy**. Názvy diela = mená filozofov.

Diela Charminedes

Eutfron

Protagoras - vedie tu polemiku so Sofistami o tom, čo sú cnosti

Gorgias - venuje sa tu rétorike, cnosti

Kratylos - zaoberá sa pôvodom reči

Kriton - zdôrazňuje tu dôležitosť dodržiavania zákonov

! Faidon - hovorí tu o nesmrteľnosti duše

! Faidros - hovorí o formách duše, láske, kráse

! Politea - ústava, štát, opisuje tu ideálny štát

Teaitetos - poznanie

Symposion - zdôrazňuje túžbu po poznaní, o láske – platonické (netelesná) láska

! Kritias - nedokončil, podáva opis zániku bájnej Atlantídy

! Nomoi - zákony, poopravená koncepcia ideálneho štátu

Učenie

- Kozmogónia – vznik, pôvod sveta, na začiatku všetkého bol Boh stotožnený s ideou.
- Idea je večná, nemenná. Platón ju nazýva **Demiurgos** - je to symbolický Platónov Boh - tvorca.
- Táto idea sa podľa neho premietla do látky, látka týmto nadobúda formu. A tak vznikajú všetky veci.
- Vznik sveta súvisí s jeho kozmológiou - stavba sveta, tá je dualistická - uznáva 2 podstaty: okrem sveta materiálnych vecí, ktorý je každú chvíľku iný, musí existovať aj nemenný svet a to svet ideí, na ktorý sa v procese poznania máme sústrediť:

1) svet ideí - považuje za najvyššiu podstatu, dokonalý vzor pre nižšiu podstatu, tento svet je nemenný

2) svet vecí - napodobeniny, kópie, odrazy, človek individuálny má ideu ideálneho človeka. Urobil aj hierarchiu ideí - na samý vrchol postavil ideu dobra.

Gnozeológia

- Tvrdil, že zmyslový svet nám neposkytuje skutočné poznanie, skutočné poznanie nám môže poskytnúť iba svet ideí.
- **Poznanie** podľa Platóna je **rozpomínanie sa na to, čo duša videla vo svete ideí**. Duša pred splynutím s telom bola vo svete ideí.
- Poznanie je introvertné - je zamerané dovnútra. My nútime dušu, aby si spomenula na to, čo videla vo svete ideí. Učením, výchovou nemôžeme prísť k úplnému poznaniu, ale iba k doxe - môžeme prísť iba k pravdepodobnej mienke.
- Platón popiera tvorivé poznanie človeka, pretože rozumom nemôžeme vytvoriť novú ideu.
- Idey sú večné.
- Gnozeológiu vysvetľuje na divadle v jaskyni - ľudia sú pripútaní v jaskyni, nikdy nevideli svet a poznanie tohoto sveta im umožňujú iba obrazy, tieň, ktoré vidia, keď niekto prechádza okolo jaskyne. Tento svet je pre nich skutočný - pod tieňmi myslia hmotný svet.
- Ak sa niekomu podarí oslobodiť, dostať sa von z jaskyne - do sveta ideí, tak bude najprv oslepený, ale neskôr by sa nechcel vrátiť do jaskyne späť.

Učenie o človeku

- **Dualistické učenie**, hovorí, že človek je spojením **smrteľného tela a nesmrteľnej duše**.
- Telo sa pre dušu stáva hrobom.
- Duša si do tela prináša všetky poznatky, informácie, ktoré videla vo svete ideí. Tieto poznatky si prináša vo forme potencie - možnosti, preto sú ľudia rôzne nadaní.
- Vo svete ideí do duše jedného preniká zlato, do druhého striebro, do ďalších bronz, železo. Ľudia majú rôzne duše, to aké duše majú ľudia ukáže až ich schopnosť učiť sa.
- Všetkým treba zabezpečiť rovnaké podmienky na výchovu, na vzdelávanie.
- O všetko sa má starať štát. V 20 a 30 roku života sa robia veľmi prísne skúšky - na nich sa ukáže, akú dušu má človek. Podľa toho, akú má dušu, také miesto zastáva v jeho ideálnom štáte.
- Telo pozostáva z: hlavy, hrude, brucha. Každý časti prislúcha jedna charakteristická vlastnosť. Každý vlastnosti prislúcha určitá cnosť. Z takýchto zložiek sa skladá aj štát.

Zložky duše:

Hlava	Rozumnosť	múdrost'	vládca
Hruď	Vôľa	odvaha	strážnca
Brucho	Žiadostivosť	miernosť	výrobca

- Podľa neho všetky 3 zložky musia byť v jednote. Ženy majú taký istý rozum ako muži, môžu aj vládnuť. Zložky duše:
 - a) rozumnosť - sídlo v hlave
 - b) srdnatosť - sídlo v srdci
 - c) žiadostivosť - sídlo v bruchu, pupku, pečeni

Sociálne + politické názory

- Platón v diele **Politea (Ústava)** - zameriava sa na to, aká forma štátu je najvýhodnejšia, ako by malo byť obyvateľstvo v štáte usporiadané.
- Platón načrtáva náčrt ideálneho štátu - realistickejšie dielo je **Nomoi (Zákony)** - vzniklo v staršom veku - tvrdí, že každý človek má v štáte zastávať také miesto, ktoré mu podľa prirodzenosti patrí => podľa toho, ktorá zložka duše v človeku prevláda.

Skupiny obyvateľstva v ideálnom štáte

- a) skupina výrobcov - živitelia, títo vyrábajú prostriedky pre ostatných - roľníci, remeselníci, obchodníci. Ich cnosťou je miernosť.
- b) skupina strážcov - z 30 ročných ľudí sa vyberú tí najodvážnejší a tí sa stávajú vojakmi, vojaci vykonávajú dozor nad výrobcami. Ich cnosťou je odvážnosť, statočnosť.
- c) skupina vládcov - tí, ktorí sú už vládcami vyberú z najmúdrejších vojakov tých najmúdrejším a títo ďalších 20 rokov študujú filozofiu - z toho 5 rokov teoreticky a 15 rokov prakticky. V 50 roku života sa môžu stať vládcami. Ich cnosťou je múdrosť. Tvrdí, že vládcom sa stáva ten, kto na to má a nie syn (nie je to dedičná funkcia). Skupina strážcov a vládcov by nemali mať majetok a rodinu.
 - výchovu sa má starať štát. Je dôležité, aby výchova nebola ponechala na jednotlivcovi.
 - Štát je predchodca materských škôlok. Štát mužom vyberá biologicky najvhodnejšie partnerky na plodenie detí.
 - V diele Zákony poopravil svoju koncepciu ideálneho štátu a tvrdí, že všetci môžu mať majetok a rodinu.
 - Aj ženy majú rovnaké právo na vzdelanie. Ich sloboda je obmedzená tým, že majú rodiny. Obidve diela sa zaoberajú najlepšou formou štátu.
 - Za najlepšiu formu považovala aristokraciu a úplne **odmietal demokraciu.**

Aristoteles

- Narodil sa v roku 384pnl, zomrel v roku 322pnl, žil v 4st.pnl.
- Narodil sa v Stageire na macedónskom kráľovskom dvore ako syn lekára u macedónskeho kráľa Amyntasa.
- Aristoteles mal dobrú výchovu, vzdelanie. Ako 17 ročný sa dostal do Atén, stretol sa tu s Platónom a stal sa jeho žiakom. 20 rokov bol žiakom Platónovej Akadémie.
- Najprv boli dobrí priatelia, ale neskôr ich vzťahy ochladli. Platón Aristotela neurčil za svojho nástupcu v Akadémii.

Výrok₁ (Aristoteles): “Platón mi je priateľom, ale ešte väčším priateľom mi je pravda.”

Výrok₂ (Diogénes Laertský): “Aristoteles nás odkopol tak, ako to robí mladé žriebä svojej materi”.

- Po Platónovej smrti Aristoteles veľa cestoval.
- Odišiel do Assu (severozápad Malej Ázie), kde ho pozval bývalý spolužiak Hermias. Ten sa stal neskôr diktátorom. Aristoteles sa oženil. Vzal si ženu Pythiu. Strávil tu 2 roky.
- Po 2 rokoch zvrhli vládca, odchádza do Mytilény, na ostrov Lesbos.
- Potom odchádza na pozvanie Filipa Macedónskeho na macedónsky dvor a stáva sa vychovávateľom budúceho Alexandra Veľkého. A
- Aristoteles sa stal najlepším priateľom Alexandra. Filip Macedónsky je zavraždený a k moci sa dostáva Alexander. Vtedy sa začal vzťah medzi Aristotelom a Alexandrom ochladzovať. Aristotelovi sa nepáčilo Alexanderovo veľmocenské snaženie a nepáčila sa mu orientálna nádhera, ktorou sa Alexander začal obklopovať.
- Aristoteles odišiel do Atén. V Aténach **vytvoril školu Lykeión** - sám ju založil (obdoba dnešného lýcea).
- Bola to peripatetická (spôsob prechádzania) škola. Bola to taká škola, kde robili aj výskumnú činnosť.
- Táto činnosť Aristotelovi trvala 12 rokov. Zhotovil tu obrovskú knižnicu - sem zhromaždil ústavy vtedy známych štátov. Zhromaždil okolo 160 ústav. Urobil tu zbierku rastlín a živočíchov. Bol jeden z prvých, ktorý pitval živočíchov. V Aténach nemal veľmi dobré postavenie. Atény pociťovali nevraživosť voči Alexandrovi Macedónskemu.
- Po smrti Alexandra Macedónskeho sa táto nevraživosť vystupňovala.
- Atény obvinili Aristotela z bezbožnosti. Aristoteles nechcel, aby sa Atény druhýkrát previnili voči filozofii a preto odišiel (utiekol) z Atén na majetok svojej matky na Chalkidy.
- Trpel tu žalúdočnými ťažkosťami. Sám vypil čašu s jedom a po niekoľkých mesiacoch strávených na tomto majetku zomiera. Aristoteles je najväčší systematik v duchovných dejinách. Napísal najviac diel.

Tvorba Aristotela

- diela, ktoré napísal sa dajú rozdeliť do 2 základných oblastí:
 - a) **diela pre školu** - ťažko pochopiteľné, suché, ťažkopádne, podobné lexikónu (Etika nikomachova, Metafyzika)
 - b) **diela pre verejnosť** - tých je menej, majú formu dialógu
- Jeho diela rozdelil Andronikos Rhodský – čistá filozofia METAFYZIKA.

- V jeho dielach sa spája: všeobecné s konkrétnym praktické s ideálnym

Filozofiu delil na:

- 1) teoretickú - matematika, fyzika, metafyzika
- 2) praktická - ekonomika, etika, politika, poetika

- Osobitné miesto zastávala **logika** - Aristoteles je jej tvorca.
- Bez akýchkoľvek zmien sa využívala až do 19 st.
- Prínos Aristotela je v oblasti: metafyziky, logiky, fyziky a kozmológie, učenie o duši, štáte, etika.

Spojky: konjugácia
disjunkcia
ekvivalencia
implikácia
negácia

- Kategória – sú najvšeobecnejšie pojmy, ktoré už ďalej nejdu zovšeobecniť.

Učenie o podstate

- Súvisí s vplyvom jeho otca, ktorý bol lekár (konkrétne je skutočné), vplyv Platóna - všeobecná idea je skutočná.

Filozofia zlatej strednej cesty

- Neexistuje nič konkrétne, ktoré by nemalo v sebe niečo všeobecné. Neexistuje všeobecné bez konkrétneho. Idea neexistuje nezávisle odtrhnutá od veci, ale je ich súčasťou. Pr.: Rado – muž – človek – cicavec – živočích – organizmus – hmota (duša).
- Všeobecné v konkrétnom zisťujeme induktívne a konkrétne vo všeobecnom deduktívne. Podľa Aristotela všetky veci sa skladajú z látky - hyle, a formy, tvaru - morfe, eidos.
- Pohyb sa Aristotelovi javil ako nadobúdanie tvaru. Jeho predstava o pohybe je teleologická (účelová). **Entelechia - vnútorný princíp.**

Vznik vecí má 4 príčiny:

- 1) látka - možnosť
- 2) formálna - látke dávame formu (idea v hlave, stavebný plán)
- 3) pôsobiaca - počiatok zmeny (stavbár....)
- 4) účelová - všetko čo sa deje vo svete má účel.
Teleológia – všetko na svete má svoj účel.

Fyzika

- Svet podľa Aristotela je usporiadaný vertikálne, na jeho vrchu je prvý hýbateľ.
- Svet je ohraničený, priestorovo vymedzený. V jeho strede sa nachádza Zem, pretože je tvorená zo 4 živlov - zem, voda, vzduch, oheň. Zem je na prirodzenom mieste. Živly sú ťažké a Zem stiahli do stredu.
- Medzi Zemou a mesiacom sa nachádza sublunárna sféra (podmesačný svet). Všetko čo sa deje vo vesmíre, sa uskutočňuje v sublunárnej sfére.
- Nad sublunárnou sférou je nadlunárna sféra.
- Všetky telesá sú zložené z éteru. **Éter** je ľahký, preto sú tieto telesá ďalej od Zeme. Éter je dokonalá látka. Nasleduje sféra stálic, svet ohraničuje prvý hýbateľ, svet je ohraničený.
- Aristoteles urobil hierarchiu prírodných javov podľa dokonalosti.
- Najnižší stupeň - čistá látka, ako možnosť, neorganické telesá, rastlinstvo - rastlina - **vegetatívna duša** - zabezpečuje látkovú výmenu, živočíšstvo, **zmyslová duša** - zabezpečuje pociťovanie, vnímanie, pohyb, človek - **rozumová zložka duše**, dokonalejší stupeň sú nebeské telesá, vrchol všetkého je 1 hýbateľ.

Rozum

- a) činný - nepotrebuje k činnosti podnety z vonku.
- b) receptívny – trpný, prijíma všetky informácie

Praktická filozofia

Etické názory

- Aristoteles etiku zaraďoval medzi praktickú filozofiu, etika sa zaoberá dobrom jednotlivca.
- **Každý človek by sa mal snažiť dosiahnuť dobro.**
- Za najvyššie dobro považuje blaženosť - eudaimóniu. Aby sme dosiahli blaženosť, musíme byť poučení o cnostiach. Cnosti nám umožňujú rozoznať, čo je dobré.
 - Cnosť sa nachádza medzi 2 krajnosťami:
 - a) zbabelosť
 - b) nerozvážna smelosť, hazard
 - Cnosť je stred medzi 2 krajnosťami. Cnosti sú:
 - a) etické - štedrosť, skromnosť, striedmosť, spravodlivosť
 - b) dianoetické - umenie, rozumnosť, vedenie
- Aristoteles rozlišoval 3 typy životov - podľa toho, kde človek vidí blaženosť:
 - 1) **rozkošnícky** - zmysel života videli v rozkošiach, vedú ho nevzdelanci, majú obmedzený intelekt, blaženosť vidia v povrchovej stránke života (dobré jedlo, oblečenie...)
 - 2) **politický** - vedú ho ľudia s rozvinutým intelektom, snažia sa o kariéru, o moc
 - 3) **teoretický život** - vedú ho ľudia s rozvinutým intelektom, títo ľudia nepozerajú len na osobné blaho. Problémy riešia do hĺbky v mene celého ľudstva.

Politika

- Zarad'uje ju medzi praktickú filozofiu, hovorí, že keď sa etika zaoberá dobrom jednotlivca, tak politika **sa zaoberá dobrom štátu**. Keď sme pred dilemou - dobro štátu alebo dobro jednotlivca, uprednostníme dobro štátu.
- Názory vysvetľuje v diele Politika, zarad'uje ju medzi praktickú filozofiu. Aristoteles je tvorcom výroku človek je zoon politikon - tvor spoločenský.
- Nerovnosti v štáte sú prirodzené. Štáty delí na:

a) správne druhy štátov - tie, ktoré zabezpečujú všeobecný prospech, sem zarad'uje:

monarchiu (vláda panovníka v prospech celku),

aristokraciu (vláda šľachty),

Politea (nesebecká vláda väčšiny)

b) nesprávne druhy štátov - tie, ktoré neusilujú o všeobecný prospech:

tyrania (despotická vláda),

oligarchia (vláda malej skupiny, presadzuje záujmy bohatých, majetných),

demokracia (vláda väčšiny, sebecká vláda)

- Obraz ženy - povedal, že ženy sú menejcenné tvory, sú nedokonalým mužom, ich rozum je menší ako rozum muža, žena sa musí mužovi podriaďovať, ako v rodine, tak aj v štáte. Otroci sú živé nástroje.

Helenizmus

- Rozvíja sa v 4st.pnl, keď Grécko stratilo svoju národnú samostatnosť, až do 4st.nl.
- Doznieva ešte v 5, 6st.nl, kedy v roku 529 - bola zatvorená
- Platónova Akadémia Justiniánovým dekrétom a začína sa rozvíjať stredoveká filozofia učením Aurelia Augustína na troskách Alexanderovej ríše, ktorá sa po jeho smrti rozpadla na 3 časti. Grécko patrilo pod nadvládu Macedónska.
- Do popredia sa dostáva otázka postavenia človeka v neistých časoch.
- Učenia tohto obdobia sa zaoberajú etikou.
- Vzniká veľké množstvo škôl: stoicizmus, epikureizmus, skepticizmus, eklekticizmus, novopytagoreizmus, novoplatonizmus.

Stoicizmus

- Od slova stoa pokile - pestré stĺporadie.
- Predstavitelia sa stretávali na verejných aténskych kolonádach - stĺporadie. Stĺpy boli vyzdobené maľbami.
- Hovorili, že človek má vo všetkom zachovávať pokoj, apatiu. Zakladateľom je Zenón z Kitia na Cypre. Raz sa plavil, loď stroskotala, tak sa dostal do Atén. Tu sa dostáva pod vplyv Kýnickej školy.
- Predstavitelia:
 - 1) starší stoici: Kleanthes z Assu, Zenón, Chryssipos zo Solov
 - 2) strední stoici: Poseidonios, Panaitios
 - 3) mladší stoici: Seneca, Marcus Aurelius (Rozhovory so sebou samým)
Epiktetos z Frýgie - nič čo je vonkajšie sa nás netýka, všetko závisí od nášho vnútra (bol otrokom)

Učenie

- filozofia je veda o veciach božských, prírodných, ľudských. Všetko na svete sa skladá z 2 princípov:
 - a) látka - pasívny princíp
 - b) sila - aktívny princíp - všetko uvádza do pohybu.
Svet je menlivý, zmeny sú cyklické. Filozofiu prirovnávajú k záhrade, základné časti sú:
 - a) logika - ohraničuje, príkladom je pôda (v záhrade je to plot)
 - b) fyzika - pôda
 - c) etika - plody
- Cieľom je dosiahnuť **blaženosť**, **eudaimóniu**, môžeme ju dosiahnuť len vtedy, keď budeme žiť v súlade s prírodou, rozumom, keď chceme dosiahnuť dobro musíme si stanoviť cnosti, ktoré nás privedú k dobru.

- Existujú 4 základné cnosti:
 - a) umiernenosť
 - b) statočnosť
 - c) spravodlivosť
 - d) rozumnosť
- Máme v praktickom živote presadzovať **pokoj, apatiu**, hlásajú elimináciu všetkých vášni, vzrušenia, pretože nie sú potrebné k životu - sú to ľahostajné adiafory.
- K životu sú potrebné iba 4 základné cnosti.
- Zlo znamená, že človek nežije v súlade s rozumom. Všetko sa deje na základe nevyhnutelnosti, náhoda podľa nich neexistuje.
- Výrok: “Zbytočné je sťažovať sa na núdzu, keď nám na dvere klope osud.”

Názory na štát

- Štát je ľudské bremeno, ktoré by sa malo odstrániť, hlásajú všeobecnú lásku medzi ľuďmi, ktorá stiera úplne všetky hranice => **predchodcovia kresťanstva**.
- Sú humanisti, kozmopoliti.
- Keď existuje zlo, tak preto, lebo človek nežije v súlade s rozumom.
- Otroci sú ľudia nerozumní a do svojho stavu sa dostali svojou nerozumnosťou, nežili v súlade s rozumom.
- Pojem humanizmus zaviedol Cicero. Seneca povedal, že človek je človeku posvätný.

Epikureizmus

- Zakladateľom je Epikuros, založil školu v záhrade => Epikurova záhrada.
- Filozofov, ktorí tam chodili, nazývali záhradníkmi filozofmi. Mali sem prístup ženy aj otroci.
- Nad vchodom do záhrady bolo napísané: “Cudzinec, tu ti bude dobre, tu je rozkoš najvyšším dobrom”.
- **Vychádzali z atomizmu.** K základným vlastnostiam atómov pridali ešte **tiaž**.
- Epikurovci tvrdili, že atómy majú svoj vlastný individuálny pohyb. Tento pohyb spôsobuje odchýlku od smeru.

Poznanie

- Vnímame iba odtlačok vecí, ktoré veci zanechávajú vo vzduchu (vplyv atomizmu).

Etika

- Cieľom je šťastný blažený život. Filozofia pomáha človeku zbaviť sa útrap, bolesti.
- Filozofia presvedča ľudí, že sú pánmi svojho osudu, čiže majú slobodnú vôľu, nepodliehajú ani božským, ani prírodným zákonom.
- Filozofia je podľa nich lekárnička, tá obsahuje 4 lieky, ktorými ľudom pomáha:
 - 1) Bohov sa netreba báť, tvrdia, že bohovia svet nestvorili, nezasahujú doň a o ľudské záležitosti sa nestarajú.
 - 2) Smrti sa netreba báť, pomáhajú človeku zbavovať sa strachu zo smrti. Smrť je prirodzená, pokiaľ sme tu, vôbec sa nás netýka, smrť je stav večného pokoja. Tvrdili, že človek je smrteľný, smrťou sa rozkladá aj duša.
 - 3) Dobro sa dá dosiahnuť, učili ľudí ako sa dá dosiahnuť dobro - keď človek žije v súlade s rozumom, pozná cnosti, volí slasti a nie strasti.
 - 4) Zlu sa dá vyhnúť - keď nežijeme v súlade s rozumom, keď žijeme v súlade s rozumom, vyberáme si dobro a zlu sa vyhýbame.
- Epikuros hlása múdre užívanie života.
- Výrok: **“Nemožno žiť príjemne, ak nežijeme rozumne, čestne a spravodlivo”.**
- Cieľom života je šťastie (hedoné), stotožňuje s dobrom => hedonistický spôsob života.
- Šťastie podľa Epikura je pocit rozkoše, ktorý trvá čo najdlhšie.

Uznáva

- a) telesné rozkoše - intenzívnejšie, trvajú krátko
 - b) duchovné rozkoše - zriedkavejšie, dlhšie sa uchovávajú v pamäti
- Máme sa sústrediť na duchovné rozkoše. Máme krotiť túžby po zmyslových rozkošiach, krotiť ich máme rozumom.

Rozlišujeme túžby

- 1) prirodzené, nevyhnutné - jedlo
- 2) prirodzené, ale nie nevyhnutné - túžba po dobrom jedle
- 3) ani prirodzené, ani nevyhnutné - túžba po sláve

- Zdôrazňovali rozum, pretože v živote sa striedajú veci príjemné a nepríjemné. Treba rozumom tento dopad korigovať. Výslednú rozkoš treba porovnávať s vedľajšími účinkami (čokoláda - bolenie brucha). Hovorili, aby sme žili tajne a skryte.

Dielo Epikura:

List Herodotovi

List Menoikeovi

Hlavné články učenia

Vatikánske gnomologion

Sociálne názory

- Spravodlivosť sama o sebe neexistuje, má význam len vo vzájomných vzťahoch medzi ľuďmi, najviac si cenili priateľstvo.

Novoplatonizmus

- Na novoplatonizmus neskôr nadväzuje stredoveká filozofia, vychádza z Platónovej filozofie, sú tu prvky stoicizmu, skepticizmu.
- Zakladateľom je Ammonios Sakkás z Alexandrie, najvýznamnejším predstaviteľom je Plotinos (204 - 270nl), sám nič nenapísal, všetko sa zachovalo len vďaka jeho žiakovi Porfýriovi, ten napísal 6 kníh, každá obsahuje 9 rozpráv, odtiaľ pochádza názov Enneady (deviatky).
- Plotinos sa narodil v Egypte, po štúdiách prichádza do Ríma, kde sa snaží uskutočniť myšlienky Platónovho ideálneho štátu, ale neuspel.
- Chcel založiť mesto filozofov - **Platonopolis**.

Učenie o svetoch

- Hovorí, že všetko má spoločný božský základ, z neho všetko vzniklo.
- Neexistuje svet materiálnych vecí a svet ideí, ako tvrdí Platón.
- Všetky formy bytia a podoby sveta chce odôvodniť **z jednotného božského základu**, ktorý nazýva **Jedno**.
- Jedno je absolútne, dokonalé, základ božskej existencie, hovorí o ňom ako o kráse, dobre, pravde. Z Jedna vyžarujú (emanujú) jednotlivé súcna, Plotinos urobil ich hierarchiu:
 - 1) duch - súhrn všetkých ideí
 - 2) duševné svety - jednotlivé duševné svety
 - 3) jednotlivé duše
 - 4) hmota - zlo
- Plotinos hovorí, že Jedno nie je dostupné zmyslovému poznaniu, aby sme Jedno spoznali, **musíme očistiť dušu a dostať sa do stavu extázy => mystická skúsenosť**.
- Bol niekoľkokrát v stave klinickej smrti, preto mal názor o mystickej skúsenosti.

Skepticizmus

- 4st.pnl – 3st.nl.

Od slova skeptoma (rozhladať sa, oboznamovať sa, byť v rozpakoch). Skeptici hlásajú zdržanlivosť pri vynášaní konečných záverov, sú opatrní, **pochybovační**...

Zakladateľom je Pyrrhón z Elidy

- Predstavitelia: Sextus Empiricus
Ainesidemos
Aknesilaos
Karneádes
Cicero

Učenie

- Uznávajú, že svet objektívne existuje, že na nás pôsobí, a vyvoláva zmyslové vnemy.
- Všetci majú toto uznávať, nemáme sa snažiť o pochopenie podstaty vecí: “Skeptici hlásali, že šťastný môže byť len ten, kto rezignuje na teoretické poznanie sveta.”
- Zdržovanie sa úsudku - epoché.
- Známy je Ainesidemos svojim učením o trópoch - sú to tvrdenia, ktorými sa dokazuje nepoznatelnosť pravdy.
- Skeptici boli agnosticí (tvrdili, že svet je nepoznatelný). Existuje 10 trópov:
 - 1) rozdielnosť živých organizmov - všeobecne
 - 2) rozdielnosť ľudí
 - 3) odlišnosť zmyslových orgánov - napr. jablko - každý zmysel poskytuje iný poznatok
 - 4) rozdielne subjektívne stavy - telesné (vek, zdravie), duševné (nálada)
 - 5) vplyv vzdialenosti, polôh, postavenia
 - 6) nemožnosť vnímať veci bez pôsobenia ďalších faktorov - napr. jablko na Slnku, pri Mesiaci
 - 7) odlišné kvality a kvantity - látka v malom množstve - liek, vo veľkom - jed
 - 8) relatívnosť medzi vecami - hore - dole, vľavo - vpravo
 - 9) častosť a riedkosť dojmov - hviezdy - kométa
 - 10) rozdielnosť mravov, zákonov, náboženstiev, obyčajou
=> nemožnosť pravdivého poznania

Eklekticismus

- Rozvíja sa v 2st.pnl – 2st.nl, doznieva ešte v 3st.nl.
- Eklektici - vyberači, vyberajú si to, čo sa im hodí - je to snaha o syntézu filozofického poznania, snaha o kompromis, učenie je prejavom neoriginálnosti.
 - Predstavitelia:
 - 1) Poseidonios
 - 2) Andronikos
 - 3) Antiochos
 - 4) Filón
 - 5) Cicero - dielo Akademické skúmania
- Je typický pre **Rímsku ríšu**.
- Eklektici si vyberali z učení to, čo sa im hodilo pre štátnické účely, alebo na obhajovanie expanzívnej politiky.
- V Ríme filozofia nebola pestovanie múdrostí, ale slúžila ako návod na praktické konanie.

Novopytagoreizmus

- rozvíja sa od 1st.pnl – 2st.nl.
- Nadväzuje na učenie Pytagora, snažia sa o vyjadrenie jednoty sveta, podľa nich svet stvorilo **Jedno, súcno** a to prostredníctvom nižších božstiev.
- Celý svet je usporiadaný na základe materiálnych pomerov a vzťahov.

Predstavitel': Nigidus Figulus

Stredoveká filozofia

- Rozvíjala sa v 5 – 8st., až do roku 1500. Postupne stredoveká kultúra vystriedala antickú kultúru. Názov stredovek znamená hľadanie názvu pre medziobdobie od úpadku antiky až po jej znovuobjavenie v renesancii.
- Za začiatok stredoveku sa považuje buď rok:
 - 1) 313 - Milánsky edikt - zrovnoprávnenie kresťanstva
 - 2) 476 - zánik Západorímskej ríše
 - 3) 529 - keď Justinánovým dekrétom boli zatvorené filozofické školy a Platónova Akadémia.
- Za koniec stredoveku sa považuje rok:
 - 1) 1452 - Ján Gutenberg objavil kníhtlač
 - 2) 1492 - objavenie Ameriky
 - 3) 1517 - tézy Martina Luthera.
- Výsadné postavenie v stredoveku mala cirkev a jej učenie - teológia. **Kresťanstvo** - vzniklo v 1st. po Kristovi vo východných provinciách Rímskej ríše na území Palestíny.
- Spočiatku bolo veľmi prenasledované, bohoslužby sa konali tajne, filozofi vypisujú memorandá rímskym cisárom, kde sa snažia obhájiť kresťanstvo. Tu zdôrazňujú, že kresťanstvo je náboženstvo mierumilovných ľudí a z jeho strany Rímskej ríši nič nehrozí.
- 313 - zrovnoprávnenie kresťanstva - Milánsky edikt.
- Kresťanstvo má korene v judaizme - viera v toho istého Boha, je tu viera v jediného syna Boha. Boh je špecifický, je 3-jediný:
 - 1) Boh - otec
 - 2) Boh – syn
 - 3) Boh - duch svätý
- Boh je vševedúci, všemocný, neskonale dobrý, umožňuje ľuďom dosiahnuť spásu.
- Najvyššou cnosťou v kresťanstve je pokora. Všetko treba prijímať s pokorou.
- Najvyšším hriechom je pýcha, snaha podobať sa Bohu.
- O čo horšie sa máme na tomto svete, o to lepšie sa budeme mať na onom svete.
- “Koho Boh miluje, toho krížom navštevuje”.
- Stredoveká filozofia sa opiera o základný prameň vierouky - Bibliu - tá sa skladá zo:
 - a) Starého zákona - napísaný v hebrejskom jazyku, časť v aramejskom
 - b) Nového zákona - napísaný v gréčtine.
- Prvý latinský prehľad Biblie je známy zo 4st.nl od Hieronyma pod názvom Vulgáta.

Nový zákon

- Obsahuje skutky Ježiša Krista, pozostáva zo 4 častí:
 - 1) evanjeliá: a) evanjelium sv. Marka
b) evanjelium sv. Matúša
c) evanjelium sv. Lukáša
d) evanjelium sv. Jána
 - 2) Skutky apoštolov - hlásanie kresťanstva
 - 3) Listy cirkvi kresťanským obciam
 - 4) Apokalypsa

- Cirkev sa okrem Biblie opiera o učenie Platóna a Aristotela a hlavne o Aristotelovu logiku.
- Dokazovali sa ňou náboženské dogmy.
- V období stredoveku sa rozvíjajú náboženské dogmy, vedy ako astronómia, matematika.
- V roku 1202 Leonard Fibonaci vydal: "Kniha o abaku" (základy aritmetiky). Ďalej sa rozvíjala chémia a to v podobe alchýmie.
- Križiacke výpravy - zoznamovanie sa s novými kultúrami.

Filozofia

- slúžka teológie, rozvíjala sa v 2 smeroch:
 - 1) Patristika
 - 2) Scholastika

Patristika

- od roku 100 – 700nl
- Pochádza od slova páter (čestný titul pre učiteľa múdrosti - cirkevný otec). Rozvíjala sa v 2 smeroch:
 - a) apologetické hnutie
 - b) gnosticizmus

Apologetické hnutie

- obhajuje kresťanstvo - Boha nemožno poznať rozumom, treba v neho veriť.
- Predstavitelia:
 - 1) Justín Mučeník
 - 2) Tertulianus - rímsky právnik, cirkevný otec, obhajoval kresťanstvo a tvrdil, že Boha nemôžeme poznať rozumom, pretože rozum je len malá časť našej duše, viera tvorí oveľa väčšiu časť. "Credo guia absurdum est."
 - 3) Origenes - grécky filozof, teológ, rozčlenil vedy a na vrchol postavil teológiu, tvrdil, že Boh je dokonalý, nemateriálny, stvoril svet z ničoho. Duša je spojená s telom a má len možnosť vykúpenie sa.

Gnosticizmus

- Tvrdia, že Boha možno poznať rozumom, keď ho spoznáme, môžeme začať veriť.
- Predstavitelia:
 - 1) Valentínos
 - 2) Markión zo Sinopy
- Sú známi riešením problému **teodicea** (ospravedlnenie Boha za zlo, ktoré je na zemi). Ak je Boh všemocný, neskonale dobrý, tak prečo existuje zlo na Zemi? Ak je všemocný, mohol predsa zabrániť zlu na Zemi. Ak je vševedúci, musel vedieť, ako to dopadne. Ak je neskonale dobrý, prečo dal zlo na Zem? Hovoria, že bohovia sú dvaja:
 - 1) **Boh stvoriteľ Demiurgos** - stvoril svet aj so zlom
 - 2) **Boh vykupiteľ** - po poslednej večeri dá všetko do poriadkuGnostici svojím učením narúšali jednotu kresťanstva a preto bolo ich učenie vyhlásené za zakázané tzv. heretické.
- Predstavitel' patristiky je Aurélius Augustín.

Aurélius Augustín

- narodil sa v roku 354 v Thagaste, zomrel v roku 430 v Numidii (dnešný Tunis).
- Bol synom pohanského otca a kresťanskej matky. Spočiatku viedol hedonistický život.
- Bol ovplyvnený skeptikmi, novoplatonikmi.
- Veľa cestoval, užíval si, pri svojich cestách sa stretol s biskupom Ambrosiom z Milána.
- Pod vplyvom jeho kázní sa dal na kňazskú vieru. Stiahol sa do ústrania, venoval sa čítaniu spisov, bol vysvätený za biskupa.
- V roku 430 bol zabitý pri obliehaní mesta Hipo Regia.
- Neskôr bol vyhlásený za svätého => sv. Augustín.

- Diela: **Contra akademikos** - proti akademikom - vystupuje proti skepticizmu
- Vyznania**
 - O slobode vôle**
 - O blaženom živote**
 - O trojici**
 - O obci božej**

Učenie

- zaoberal sa gnozeológiou, kozmológiou, filozofiou ako celkom.

Gnozeológia

- Nadväzoval na Sokrata tvrdí, že na začiatku každého poznania máme o všetkom pochybovať, o všetkých istotách.
- Za východisko poznania považuje ľudské vnútro a pochybnosti, ktoré sa v ňom rodia.
- Každý, kto si uvedomuje, že pochybuje uvedomuje si niečo pravdivé a zároveň nadobúda istotu toho, čo si uvedomuje.
- Hovorí, že pochybovať môžeme o všetkom, len nie o tom, že pochybujeme.
- Známe sú jeho výroky: “Nevychádzaj von, vráť sa späť do svojho vnútra, v ňom prebýva pravda”.
- Večné pravdy sú nám dané od Boha tým, že vyžarujú z Boha. To, že večné pravdy z Boha vyžarujú => teória iluminácie.
- Všíma si problém Boha a času. Boh je dokonalé nemateriálne bytie.
- Zaujíma ho, kedy vlastne vznikol čas a čo to je.
- Čas pre človeka: minulosť - spomienky, prítomnosť - prežívanie, budúcnosť - očakávanie, túžby. Pre človeka je čas psychologický pojem.

Pre Boha je čas ničím, je mimo času. Boh je večný. Čas vzniká spolu so stvorením svet

Učenie o predestinácii

- **Učenie o božskom predurčení.** Po stvorení sveta Adam bol slobodný a mohol sa riadiť božskou vôľou a stať sa nesmrteľný, bol však zvedený satanom, dopustil sa hriechu =>odvtedy všetci ľudia hrešia, sú zaťažení dedičným hriechom, sú smrteľní.
- Boh je však milosrdný a tak svojou milosťou ľudí vykupuje.
- Jedna časť ľudí je určená k vykúpeniu - spáse. Druhá časť ľudí k zatrateniu.
- Boh svojou vôľou rozdeľuje ľudí na: a) spasených
b) zatratených
- Toto učenie neskôr cirkev upravila: Boh tým, že je vševedúci dobre pozná skutky ľudí a ich rozhodnutia, vie dopredu, ktorí budú spasení a ktorí budú zatratení.
- Dejiny a obec božia: dejiny sú jedinečným procesom, ktorý prebieha podľa božej vôle, plánu spásy.
- Po poslednom súde omilostení vytvorí novú obec božiu. Štáty pozemské sú určené k zániku, sú nedokonalé. Ani cirkev netvorí boží štát. Aj v cirkvi sú aj dobrí aj zlí.

Cirkev tvorí predobraz obce božej. Je to prechod medzi pozemským a božím štátom. Dejiny sú bojom medzi veriacimi a neveriacimi, dobrom a zlom.

Scholastika

- Rozvíja sa od roku 750. V roku 800 pápež Lev III korunoval Karola Veľkého za nového cisára a tým sa definitívne potvrdil rozkol s východným Rímom.
- Karol Veľký musel pripraviť úradníkov, založil Falckú školu.
- Scholastika sa delí do 3 období:
 - 1) raná scholastika (750 - 12st.)
 - 2) vrcholná scholastika (13st.)
 - 3) neskorá scholastika (14st.)
- Scholastika je učenie rozvíjajúce sa v kláštorných školách.
- Duchovná jednota - všetky učenia ovplyvnené kresťanstvom. Jednota filozofie - obhajoba kresťanstva. Jednota jazyka - latinčina, jazyk vzdelancov.

Raná scholastika

- Základnou metódou je konfrontácia argumentov **pre a proti (pro et contra)** určitému názoru.
- Názory sa skúmali a často dochádzalo k syntetickému učeniu (názoru).
- Najvýznamnejší je **spor univerzálií**. Zaoberajú sa otázkou, či univerzálie existujú samostatne, alebo či to sú len mená vecí. (bol prvý názov chleba alebo bol najprv chleba a až potom jeho názov ???)

Realisti

- Vyznávajú, že univerzálie existujú reálne, samostatne.
- Sú ovplyvnení Platónom. Predstaviteľom je Ján Scotus Eriugena - hovoril, že skutočné (pravé) náboženstvo je pravou filozofiou.
- Rozdelil prírodu:
 - a) Boh - vznikol sám od seba, je to nestvorená a ďalej tvoriaca príroda
 - b) Univerzálie - stvorená a ďalej tvoriaca príroda
 - c) Jednotlivé - univerzálie stvorili jednotlivé, stvorená a ďalej netvoriaca príroda.
- **Universalia ante res** - univerzálie sa nachádzajú pred vecami
- William zo Champeaux
- Anselm z Cantenbury - je známy ontologickým dôkazom Božej existencie (nad Boha nemožno vymyslieť nič vyššie, z pojmu Boha ako niečoho najvyššieho - jeho existencia) - takto dokazoval jeho existenciu.(učenie = teofánia „Boha nemožno poznať z jeho diela“)

Nominalisti

- Ján Roscellinus - tvrdil, že existujú jednotlivé veci a človek iba vymyslel mená týmto veciam (=univerzálie). Neexistuje napr. belosť - existujú iba biele predmety.
- Neexistuje koreňovitosť - existujú iba jednotlivé korene. Zastávajú názor, že univerzálie sú len mená (v mysli) a vymyslel ich človek. Sú ovplyvnení Aristotelom (nomen =meno).
- **Universalia post res** - univerzálie sa nachádzajú po veciach (len mená vecí).
- Predstaviteľom syntetického názoru je Peter Abelard. Každá vec v sebe obsahuje aj niečo všeobecné - všeobecné pojmy sú priamo obsiahnuté vo veciach.
- Universalia in rébus - univerzálie sú vo veciach.(Ako Aristoteles) Tento názor „ konceptualizmus “ univerzálie majú sídlo v Bohu a po stvorení v ľudskom rozume.

Vrcholná scholastika

- Na všetkých parížskych univerzitách sa začínajú prednášať Aristotelove diela. Cirkev sa začala obávať, pretože v Aristotelovi videli hrozbu, protirečil ich novoplatónskemu mysleniu. Spor vyvrcholil medzi **Albertom Veľkým** (zástanca Aristotela) a **Bonaventúrom** (zástanca Platóna). Zmierovateľom sporu sa stal najvýznamnejší predstaviteľ Tomáš Akvinský jeho filozof = filozofia perennis (filozofia vekov)

Tomáš Akvinský

- (1225-1274) - knieža scholastiky. Bol syn grófa z Akvinu. Ako 17-ročný vstúpil do dominikánskeho rádu, ktorý ho poslal na štúdiá do Paríža. Cestou ho zajali bratia, pretože nesúhlasili so vstupom k dominikánom, ale utiekol im a vyštudoval.(prezývka nemý vôl)
- V Paríži sa dostal pod vplyv Alberta Veľkého (doctor universalis - vo všetkom sa vyznal, veľmi obľúbený, všestranný, tvrdil že „ tento nemý vôl raz svojim bučaním zaplní celý svet “). Po štúdiách pôsobil na pápežskom dvore v Orviete (Taliansko). Potom prednášal v Paríži na univerzite teológiu. Dostal prívlastok doctor angelicus - dobrácky učiteľ. Cestou na Koncil v Lyone zomiera.
- 1323 - kanonizácia - vyhlásenie za svätého
- 1879 - jeho učenie tomizmus - sa stalo oficiálnou ideológiou katolíckej cirkvi. V dnešnej dobe sa používa jeho novelizovaná forma novotomizmus.

Diela

- najvýznamnejšie dve summy: **1) Summa teologická**
2) Summa proti pohanom (contra gentiles)
- Komentár k Sentenciám Petra Lombarda, Otázky pojednávajúce o pravde.
- Základom všetkého je teológia, ktorá nadväzuje na pravdy rozumu, ktoré sú predmetom filozofie. Zaujímalo ho, čím začína poznanie, nezaujíma ho začiatok v čase, ale to, čo musíme ako prvé predpokladať pri myslení konkrétnych obsahov.
- Ideme od zvláštneho (konkrétneho) ku všeobecnému a tým najvšeobecnejším je súcno (všetko to, čo nejakým spôsobom je). Pristupuje k diferencii súcna: najprv je substancia - to, čo existuje samé od seba, potom sú akcidencie - sú javovou podobou substancie, existujú iba so substanciou. Tomáš Akvinský to nazval substančný model reality.
- Nad ríšou rozumového poznania existuje ríša zjavenej pravdy. Lebo otázky: 3-jednosť Boha, vtelenie Boha, vzkriesenie Boha môžeme prijať iba na základe viery, nie rozumu. Pravda rozumu je nižšia ako zjavená pravda. (rozum slúži viere)
- Je autorom 5 odkazov na Božiu existenciu (nie sú to 100% dôkazy):
 - a) **pohyb** - lebo všetko, čo je hýbané, musí mať príčinu, byť niečím hýbané => Boh
 - b) **pôsobiaca príčina** - všetko sa deje, niečo na to pôsobí => Boh
 - c) **náhoda a nutnosť (nevyhnutnosť)** => Boh
 - d) **bytie** + stupne bytia - existuje bytie a rôzne druhy bytia => Boh
 - e) **účelové usporiadanie prírody** => Boh
- Jeho učenie je ako 2 posch. Dom (1 p. aristotelova filozofia 2 p. Katolícka teológia)

Gnozeológia

- Je **empirická** => na základe skúseností. Činný rozum tento materiál zo skúsenosti ďalej utvára.

Etika

- Cieľom v živote je **dosiahnutie nebeskej blaženosti**.
- Zdôrazňuje **cnosti**, sú 4 (rozumnosť, statočnosť, umiernenosť, spravodlivosť), pridáva 3 kresťanské: viera, nádej, láska

Politika

- **Nadväzuje na Aristotela** - človek je **zoon politikon** - tvor spoločenský, preto je nutné spoločenské a štátne zriadenie.
- Veľký počet ľudí má snahu jednať egoisticky a preto je **nutný štát** - inak by sa spoločnosť rozpadla. Štát sa stará o všeobecné blaho. Ľudská prirodzenosť potrebuje štát. Pochádza od Boha. Najlepšia forma štátu je monarchia: dobrý kráľ je pre ríšu to, čo Boh pre svet, čo duša pre telo. Panovníka má v konaní motivovať nádej na spásu.
- **Zástupca Boha na zemi - pápež**. Úloha cirkvi je väčšia ako úloha štátu. Králi musia byť podriadení pápežovi. Štát je mravná veličina a jeho úlohou je viesť občanov k cnostnému životu. Predpokladom je mier a blahobyť.

- 1277 - parížsky biskup **Etienne Tempier** odsúdil 219 výrokov Aristotela. Arcibiskup z Cantenbury toto potvrdil. Oddelenie filozofie od teológie.

- **William Occam** – predstaviteľ nominalizmu vrcholnej scholastiky. Je autorom myšlienky o troch princípoch:
 - 1) princíp všemohúcnosti (pre Boha)
 - 2) princíp protirečenia (aj Boh aj človek)
 - 3) princíp ekonómie (človek)Vytvoril tzv. **Occamovu** krivku = súvisí s princípom ekonómie, súcna sa nemajú znižovať pokiaľ to nieje nevyhnutné. Treba používať čo najmenej pojmov, netvorit' nové pokiaľ to nieje nevyhnutné.

- **Johanes Duns Scotus** – vyzdvihoval vôľu nad intelektom.

Novoveká filozofia

- **Nové metódy poznávania** (deduktívna, induktívna metóda).
 - **Rozvoj v dvoch línách** (racionalizmus, empirizmus).
 - Z časovej postupnosti novovekú filozofiu delíme na **3 obdobia**:
 - 1) spor medzi racionalizmom a empirizmom:
empirizmus – pociťovanie a zmyslová skúsenosť je najpodstatnejšie východisko poznania spoločnosti. Preferujú skúsenosti (empíria), predstavitelia: Berkley, Bacon, Hume;
racionalizmu - zdôrazňujú úlohu rozumu, jediným kritériom pravdy je rozum, predstavitelia: Descartes, Spinoza, Leibniz.
 - 2) pokus o spojenie prvkov racionalizmu a empirizmu v osvietenstve:
typické pre 18st., predstavitelia: Voltaire, Rousseau;
 - 3) úsilie o prekonanie na vyššej úrovni: nemecká klasická filozofia - Kant, Hegel, Feuerbach, Fichte, Schelling;
 - Nadväzuje na doterajšie filozofické učenia, vychádza najmä z renesančnej filozofie, rozvíja sa v 17 a 18 st., vrcholí v 19st..
 - V 16. storočí vzniká nový, kapitalistický výrobný spôsob, buržoázia sa mení na samostatnú triedu ktorá stojí voči feudálnej moci. Nastáva obdobie ranno-buržoázných revolúcií.
 - Nastávajú aj **revolúcie v duchovnom živote**. Sú vytvorené priaznivé podmienky pre vedu a filozofiu. Starí scholastický spôsob myslenia nevyhovoval, ciele novej triedy mohla realizovať iba nová veda. Nastáva otázka hľadania novej vedeckej metódy skúmania
 - Potrebu vedy bez teológie si uvedomovali aj myslitelia. Kritizovali scholastiku a budovali objektívnu vedu, snažili sa reálne vysvetľovať problémy života a pomáhať v praxi.
 - Pre filozofiu tohto obdobia je typická jej jednotnosť a plynulosť vývoja.
-
- Ovplyvňujú ju dva prechody:

1) Činiteľ

- a) prechod od feudálneho usporiadania k novému buržoáznemu, či občianskemu usporiadaniu spoločnosti.
- b) Zmeny v sociálno-politických a etických koncepciách.
- c) Úvahy o človeku ako občanovi štátu, o jeho slobode.
- d) Pri prirodzenom práve vznikajú teórie o vzniku štátu (spoločenská zmluva).
- e) Základy ľudských práv.

2) Činiteľ

- a) Konštituovanie a vývoj novovekej vedy, najmä prírodovedy.
- b) Dôraz sa kladie na poznanie, poznanie pre praktické účely.
- c) Gnozeológia (noetika, epistemológia) – stáva sa kľúčovou teóriou, ideálom poznania je matematika. Od matematiky nemožno oddeliť filozofiu. Filozofi boli buď matematici (Descartes, Leibnitz, Pascal) alebo budovali svoju filozofiu na matematike (Spinoza)
- d) Matematika = fyzika = mechanika = mechanistický pohľad na svet (celý vesmír od atómov po planéty tvorí uzavretý mechanizmus, systém z nemenných prvkov a ich pohyb určujú zákony klasickej mechaniky.)
- e) Vzniká veda so všeobecnou platnosťou

Francis Bacon

- 1561 - 1626) - **postavil vedu na nové základy.**
- Bacon ako dieťa hlásal, že je predurčený k politike.
- Bol synom strážcu pečatí, napriek tomu mal zlú finančnú situáciu. Svojím úsilím študoval, ako 14 ročný ukončil štúdiá v Cambridgi. Prechodne pobýval v Paríži.
- **Stal sa poslancom** parlamentu v Anglicku.
- Stal sa najvyšším prokurátorom, prvým zástupcom koruny, Lord - kancelárom.
- Kráľ ho povýšil na baróna z Verulam.
- Najprv v intrigách obstal, v roku 1621 bol obvinený, že prijal úplatky a dary, nasledoval trest - pokuta, musel sa stiahnuť do ústrania.
- Neskôr sa mu podarilo očistiť, ale na svoje miesto sa už nedostal.
- **Venoval sa vedeckej spisovateľskej činnosti.** Vedecká činnosť mu priniesla väčšie uznanie ako politická kariéra. Z jeho literárnej činnosti dielo Eseje.
- Do dnešných dní sa vedú polemiky, či Bacon nenapísal Shakespearove drámy.

Učenie

- **Tantum possumus, quantum scimus** – toľko môžeme koľko vieme.
- Na nové vedecké základy sa snažil položiť celé ľudské poznanie, všetko zvedečiť.
- Bacon usiloval o veľkú **obnovu vied - Istauratio magna.**
- Stanovil si tu 6 krokov:
 - 1) poukázať na príčiny stagnácie vied od úpadku Antiky
 - 2) podať nové rozdelenie vied
 - 3) nájsť novú vedeckú metódu poznania
 - 4) metóda - návrat k vedám
 - 5) popis vynálezov a objavov
 - 6) snažil sa načrtnúť verziu ideálnej budúcej spoločnosti
- Nie všetky kroky sa mu podarilo dosiahnuť.

Diela

- a) **O dôstojnosti a pokroku vied** - načrtáva tu **príčiny úpadku vied, dáva podnety k rozvoju jednotlivých vied.** Zdôrazňuje, že chýba organizácia vied na medzinárodnom základe. Zdôrazňuje úlohu filozofie, podľa neho vo filozofii sa vytyčuje cieľ vedeckého poznania a zároveň sa v nej nachádzajú obecné platné pravdy.
- b) **Nová Atlantída** - v diele načrtáva **obraz budúcej ideálnej spoločnosti.** Dôležitú úlohu majú zohrávať vedy. Štát nemá byť riadený politikmi, ale najlepšimi vedcami. Vedci sa majú zoskupovať v Šalamúnovom dome (predchodca Akadémie vied). Predmetom obchodu majú byť vedecké objavy (svetlo pokroku) a nie tovary, drahé kovy. Každých 12 rokov sa majú najlepší vedci odchádzať do okolitých krajín - aby sa naučili reč, zistili, aké sú nové vedecké poznatky a po návrate ich prakticky využili.

c) **Nové organon** - nová metóda, snaží sa hľadať novú metódu vedeckého poznania. Bacon vyzdvihuje poznanie, **poznanie je sila**. Poznanie má korene v prírode, najprv musíme poznať prírodu a ovládnuť tú prírodu. Prírodu môžeme prekonať len poslušnosťou, treba rešpektovať zákony prírody. Keď chceme rešpektovať zákony, musíme ich najprv poznať. Ak chceme poznať zákony, musíme mať metódu. Je dôležité objavenie správnej metódy. A tou je indukčná metóda. Pri objavovaní novej metódy musíme urobiť 2 kroky:

1) **negatívny** - našu myseľ musíme očistiť od všetkých predsudkov, omylov, pretože kazia pravdivé poznanie. **Existujú 4 predsudky:**

a) **idola tribus** (omyly ľudského rodu) - vyplývajú z ľudskej prirodzenosti a to z toho, že **človek predpokladá vo veciach vyšší stupeň usporiadania ako v skutočnosti je.** (človek má tendenciu všetko komplikovať) Každý vedec má byť nedôverčivý voči všetkému, čo je pochopiteľné, ľahké => nemá iba prijímať.

b) **idola specus** (omyly jaskyne) - vyplývajú priamo z individuálnej ľudskej povahy. Svoje základy majú vo výchove. **Každý je schopný poznávať iba cez prieor vlastnej subjektivity danej telesnou konštitúciou, vzdelaním.** Každý človek žije v individuálnej jaskyni - z nej pozerá na svet => koľko ľudí toľko názorov.

c) **idola fori** (omyly trhu) - **vyplývajú z nedostatkov v ľudskej komunikácii.** Reč je dôležitá, pretože nie každý si pod tým istým slovom predstavuje to isté. Aj pravdiví poznatok sa prenosom deformuje.

d) **idola theatri** (omyly divadla) - vznikajú z tradovaných téz filozofov, ktorí si mysleli, že zobrazujú skutočnosť, hoci sa ich zobrazenia podobajú skôr divadelným hrám.

- Je mu cudzia úcta voči predchádzajúcim filozofom.
- Keď sa nám podarí zbaviť sa omylov, pristúpime k 2 časti:

2) **pozitívny** - pristupujeme k **hľadaniu správnej vedeckej metódy.** Metóda vychádza zo skúseností - je empirická. Táto metóda sa nazýva indukčná metóda (metóda zažne svetlo a ukazuje cestu k poznaniu).

René Descartes

(1596 - 1650)

- lat. Renatus Cartesius.
- Narodil sa v starofrancúzskej šľachtickej rodine v Touraine. Študoval v jezuitskom kolégiu v La Fleche, kde si veľmi obľúbil matematiku a voči ostatným vedám bol veľmi skeptický. Celé poznanie chcel zmatematizovať.
- Po skončení štúdií striedal obdobia dobrodružné s obdobiami v ústraní.
- Zúčastnil sa 30-ročnej vojny (na oboch stranách, bol aj v bitke pri Prahe a obliehania nových Zámkov).
- Descartes mal bojazlivú povahu, bol plachý, telesne chorľavý, preto nepokračoval vo vojenskej dráhe, ako to chceli rodičia, ale oddal sa filozofii. Z dôvodu plachosti stále menil svoj pobyt, aby mu ľudia dali pokoj a mohol pracovať. 20 rokov žil v ústraní v Holandsku, potom opäť cestoval a v roku 1649 ho kráľovná Kristína pozvala do Švédska, kde pod vplyvom nepriaznivej klímy ochorel a o rok neskôr zomrel.

Prínos

- Zakladateľ analytickej geometrie, od neho pochádzajú tzv. karteziánske súradnice, vo fyzike sformuloval prvý **zákon zachovania impulzu**, skúmal zákonitosti optických javov, vo fyziológii vnímania je autorom prvého náčrtu reflexného oblúka, celé poznanie sa snažil zmatematizovať, dôraz kládol na deduktívnu metódu...

Dielo

(všetky napísané v Holandsku):

- a) Meditácie o prvej filozofii
 - b) Princípy filozofie
 - c) Vášne duše
 - d) Dopisy o ľudskom šťastí
 - e) **Rozprava o metóde** - zhrnul v nej zásady svojej metodológie. Tvrdí, že rozum je najvyššia inštancia poznania - bol racionalista. **Svoju metodológiu zhrnul do štyroch pravidiel, ktoré sa pri poznávaní majú dodržiavať:**
 - 1) **Za pravdivé budem považovať iba také tvrdenie, ktoré je môjmu rozumu jasné a zreteľné.**
 - 2) **Každý skúmaný problém si rozčlením na jednoduchšie časti, ktoré môže rozum ľahšie kontrolovať.**
 - 3) **Postupujem od jednoduchších javov k zložitejším.**
 - 4) **Robím si presný prehľad postupu, aby som na nič nezabudol.**
- Descartes sa snažil vytvoriť systém, ktorý by:
 - spĺňal nároky filozofického myslenia,
 - bol spojený s vedou,
 - bol zbavený autoritárstva.

- Aby mohol realizovať tieto zásady, musel si stanoviť dva základné princípy:
 1. **princíp pochybovania (metodická skepsa)**
 2. **existencia prirodzeného svetla rozumu (existujú hranice, pri ktorých rozum zistí pravdivosť idey)**

- René Descartes sa rozhodol nájsť aspoň jeden jediný poznatok, ktorý nebude môcť nikto spochybníť. Aby ho našiel, začal sám spochybňovať všetky možné poznatky. Tak postupne spochybnil všetky empirické poznatky, matematické výroky, až napokon zistil, že pochybovať sa dá o všetkom - len pochybnosť je nepochybná. Od tohto základného poznatku - totiž, že pochybuje - odvodil svoj známy výrok "**Myslím, teda som.**" Tento metodický postup, pri ktorom cielene spochybňujem všetko, čo sa dá spochybníť, aby som našiel aspoň jeden nepochybný poznatok sa nazýva **metodická skepsa**.
- Poznanie má teda začínať tým, že pochybujeme. Máme pochybovať aj o existencii sveta, aj o matematike. Proste o všetkom, čo je dané, nič nemáme prijímať za isté.
- Pochybovať však nemožno o tom, že pochybujeme. Keď pochybujeme, tak vlastne myslíme, keď myslíme, tak sme, existujeme. K podstate existencie patrí myslenie. Existovať môžeme, iba ako mysliača bytosť = sum cogitans ("Myslím, teda som" - "Cogito ergo sum"). Metodickou skepsou vylučoval tvrdenia, o ktorých možno pochybovať.
- Čo je okrem mňa tak jasné a zreteľné? Zo zásady sum cogitans by malo vyplývať, že človek je jedinou bytosťou na svete. Nie je tomu tak. Druhá bytosť, o ktorej máme istotu, je Boh. Descartes má **tri dôkazy existencie Boha**:
- **prvý vyplýva z idey o Bohu, druhý z pojmu Boha, tretí z predstavy dokonalosti.**
 1. Odkiaľ máme ideu o Bohu? Idey podľa vzniku sú trojaké: vrodené, skúsenostné a vytvorené človekom. Ideu o Bohu máme vrodenu.
 2. Je to obnovený Anselmov ontologický dôkaz. Existencia najdokonalejšej bytosti obsahuje nevyhnutnosť jej bytia.
 3. Z predstavy dokonalosti vyplýva, že Boh je.
- Boha považuje za večnú, nekonečnú substanciu, ktorá nepotrebuje k svojej existencii nič, okrem seba samej. Ide o dokonalú substanciu - základ všetkých javov a súvislostí medzi nimi, od substancie Boha sa dostáva k substanciam odvodeným, nedokonalým, konečným, teda k veciam. Vec nie je taká ako ju vnímam, ale ako ju jasne a zreteľne myslím.
- Výsledkom tohto je **dualizmus tela a ducha, rozpriestranosti a nerozpriestranosti**. Duch nesplýva s telom a naopak. Navzájom sa tieto 2 substancie neovplyvňujú. Uznáva teda dve základné substancie - duchovnú a telesnú = dualista. Hovorí, že existuje bytosť, ktorá je mysliača a telesná zároveň = človek.
- Descartova ontológia je realistická, uznáva bytie, ktoré sa nachádza mimo subjektu a je od neho nezávislé.

Fyzika a náuka o človeku

- Predmetom fyziky je telo s jeho vlastnosťami.
- Podstatným znakom tela je priestorovosť. Niet tela bez priestorovosti, niet priestorovosti bez tela – hmoty. Priestor dostáva od hmoty vyplnenosť, hmota od priestoru neobmedzenosť.
- Ľudské telo je stroj, proti ktorému stojí ľudský duch. Tak ako hodinár zostaví hodiny z koliesok tak, že sa pohybujú a nepotrebujú ďalší hodinárov zásah, tak aj Boh zostavil **telo ako stroj**.
- Príčinou smrti je pokazenie sa dôležitej súčiastky stroja – tela. Mŕtvolu sú polámané hodiny.
- Obyčajne sa myslí, že smrť je oddelenie sa duše od tela (Platón). Podľa Descarta duša uniká následkom smrti. Najprv sa pokazia hodiny a potom duša, a duša, keď už nemá nástroj, uniká. Duša je hudobník, telo hudobný nástroj. Ani narodenie, život nevzniká spojením duše a tela. Tak ako sa duša oddelí až po smrti, a nie pri smrti, tak aj pri vniknutí do tela duša už predpokladá živé telo.
- Mozog je sprostredkovateľom medzi dušou a telom.
- Na Slovensku učenie Descarta šírili: Vavrinec Tapolcsáni, Valentín Kéri, Michal Lipsicz, Andrej Jaslinský, Martin Szetiványi, Ján Ivančič.

Benedictus (Baruch) Spinoza

- (1632 - 1677)
- **Predstaviteľ novovekého racionalizmu**
- Pochádzal zo španielskej židovskej rodiny, študoval v Amsterdame – zaujala ho najmä Biblia a stredoveká židovská filozofia. V Amsterdame sa zoznámil aj s učením Descarta a Bruna. Odcudzil sa židovskej obci, hoci otec z neho chcel mať rabína. Z obce ho vyhnali (exkomunikovali), žil potom v rôznych mestách, živil sa brúsením šošoviek. Brúsenie zhoršilo jeho pľúcnu chorobu (rakovina) a ako 44-ročný zomiera.

Dielo

- a) **Teologicko-politický traktát** - Postatou všetkých súcien je pud sebazáchovy, aby sme ho mohli uskutočňovať je potreba dobra a cností. Pud sebazáchovy podporuje dobro a cnosti - prirodzené právo každého človeka ("Konať podľa našich cností, nie je nič iné, ako konať podľa zákonov našej prirodzenosti"). Človek je jednak bytosť rozumná, jednak bytosť ovládaná afektami, vášňami. Proti afektom je ťažké bojovať, afekt môže byť prekonaný iba iným afektom a to afektom silnejším a opačným. Rozum, keď chce prekonať afekty, musí sa stať sám afektom a to silnejším a opačným. Absolútne zlo nie je, je iba menej dobra.
 - b) **Etika** - napísané ťažkým spôsobom používaným v geometrii Je to filologická a historická kritika textov starého zákona, Biblia ako kniha je napísaná pre všetkých. Jazyk Biblie je preto upravený pre jednoduchý ľud. Filozof však v Biblii musí vidieť 2 stránky:
 - 1) povrch - určený pre ľud, uspokojuje potreby náboženstva
 - 2) pre filozofov, ktorí v Biblii nachádzajú večné a nemenné zákony prírody a myšlienky duchovných otcov národov. Spinoza v Ježišovi Kristovi nevidel božieho syna, ale najväčšieho a najušľachtilejšieho zo všetkých ľudí.
- Bol zástancom racionalizmu. **Jeho učenie sa zakladá na riešení dvoch problémov:**
 - 1) **racionálna teória poznania** - východiskom poznania sú idey, ktoré sú nám dané tzv. racionálnou intuíciou. Táto intúícia sa opiera o vyšší rozum – intellectus, ktorý presahuje bežné "ratio". Racionálnou intuíciou údajne uchopujeme základné pravdy (napr. matematické axiomy). V konkrétnom procese poznania narábame tak so skúsenosťou, ktorá zhromažďuje materiál poznania, ako aj s vyššími racionálnymi a intelektuálnymi postupmi. Tieto sú dominantné, a tak hlavnou **metódou poznania je dedukcia**.
 - 2) **vysvetlenie pojmu substancie** - súhrn všetkých súcien. V chápaní substancie sa dopracúva k **monistickému stanovisku**. Existuje iba **jediná substancia – Boh, čiže príroda**. Boha stotožňuje s prírodou – **panteizmus**, podobne ako v renesancii G. Bruno (Deus sive substancia, Deus sive natura). **Substancia je nekonečná, jednoduchá, nedeliteľná a zároveň je príčinou seba samej (causa sui)**. Ako nekonečná substancia má aj nekonečné množstvo vlastností - **atribúty**. My z nich poznáme iba dva: **myslenie a rozpriestranenosť**. Substancia s atribútmi sa v našom svete prejavuje prostredníctvom modov. **Modus** je spôsob existencie substancie, t.j.

jej prejavovanie sa v našom svete. Vo svete javov (modálny svet) existuje **prísny determinizmus** - podmienenosť jedného javu iným (štvorčekový papier - jedna kocka je podmienená tou druhou). Celý svet je rozumne usporiadaný, pretože je vyjadrením substancie. Keďže všetko je vyjadrením substancie, je aj rozumné, a teda nevyhnutné. Všade vládne usporiadanosť, v prírode vládnu zákony, ktoré chápe **v mechanistickom duchu**. Náhoda objektívne neexistuje, ak ju konštatujeme, je to výraz našej neznalosti, omylu. **Sloboda spočíva tiež v pochopení nevyhnutnosti (stotožnenie sa s racionalitou samotného bytia).**

- Výrok: ” **Usporiadanie a vzájomná súvislosť ideí sú rovnaké ako usporiadanie a vzájomná súvislosť vecí.** ”
- Spinoza formuluje myšlienku paralelizmu hmotných a duševných procesov.
- V spoločensko-politických názoroch nadviazal na Hobbesovu koncepciu ”prirodzeného” stavu ľudstva. Za najdokonalejšiu formu štátu považuje demokraciu - v nej majú ľudia pocit, akoby žili podľa vlastnej vôle.

Gottfried Wilhelm Leibniz

- (1646 – 1716)
- **zakladateľ nemeckej novovekej filozofie (racionalizmus)**
- Skoro osirel, ako 15-ročný sa dostal na univerzitu, ktorú ako 20-ročný ukončil - získal doktorát. Venoval sa histórii, právu, politike, filozofii, matematike, literatúre, viedol rozsiahlu korešpondenciu s vedcami z celej Európy, inicioval založenie Berlínskej akadémie vied, zaslúžil sa aj o vznik Akadémie vied v Petrohrade. Značnú časť života strávil ako knihovník a dvorný historik hannoverského kniežat'a.
- Kvôli politickým názorom mal veľa nepriateľov, dokonca sa musel stiahnuť do ústrania. Zomrel osamotený.

Dielo

- a) Monadológia
- b) Teodicea
- c) Nové eseje o ľudskom rozume - polemický spis proti Johnovi Lockeovi. John Locke hovoril, že "nič nie je v rozume, čo by predtým nebolo v zmysloch" (John Locke bol empirik - celé poznanie pochádza zo zmyslov, skúseností). Leibniz s tým nesúhlasil a jeho názor dopĺňa "okrem rozumu samého". Inými slovami, rozum disponuje takými schopnosťami, ktoré nemožno vysvetliť či odvodiť zo skúsenosti. Z toho vychádza aj **Leibnizova koncepcia dvoch druhov právd:**
 - a) **pravdy rozumu**, t.j. analytické vety typu matematických výrokov, ktoré majú apriórny (predskúsenostný) charakter a sú východiskom deduktívnych postupov
 - b) **pravdy faktu** - výroky založené na skúsenosti. Sú príznačné pre prírodovedecké poznanie, dotýkajú sa iba nášho sveta, nie bytia všeobecne, nemajú univerzálnu platnosť, sú iba pravdepodobné .

Učenie

3 základné témy: učenie o monádach
 učenie o predurčenej harmónii
 teodicea

- **Učenie o monádach:** Leibniz nesúhlasí s Descartom (dualizmus), ani so Spinozom (monizmus), ale tvrdí, že existuje nekonečne mnoho podstát => **pluralizmus**.
- Základné jednotky bytia sú **monády**. Monáda je sama o sebe substanciou. Monád je **nekonečne veľa, navzájom sa odlišujú, ale neovplyvňujú sa**. Neovplyvňujú sa preto, lebo nemajú okná. Hovorí, že sú to body, silové centrá.
- Monády majú **duchovný charakter**. Sú oduševnené. **Ich základné vlastnosti sú pociťovanie a pudenie**. Tvrdí, že neexistujú dve rovnaké monády tak, ako neexistujú dva úplne rovnaké listy na strome, preto aj svet je rozdielny.
- Urobil aj **hierarchiu monád** (od najnižších po najvyššie):

- a) **temné monády** - najnižšie monády, sú podstatou neorganických telies, majú minimálnu schopnosť pociťovania, vnímania.
- b) **hmlisté monády** - vyšší stupeň, sú základom rastlinného a živočíšneho tela - majú schopnosť spájať pocity a vnemy.
- c) **jasné monády** - sú to ľudské duše, schopné logicky myslieť a chápať, je im vlastná apercepcia, sebauvedomovanie.
- d) **absolútne jasná monáda** – monáda monád = Boh.

- V každom type existuje veľmi veľa monád, tie sa navzájom odlišujú. Dve za sebou nasledujúce monády sa však odlišujú nepatrne => tvrdí, že príroda nerobí skoky. Dve navzájom vzdialené monády - veľké rozdiely.
- Monáda sama o sebe nie je telesom, aj keď iným monádam sa tak môže javiť. Telesá sú vonkajším prejavom monád.
- **Učenie o predurčenej harmónii:** Každá monáda bola stvorená tak, že napĺňa účel v rámci predurčenej harmónie, ktorá je daná Bohom.
- Boh do sveta ďalej zasahovať nemusí. Monády boli v Božom ume ako možnosti od večnosti a stvorením vesmíra sa stali skutočnými.
- Ako jednotlivé nie sú dokonalé, dohromady tvoria harmonické dokonalé Božie dielo. Vzájomné pôsobenie medzi telom a dušou nie je potrebné, tak ako medzi dvomi hodinkami, lebo ich robil jeden majster. Hodinky idú rovnako, lebo ich tak zostavil hodinár, aj Boh od večnosti zreguloval monády tak, že spolu harmonicky splyvajú.
- **Teodicea:** Leibniz tvrdí, že "Boh stvoril najlepší zo všetkých svetov", napriek tomu, že v ňom jestvuje zlo, utrpenie, nespravodlivosť, nešťastie a pod. Keby nebolo zlo, nemali by sme predstavu dobra, a tak by sme sa oň ani neusilovali. Hovoril, že svet, ktorý Boh stvoril, je konečný. Svet je nedokonalý, keby bol dokonalý, tak by nemusel byť stvorený. V konečnosti je príčina zla. Leibniz rozoznáva tri triedy zla:
 - a) **metafyzické** = obmedzenosť. Je nevyhnutné, lebo stvorenú bytosť si nemôžeme predstaviť bez obmedzenosti. Nemôžu byť samí bohovia, samé dokonalé bytosti. Dokonalý je iba Boh. Ostatné bytosti sú viac alebo menej obmedzené.
 - b) **fyzické zlo** – útrapy, bieda, choroby...ospravedlnené sú tým, že slúžia dobru. Mnohé zlo je preto, aby odvrátilo ešte väčšie zlo (zdravie si len vtedy budeme vedieť vážiť, keď sme prekonalí chorobu). Kto trpí, nech sa skúma a nerepce proti Bohu.
 - c) **etické zlo** – ako bytosť nemôže byť dokonalá, tak nemôže byť dokonalá ani v mravnej oblasti. Nie sú úplne zlí a úplne dobrí ľudia. Sú len ľudia na rôznych stupňoch mravného dobra.
- Na Leibniza nadviazal a jeho spisy usporiadal Christian Wolff.
- Na Slovensku učenie Leibniza šírili: Matej Bel, Ján Karlovský, Štefan Fábry, Augustín Doležal (Pamätne celému svetu tragoedii - opiera sa o Leibnizovu ontológiu).

Thomas Hobbes

(1588 - 1679)

- Informatívne na maturitu netreba
- Sociálna filozofia
- Syn dedinského farára
- Venoval sa teoreticko-poznávacej problematike - zaujal tu stanovisko medzi empirizmom a racionalizmom. Uznáva zmyslový pôvod poznania, ale zdôrazňuje význam abstrakcie - len o ňu sa môže opierať vedecké poznanie.
- Bol ovplyvnený scholastikou. Varuje však pred zneužívaním abstrakcie - abstrakcie sú iba "mená", reálne jestvujú len jednotlivé veci. Je tvorcom prvého mechanicko-materialistického systému.

Dielo

Základy filozofie - pozostáva z troch častí: a) O telese

b) O človeku

c) O občianovi

- Vychádza zo základného pojmu "teleso". Telesom môže byť aj štát. Vzájomné pôsobenie medzi "telesami" chápe z hľadiska mechanistického materializmu, ich interakcie sa riadia zákonmi mechaniky.
- Zaoberal sa riešením sporu medzi pojmami ako prirodzený stav a občiansky stav.
- **Leviathan** - poukazuje na možné hrozby zo strany štát = počiatok nového prístupu k spoločnosti. Štát nazýva "umelým telesom". Bol zástancom absolutistickej monarchie. Tvrdil, že ľudia sa na základe spoločenskej zmluvy majú vzdať časti svojej suverenity v prospech štátu. Štát je potrebný, keby nebol, tak by sa "človek človeku stal vlkom"(homo homini lupus). K tomu, aby sa ľudia vzdali absolútnej slobody, ich vedie pud sebazáchovy.

John Locke

(1632 - 1704)

- študoval teológiu, no za kňaza sa vysvätiť nedal a pokračoval v štúdiu prírodných vied (najmä chémie) a medicíny

Gnozeológia

- Dielo **Úvahy o ľudskom rozume** (1690) – skúma v ňom rozum a podstatu ľudského poznania. Podáva jeho psychologickú a noetickú analýzu a sám sa nazýva kritikom ľudského poznania. Na jednej strane vychádza z Baconovho empirizmu, Hobbesovho senzualizmu a na druhej strane z averzie voči Descartovi. Descartes totiž prijal názor, že idey sú vrodené. **Locke tvrdí, že vrodené idey nie sú**, lebo keby boli, boli u všetkých ľudí, aj divochov i detí, rovnaké. Nie sú na poli logicko-noetickom, ani na morálnom, lebo jeden uznáva za dobré to, iný zase niečo iné. Niet ich ani na poli náboženskom, lebo sú aj ateisti.
- Kde je **prameň ľudského poznania**, keď niet vrodenej idey? **V skúsenosti**. Jeho učenie teda vychádza z empirikov, vychádza z analýzy faktu vedomia. Tvrdí, že **obsah vedomia tvoria idey, ktoré pochádzajú zo skúseností**.
- Zásadný nesúhlas s Descartovou teóriou vrodenej idey vyjadril John Locke známou vetou: **”Nič nie je v rozume, čo by predtým nebolo v zmysloch“ (Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu)**.
- Hovoril, že naše vedomie je pri narodení **tabula rasa** (nepopísaná doska, biely papier) - skúsenosť do neho vrýva znaky - idey. Locke sa nezaobrá skúmaním konkrétnych vecí, ale sa zaoberá ideami o nich.
- Podľa pôvodu rozlišuje idey:
 - 1) **zmyslové vnemy** - tie, ktoré pochádzajú zo styku našich zmyslov s vonkajším svetom (výsledkom sú pocity - sensation)
 - 2) **reflexie** - tie, ktoré pochádzajú zo skúmania našich duševných aktov
- Z týchto dvoch skúseností vzniká a buduje sa duševný život (prirovnáva ich k dvom oknám, ktorými jedno za druhým vnikajú elementy skúsenosti do tmavej komory života).
- Výsledkom reflexií sú predstavy, idey. Idey podľa zloženia rozlišuje:
 - a) **jednoduché** - pochádzajú priamo zo zmyslového poznávania. Pri jednoduchých si uvedomujeme pasívne zmyslové dojmy – sú to písmená, z ktorých sa skladá reč poznania. Také sú napr. farba, zvuk, chuť, čuch, atď. Sú len pre nás, subjektívne, napr. chuť jablka existuje len pre toho, kto ho ochutnáva.
 - b) **zložené** - vznikajú kombinačnými a rekombinančnými schopnosťami rozumu. Týchto je mnoho, ale možno ich rozdeliť do troch hlavných skupín: **substancie, relácie a mody**.

- Najdôležitejšie sú **substančné**, ktoré vyjadrujú, že voľáčo je samo v sebe a jeho vlastnosti nevieme určiť. Substančné je, čo trvá, nedá sa poznať a vedieť. Preto na otázku, čo je substancia, odpovedá: nescio quid est substancia – neviem, čo je substancia.
- **Relácie** sú komplexné idey, ktoré predstavujú vzťah substancií, rozdielnosť, totožnosť, atď.
- **Mody** sú stavy nositeľa substancie, o sebe neexistujú, napr. farba, priestor a čas.
- Ďalej rozlišuje idey podľa "kvality":
 - a) **primárne kvality** - rozmer, tvar, pohyb, vôňa...
 - b) **sekundárne kvality** - nemôžeme ich pripísať veciam samým, pretože vznikajú až v procese vnímania.

- Locke ďalej skúma hodnotu poznania. Vnímaním nadobudnuté poznanie nazýva
 - a) **zmyslové** - svet poznávame na základe skúseností (senzualizmus - dôveruje pocitom, zmyslom).
 - b) Istejšie je ďalšie poznanie, ktoré nazval **demonštratívne** – dokázané, aké máme o tom, čo nemôžeme vnímať zmyslami, ale jeho pravdivosť môžeme dokázať rozumom, napr. v matematike (nejaké idey vyvodzujeme z iných poznatkov).
 - c) Najvyšší stupeň poznania je poznanie **intuitívne** – nazeracie, ktoré je bezprostredné, takže v ňom splýva poznávajúci a poznávané. Také môžeme mať o vlastnom bytí (vzťah medzi dvomi ideami).

- Locke sa zaoberá aj **problémom rozsahu poznania**. Konštatuje, že rozsah poznania je omnoho menší ako nepoznania, nevedenia. Poznanie siaha potiaľ, pokiaľ siahajú naše predstavy. O mnohých veciach nemáme predstavy, nevieme o nich, ale zároveň nemôžeme povedať, že nie sú. Len o tom vieme, o čom máme predstavu, lebo predmetom vedenia, poznania nie sú veci, ale predstavy o nich. O niektorých veciach máme len kusé, nevecné, nejasné predstavy. Podľa toho vedenie možno rozšíriť dvojakým spôsobom: buď získať nové predstavy skúsenosťou, alebo existujúce nejasné urobiť jasnejšími. Právě poznanie je ako jasný deň, nevedenie ako tmavá noc, a medzi jasným dňom istého poznania a tmavou nocou nevedenia sú aj sprostredkujúce stupne, šero pravdepodobnosti – domnienky, na druhej strane šero viery.
- Zaoberal sa aj problematikou prenášania ideí prostredníctvom slov. Slová idey zastupujú, spájajú sa s nimi. Slovo, ktoré nie je kryté ideou je prázdne. Locke odmieta poznanie a priori.
- V **súvislosti s gnozeológiou vzniká Lockovi problém s vierou**. Viera je považovanie niečoho za pravdivé, čo sa neopiera ani o zmyslové vnímanie, ani o demonštratívne dôvody rozumu, ale o vnútorné, intuitívne svedectvo človeka. Hranice medzi vierou a rozumom možno stanoviť trojakým spôsobom, lebo vo viere môže byť:
 1. čo je rozumu primerané
 2. čo ho presahuje
 3. čo mu odporuje.
- Čo je rozumu primerané, čo môžeme vnímať zmyslami alebo demonštratívne dokázať, patrí do vedy. Naproti tomu pravé náboženstvo obsahuje to, čo rozum presahuje, ale mu neodporuje. Viera, že Boh je, rozum síce presahuje, ale nie je proti rozumu, lebo Boha ani dokázať, ani vyvrátiť nemožno.

- Pri našej konečnosti nemôžeme mať rozumový dôkaz o Bohu, matematicky ho tiež dokázať nemôžeme a nemáme o ňom ani vrodenej idey. Keby idea Boha bola v nás vrodenej, ako myslí Descartes, tak by ju každý musel mať, každý by musel mať o Bohu rovnakú predstavu a tej niet. K predstave Boha prichádzame teda skúsenosťou, keď stupňujeme dobré vlastnosti až po dokonalosť, a to je Boh. Či však taká dokonalá bytosť naozaj existuje, k tomu prichádzame len pomocou zákona príčinnosti, ako k príčine sveta. Teda logickým usudzovaním prichádzame k tomu, že Boh je a je príčinou všetkého.
- Boh stvoril všetko, stvoril aj Adama, ktorý sa mohol stať nesmrteľným, ale zhrešil, stratil nesmrteľnosť, raj, blaženosť. Toto je nad ľudský rozum. Sme smrteľní, lebo po Adamovi dedíme smrteľnosť. Nededíme však stav, že by sme neboli schopní nehrešiť. To nemožno prijať. Nemožno však prijať ani to, že by nás Boh za Adama trestal, odsúdil, lebo Adam zhrešil a my nie. Boh poslal Krista, ktorý opäť priniesol nesmrteľnosť na svet. Túto dosiahneme pri vzkriesení. Avšak podmienkou toho je viera a primeraný život. Podstata náboženstva nie je vo vieroučných článkoch, ani v obradoch. Treba skúmať vôľu Božiu, keď zhrešíme, kajaj sa a tak sa očisťovať, to znamená rozumnosť kresťanstva.
- Bol **deista** - Boh je stvoriteľ, hýbateľ, dal svetu zákony, ďalej do sveta nezasahuje.

Názory na štát

- Štát je svetský ústav, ktorý sa má starať o blaho jednotlivcov na zemi, cirkev je nebeská ustanovizeň, ktorá sa má starať o večnú blaženosť, a preto cirkev a štát treba odlúčiť.
- **Štát je výsledkom spoločenskej zmluvy**, výsledkom dohody medzi ľuďmi.
- Človek sa nezduzuje s ostatnými preto, že je vlkom (homo homini lupus), ako tvrdil Hobbes, ale z vrodenej spoločenskosti, ako hovoril Aristoteles. Združil sa preto, aby si spojením zadovážil, čo si sám zadovážiť nemôže. Hovorí, že ľudia sú si rovní, všetci majú prirodzené práva, ktoré sú neodňateľné. Ľudia na základe dohody sa časti týchto prirodzených práv vzdávajú v prospech celku - štátu. Štát má za úlohu chrániť tieto práva. Štát teda prevzal prirodzené právo človeka nie preto, aby nad jednotlivcom absolutisticky vládol, ale aby jeho práva chránil. Nie vládár má zvrchované právo, ale súhrn jednotlivcov, občianstvo, národ. Toto právo vykonáva národ volením zástupcov do parlamentu alebo hlasovaním ľudu. Keďže takto každý jednotlivec je účastníkom zákonodarstva v parlamente, musí sa prijatým zákonom prispôbiť. Kto sa nechce, musí byť donútený zákonom. Panovník je zodpovedný ľudu. Má mať iba takú moc, akú mu ľud dá. Panovník, ktorý nerešpektuje prirodzené práva, stráca svoje.
- **John Locke je autor del'by štátnej moci:**
 - a) **zákonodarná**
 - b) **výkonná** – musí byť odlúčená od zákonodarnej, aj vláda, aj panovník sa musia podriaďovať zákonu
 - c) **federatívna** – tá sa neskôr spresnila ako súdna moc
- 1669 - autor ústavy Karolíny, táto ústava sa však nerealizovala a preto jej neprípadá prvenstvo.

Diela: Dve rozpravy o vláde

Listy o tolerancii (Listy o znášateľnosti)

- črtajú sa tu už princípy novovekého liberalizmu

George Berkeley

(1685 - 1753)

- **Ďalší predstaviteľ novovekej empirickej filozofie, v rámci ontológie reprezentuje idealizmus**
- Teológ, profesor teológie, biskup anglikánskej cirkvi v Írsku
- **Chcel vyvrátiť materializmus (aj deizmus), dokázať jeho teoretickú neobhájitelnosť a praktickú škodlivosť.** Základ pre svoju argumentáciu čerpá práve v empirizme. Berkeley hovorí, že materializmus sa dá najúčinnšie vyvrátiť tak, že **preukážeme neutržateľnosť jeho základného pojmu - pojmu hmota.** Keďže ide o všeobecný pojem, treba spochybniť opodstatnenosť akýchkoľvek všeobecných pojmov. Proti všeobecným pojmom, najmä proti pojmu hmota, útočí z pozície dôsledného nominalizmu: keďže zmyslami sa zmočňujeme len jednotlivého, všeobecné pojmy nemajú ekvivalent v zmyslovej skúsenosti. Vzťahuje sa to aj na také pojmy, ako je pojem trojuholníka. Trojuholník „ako taký“, osebe nejestvuje, jestvujú len konkrétne trojuholníky (pravouhlý, rovnostranný...).
- Čím vyššia je abstrakcia, tým menej je spoľahlivá. Pojem hmota je natoľko všeobecný a abstraktný, že mu v skúsenosti nič nezodpovedá. Preto nemá zmysel ani tento pojem, ani na ňom postavená materialistická filozofia.
- Berkeley vystupuje proti Lockovi a jeho „primárnym kvalitám“. Berkeley dokazuje, že všetky kvality sú sekundárne a celý obsah nášho vedomia je založený na skúsenosti, ktorá je vždy individuálna, subjektívna, podmienená empiriou.
- Ak hovoríme o veciach, vždy máme na mysli iba obsahy nášho vedomia, idey, ktoré ho tvoria. Nemá zmysel hovoriť o niečom mimo nášho vedomia.

”Byť znamená byť vnímaný (esse est percipi)” – základná téza Berkeleyho filozofie.

Takúto filozofiu nazývame solipsizmus (solus - jediný, ipse - sám) = názor, pokladajúci subjekt ("ja") a jeho zážitky za jedinou skutočnosť, a všetko ostatné len za jeho predstavy.

- Je to jeden z logicky možných vyústení empirizmu. Solipsizmus je Berkeleyho prostriedok na boj proti materializmu. Hovorí, že všetky paradoxy solipsizmu sa odstránia uznaním Boha ako „univerzálneho Vnímateľa“, t.j. Boha, ktorý do vedomia každého z individuí vkladá rovnaké idey, a tým zaručuje existenciu vonkajšieho sveta, ako aj ostatných ľudí.
- **dielo : Rozprava o základoch ľudského poznania.**

„Niektoré pravdy sú také blízke a samozrejmé duchu, že stačí otvoriť oči a uvidíme ich. Za takú považujem tú dôležitú pravdu, že všetko na nebi i na zemi, všetka tá nebeská klenba a výbava pozemská, skrátka všetky tie telesá, z ktorých sa skladá náš rozsiahly vesmír, neexistujú vôbec mimo ducha; že ich bytie (esse) rovná sa vnímaniu (percipi), že teda pokiaľ nie sú mnou skutočne vnímané alebo neexistujú v mojej mysli alebo v mysli ktoréhokoľvek stvoreného ducha, nutne buď vôbec neexistujú, alebo existujú v mysli nejakého večného ducha: lebo ak prisúdime ktorejkoľvek ich časti existenciu, nezávislú na duchu, povedie to len k absurdnostiam.“

Uvedený text je súčasťou Berkeleyho pokusu o vyvrátenie materializmu. Tvrdil, že materializmus je teoreticky neobhájitelný, pretože sa zakladá na pochybnom pojme – pojme hmoty

David Hume

(1711 - 1776)

- Informatívne netreba na maturitu
- Knihovník, nedoštudoval právo, kvôli záujmu o filozofiu
- Bol ovplyvnený Lockom (jeho epistemológiou), Berkeleym, osvietenkami
- Stal sa jedným z najvýznamnejších osvietencov v Anglicku
- **skúsenosť pokladal za prvotný, bezprostredný materiál nášho vedomia.** Naše vedomie disponuje určitým množstvom impresií (dojmov), na základe ktorých si buduje svoje idey, tvoriace skúsenostnú bázu pre všetky ďalšie myšlienkové operácie. Skúsenosť v podobe impresií a ideí je spoľahlivým základom nášho poznania, sama osebe však svet mimo nášho vedomia ani nezdôvodňuje, ani ho nevyvracia. Hume nepodmieňuje existenciu sveta naším vedomím. Proti Berkeleymu solipsizmu stavia **agnosticizmus**, podľa ktorého nemožno rozhodnúť o existencii či neexistencii sveta mimo nášho vedomia.
- Veda je opodstatnená do takej miery, do akej spracúva empirické dáta, nemá však možnosť preniknúť k úplnej podstate. Hume využíva Lockovu teóriu asociácií. **Veda usporadúva a spája javy na základe troch druhov asociácií: princípov podobnosti, susedstva (priestorového či časového), a najmä príčinnosti.** Humovo učenie o kauzalite malo veľký význam v ďalšom vývine filozofie.
- Podľa Huma je cesta k "podstate" zakázaná. Orientuje sa na matematické poznanie sveta. Tieto postupy sú dôležité pre teoretickú filozofiu, v praktickom živote sa riadime zdravým rozumom.
- **Odmietol zjavené náboženstvo**, nepripúšťal možnosť zázrakov. **Mysliaci človek, aby konal mravne, nepotrebuje náboženstvo.** Človek sa má pri svojom konaní riadiť vlastným svedomím. Hume však nesmeroval k ateizmu, hoci jeho názor na Boha bol agnosticko-deistický. Svoje etické učenie založil na myšlienke, že podnetom nášho konania nie je rozum, ale vášne a úsilie o úžitok (počiatky utilitarizmu).

Osvietenstvo

- Myšlienky osvietenstva sa v západoeurópskej filozofii začali šíriť už v 17.storočí. Širokým myšlienkovým prúdom sa osvietenstvo stáva až v 18.storočí.
- Pôvodne **vzniklo v Anglicku**. Osvietenci vo svojich názoroch neboli jednotní a predsa sa ich myšlienky rozšírili z Anglicka, Holandska do celej Európy a prenikli aj na americký kontinent (ovplyvnili učenie Paina, Jeffersona, Franklina).
- **Šírením ideí dobra a spravodlivosti, pomocou vedeckých poznatkov chceli zmeniť nedostatky spoločnosti. Snažili sa zmeniť mravy a politiku spoločnosti šírením osvety, vzdelania, výchovou, reformami. Vo využití moci poznania videli zdroj zmeny a nápravy spoločenských pomerov, zdokonalenia morálky i človeka. Išlo teda o projekt nápravy spoločenských pomerov založený na využití moci poznania.**
- Podľa Kanta je osvietenstvo „**vykročením človeka z nesvojprávosti zavinenej ním samotným**“, pričom **nesvojprávosť, nedospelosť človeka chápe ako jeho neschopnosť používať rozum bez cudzej pomoci.**
- Osvietenstvo zdôrazňovalo význam rozumu, avšak už nie v úzko racionalistickom zmysle vykonštruovaných filozofických systémov, ale v jeho širokom využití.
- Vychádzali z **racionalizmu aj empirizmu**, a opierali sa o mechaniku – aj v tomto období bol rozšírený mechanistický pohľad na svet, ktorý sa snažili rozložiť na jednotlivé časti.
- Vo vzťahu k náboženstvu prevládal **deizmus**.

Osvietenstvo v Anglicku

- Zdrojom boli sociálno-politické názory a filozofia Johna Locka a ďalších empirikov
- **Znaky osvietenstva v Anglicku:**
 - a) **deizmus** - Boh - stvoriteľ, prvý hýbateľ, ďalej do vývoja nezasahuje, žiadne zázraky neexistujú
 - b) **kritika tradičného náboženstva** - David Humme, dielo - Prirodzené dejiny náboženstva
 - c) **požiadavka náboženskej tolerancie** - hlásali náboženskú toleranciu, dielo Johna Locka - Listy o tolerancii
- Anglickí osvietenci boli menší radikáli ako francúzski osvietenci, diela písali po latinsky.
- **Predstavitelia:**
 - 1) **John Toland** - uznával večnosť a nestvoriteľnosť hmoty, pohyb považoval za jej imanentnú vlastnosť (neodlučiteľnú), rešpektoval ideu Boha ako najvyššieho rozumu.
 - 2) **David Hartley** - na základe asocianizmu sa snažil vysvetliť mnohé psychické javy. V jeho učení vidíme náznaky budovania psychológie ako vedy.
 - 3) **Anthony of Staftesbury** - venoval sa hlavne mravným otázkam. Napísal trojzväzkové dielo Charakteristika ľudí, názorov a čias. Za základ mravnosti nepovažoval úžitok, ale mravný cit a náboženstvo vzniká uvedomovaním si mravného citu. Vo vzťahu k morálke je náboženstvo sekundárne, ale je pre ňu nevyhnutné. Vo svojom živote máme zladať egoizmus s altruizmom (sebaobetovanie sa, rozdávanie sa pre druhých, nezištná starostlivosť o iných). Máme nájsť stred medzi 2 krajnosťami.

Francúzske osvietenstvo

- Vo Francúzsku sa najviac rozšírilo v 18.storočí. Predpoklady pre rozšírenie vytváralo v 17. st. **hnutie libertínov** - voľnomyšlienkárov. Títo kritizovali sväté pravdy náboženstva, ironizovali a znevažovali despotickú vládu a authority vôbec. Osvietenci pochádzali zo širokých vrstiev obyvateľstva.
- Boli to však najmä príslušníci mladej buržoázie, ktorí si osvojili nového ducha, dobu chápali ako „epochálny zlom“ a verili, že svet sa musí zmeniť. Boli presvedčení, že politickú despociu, sociálnu nespravodlivosť a moc cirkvi možno odstrániť najmä rozvojom vedy a jej využívaním, šírením osvetly, zvyšovaním všeobecnej vzdelanosti a kultúrnosti širokých vrstiev a reformami, ktoré by uskutočňovali osvietení a vzdelaní panovníci.
- Francúzi boli **radikálnejší**. Ich činnosť bola zameraná **proti scholastike, cirkvi, náboženským dogmám a poverám, proti despotickej vláde**. Svoje učenia viac popularizovali, diela už **písali v bežnej, hovorovej reči**, nie po latinsky. Vydávali encyklopédie a slovníky, napr. Encyklopédiu, čiže racionálny slovník vied, umení a remesiel - vychádzala od roku 1751 do r. 1780 (vyšlo 28 zväzkov).
- **Predstavitelia:**
 - 1) **Pierre Bayle** – zakladateľ fr. osvietenstva
 - 2) **Charels Louis de Montesquieu**
 - 3) **Francois Marie Arouet – Voltaire**
 - 4) **Jean Jacques Rousseau**
 - 5) **Denis Diderot**
 - 6) **Iní**

Charles Louis de Montesquieu

(1689 – 1755)

- Bol mysliteľom a politikom (označovaný je aj ako filozofujúci historik)
- Zaoberal sa problematikou teórie štátu, politickej moci, jej rozdelenia a práva
- diela: **Perzské listy**, **Anglická sloboda**, **O duchu zákonov**, **Úvahy o príčinách veľkosti a úpadku Rimanov**
- V dielach hlása požiadavku náboženskej tolerancie, hoci vo všeobecnosti kritizuje cirkev a teológiu. Náboženstvo zohráva dôležitú úlohu pri upevňovaní mravov.
- **Perzské listy** – hovorí v nich o relativite hodnôt a kultúr a z nej vyplývajúcu nevyhnutnosť občianskej i náboženskej tolerancie.
- **O duchu zákonov** – dielo z oblasti sociálnej filozofie. Ako jeden z prvých použil **porovnávaciu metódu** pri skúmaní otázok práva – **porovnal politické zriadenie a zákonodarstvo Anglicka a Francúzska s republikánskym a imperátorským Rímom**. Skúma právnické pojmy a pôvod a funkcie spoločenských, politických a právnych inštitúcií. **Zaujímavo rieši vzťah zákonov ako nevyhnutných vzťahov k rôznym faktorom, ktoré formujú národ. Hovorí, že podnebie, geografické podmienky krajiny, pôda a jej rozloha, forma vlády, spôsob života, stupeň slobody, náboženstvo, mravy, to všetko určuje občianske a politické zákony (vytvára ich ducha). A keďže každú krajinu formujú odlišné faktory, zákony jedného národa nemôžu vyhovovať zákonom iného národa. . Príroda, celý svet sa neriadi zákonmi, ktoré pochádzajú od Boha, ale vyplývajú teda z prirodzenej povahy veci (geografická poloha, podnebie...).**

Deľba štátnej moci

- Montesquieu nadviazal na Johna Locka a na jeho koncepciu deľby štátnej moci. Spolu uvažovali o tom, akými zákonnými prostriedkami možno zabrániť zneužívaniu moci – to bol hlavný problém politickej filozofie. Riešenie videli v rozdelení moci. Aj Montesquieu deľí moc na **zákonodarnú a výkonnú**, pridáva však ešte **súdnu moc**. Chápe ju ako samostatný druh moci, oddelený od zákonodarnej a výkonnej. Zo všetkých troch zložiek **uprednostňuje výkonnú moc**, ktorú podľa neho má v rukách panovník, ten má právo veta, môže zrušiť zákony vydané parlamentom, či pozastaviť jeho činnosť, ak sa stáva despoticou. Montesquieu chápe rozdelenie moci ako proces vzájomného vyvažovania zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci. Za najlepšiu vládu považoval tú, ktorá sa najviac zhoduje s povahou a princípmi národa. Bol zástancom **konštitučnej monarchie**.
- **Porovnanie Locka a Montesquieuhu:** Locke rozlišoval zákonodarnú, výkonnú (exekutívnu) a federatívnu moc (obrannú). Montesquieu podriaďuje obrannú výkonnej a oddeľuje, ako zvláštnu, moc súdnu, ktorú zase Locke podriadil výkonnej.
- Montesquieu absolvoval okružnú cestu po niektorých európskych krajinách, kde sa zaujímal predovšetkým o spôsob fungovania politických inštitúcií. Dostal sa aj na Slovensko, kde sa v Bratislave zúčastnil zasadania Uhorského snemu.

Francois Marie Arouet - Voltaire

(1694 – 1778)

- Narodil sa v Paríži v rodine právnika. Jemu učarovala literatúra a už prvé pamflety boli vtipné, uštipačné, ironizujúce a kritizovali vtedajšiu spoločnosť.
- Bol **nekorunovaným kráľom filozofov 18. storočia**, spisovateľom, básnikom, dramatikom a historikom. Celý život bojoval proti fanatizmu, intolerancii, dogmatizmu, proti politickému absolutizmu, za rozvoj vedy, za realizáciu „ríše rozumu“. Jeho zbraňami boli pero a polemika.
-

Dielo

Filozofické listy (nazývané aj Anglické listy)

Filozofický slovník

Candide (román)

Nevedomý filozof

- napísal 99 spisov
- Parížsky posmeškar, za svoju literárnu a politickú činnosť sa dostal do Bastily (11 mesiacov a tam prijal meno Voltaire), aj potom bol prenasledovaný a musel odísť do vyhnanstva v Anglicku. V exile strávil tri roky a mal možnosť porovnať anglickú a francúzsku spoločnosť a pochopiť rozdiely. V Anglicku obdivoval duchovné ovzdušie, svetonázorovú, politickú a náboženskú toleranciu, ale aj vedecký život a zákonodarstvo. Zaujímal sa o práce Bacona, Hobbesa a Locka. Bol stúpencom Newtonovej fyziky, mechaniky.
- Po návrate z Anglicka opísal svoje poznatky a skúsenosti v diele Filozofické listy. To, čo považoval za prednosti anglického riešenia, formuloval ako **odporúčania na riešenie francúzskych pomerov**.
- Navrhoval:
 - 1. osvojiť si pozitívne výdobytky Lockeovej empirickej filozofie,**
 - 2. orientovať sa na Newtonovu mechanickú fyziku,**
 - 3. uznať deistické chápanie náboženstva,**
 - 4. rešpektovať princíp tolerancie ako predpoklad normálneho občianskeho spolužitia,**
 - 5. usilovať sa o parlamentarizmus, pretože táto forma vlády umožňuje širokej verejnosti podieľať sa na vláde.**
- Po vydaní tohto diela zakročil súd, knihu zakázal a dal verejne spáliť.
- **Bol deista. Uznáva Boha:**
 - **ako stvoriteľa a prvého hýbateľa,**
 - **ako toho, kto dal svetu zákony a ďalej do neho nezasahuje,**
 - **ako garanta morálky, záruku, že dobro bude odmenené a zlo potrestané.**
- Deistické náboženstvo je svojím spôsobom kritikou zjaveného náboženstva a oficiálnej cirkvi.
- Celý svet sa riadi podľa vlastných zákonov. Vedomie považuje za vlastnosť hmoty, ktorú majú iba živé telá. Schopnosťou myslieť hmotu obdaroval Boh.

- Voltaire napísal spisy a články, v ktorých vystupoval **proti Leibnizovi**. Najviac kritizoval Leibnizov názor, že “Boh stvoril najlepši zo všetkých svetov”. Hovoril, že aj zlo je na niečo dobré. Prameňom zla je príroda a ľudská hlúposť. Vystupuje proti Leibnizovmu učeniu o predurčenej harmónii - nič také neexistuje.
- Voltaireovo najvýznamnejšie dielo je Filozofický slovník. Filozofia podľa neho nie je súhrn poučiek, dogiem, názorov či systémov, ale je to veľký nástroj rozumu proti všetkým formám nerozumnosti, najmä predsudkom a starým formám myslenia.
- Sám bol filozof súčasnosti a riešil praktické otázky. Nazývame ho **asystémovým filozofom**, pretože bol proti filozofickým systémom. Do vývinu filozofie prispel aj svojím chápaním historiografie ako procesu neustálej zmeny, nie súpisu udalostí a dátumov. Chcel pochopiť vnútornú súvislosť a nadväznosť historických udalostí.
- **Voltaire vystupoval za rovnosť pred zákonom**. Známy je tým, že sa mu podarilo odhaliť justičné omyly. Vystupoval za slobodu slova. Rozdelenie spoločnosti na bohatých a chudobných považoval za úplne prirodzené. Odmietal kritiku súkromného vlastníctva. Bol zástancom konštitučnej monarchie, monarchie s osvieteným panovníkom. Neskôr presadzoval republiku.
- **Voltaire celý život bojoval za slobodu človeka a ľudského myslenia**. „Mojím povolaním je hovoriť, čo si myslím“, hlásal a celým svojím životom to aj naplňal.
- Ďalšie jeho výroky:

„Pane, nesúhlasím s vašou myšlienkou, ale do konca svojho života budem bojovať, aby ste ju mohli hovoriť nahlas.“

„Náboženstvo vzniklo, keď sa stretol prvý hlupák s prvým podvodníkom.“

„Keby nebolo Boha, museli by sme ho vynájsť.“

V povedomí Francúzov sa ustálil výrok: „Za života Ľudovíta XV., keď kráľom bol Voltaire.“

Jean Jacques Rousseau

(1712 - 1778)

- Narodil sa v Ženeve, matka mu pri pôrode zomrela, otec sa o neho nikdy nestaral, nikdy nechodil do školy, učil sa sám u pisára, u rytca. Býval u strýka, strýko ho trestal za neskoré príchody, preto Rousseau od neho ušiel.
- Vystriedal mnoho povolání, najdlhšie bol opisovačom nôt. Oženil sa niekoľko rokov pred svojou smrťou. Dovtedy žil s Teréziou Levasseur. Mal s ňou päť detí, všetky deti sa dostali do sirotinca.
- Nevychovával svoje deti a pritom napísal román o výchove - Emil, alebo o výchove. Po príchode do Paríža sa zoznamuje s ďalšími osvietencami - Helvetiom, Holbachom, Diderotom. Pod ich vplyvom začal písať protináboženské diela. Diela mali ostrý tón, preto bol za ne prenasledovaný a kati jeho diela pálili. Musel odísť do Ženevy, aj tu jeho diela pálili ->do Francúzska->Anglicka->Francúzska.
- Posledné roky života prežil v Paríži a táto etapa jeho života je poznačená duševnou chorobou. V poslednom období napísal dielo - Sny osamelého chodca. Jeho rušný život sa odráža aj v jeho názoroch na náboženstvo. Najprv bol protestant, neskôr katolík, opäť protestant, a skončil ako deista. Uznáva akúsi najvyššiu bytosť, najvyšší rozum, ktorý uvádza všetko do pohybu a oživuje prírodu. Kritizuje rovnako náboženstvo, aj materializmus.
- V otázkach poznania je **empirik**. Poznanie má vychádzať zo skúseností, dôveruje iba pocitom, je teda senzualista. Myslenie nás vedie k omylu.
- Veľmi **kriticky pozerá na kultúru**. Kultúru považuje za príčinu úpadku mravov a za zdroj ľudského nešťastia. Ani on kultúru neodmieta úplne, vyzdvihuje iba tú kultúru, ktorá zodpovedá prirodzenému rozvoju jednotlivca.
- 1749 - akadémia v Dijone vypísala súťaž v písaní esejí na tému, či pokrok vied a umení prispieva k zlepšovaniu mravov. Rousseau sa tiež zapojil a súťaž vyhral. Jeho odpoveďou na otázku bolo **NIE** a vysvetľuje to v diele
- **Rozprava o vedách a umení**. Hovorí, že pokrok a umenie sú pomníky úpadku, pokrok vied kráča ruka v ruke s úpadkom mravnosti. Ved' načo by nám bola právna veda, keby neexistovala nespravodlivosť? Načo by nám bola filozofia, keby sa všetci ľudia správali podľa cností? Neskôr akadémia vypísala novú súťaž na tému: "Pôvod nerovnosti medzi ľuďmi." Zase sa zapojil a ako odpoveď napísal dielo - **Rozprava o pôvode nerovnosti medzi ľuďmi**. Zaoberá sa v ňom nerovnosťou medzi ľuďmi, ktorá existuje:
 - a) prirodzená (vek, pohlavie)
 - b) politická (mravná)
- Najprv načrtáva obraz raja - prirodzeného stavu, kde všetci ľudia sú si rovní, sú nezávislí, všetci sú zdraví, choré samo umiera. Sexuálne vzťahy sú animálne, nekomplikujú sa silnejšími vzťahmi. Zmena nastáva vtedy, keď prvý človek obsadil pôdu a vyhlásil ju za svoje vlastníctvo. Ďalší ho začali napodobňovať. Vznikajú bohatí a chudobní, vládcovia a ovládaní. Keď vzniká nerovnosť medzi ľuďmi, vzniká závisť, vojny. Bohatí časom prišli na to, že je lepšie sa spojiť proti chudobným, prijímať zákony, ktoré opäť spútavajú ovládaných. Takto vzniká štát a zákony, vznikajú páni – otrokári a otroci. Nerovnosť sa stáva aj právne potvrdenou.

Spoločenská zmluva

- Hovorí, že **štát vzniká na základe dohody medzi ľuďmi, na základe spoločenskej zmluvy**. Človek dá svoju vôľu všeobecnej vôli, ľud sa tak stáva nositeľom suverenity. Hovoril, že človek musí potom súhlasiť so všetkými ohlasovanými zákonmi, aj s tými, ktoré mu nevyhovujú, lebo ak nesúhlasí, tak to znamená, že sa mýlil a že to, čo považoval za všeobecnú vôľu, nebola vôľa celku. Tvrdil, že človek sa rodí slobodný, ale všade sa nachádza v okovách.

Emil, alebo o výchove

- Tvrdil, že človek z lona prírody vychádza dobrý, len spoločnosť ho kazí. Zdôrazňuje výchovu v súlade s rozumom a prírodou.

Encyklopedisti

- V pol. 18st. sa objavuje veľmi početná, ale názorovo diferencovaná skupina filozofov, vedcov, umelcov, literátov, ktorí sa nejakým spôsobom zúčastňujú na vydávaní Encyklopédie. Tí, ktorí prispievali k revolúciám, ktoré sa začínajú v období dobitia Bastily. Tvrdia, že aj myslenie je vlastnosť hmoty = sú **materialisti**.

Denis Diderot

- Syn nožiarskeho majstra. Chodil do cirkevných škôl, vyštudoval právo, bol iniciátor Encyklopédie, považoval sa za mechanistického materialistu. Jeho najznámejšie diela:
 - a) **Výklad prírody** - zameriava sa na hmotu a jej postupný prechod od najnižších foriem až po najvyššie a odtiaľ až k mysleniu. Telesá sú plné sily samé od seba. Molekuly v nich na seba navzájom pôsobia. Absolútny pokoj neexistuje. V náboženských otázkach prešiel od teizmu k deizmu a nakoniec skončil ako materialista. Duševný život je tiež pohyb hmoty. Mozog je klavír, ktorý hrá.
 - b) **Jakub fatalista** - zdôrazňuje tu všeobecnú rovnosť medzi ľuďmi, poukazuje aj na individuálne rozdiely
 - c) **Rameauov synovec** - všima si motívy ľudského konania

Julien Offrai de la Mettrie

- Jehodielo má názov: Človek - stroj. Bol lekár, tak pristupoval aj k chápaniu sveta, celý svet vrátane človeka považuje za stroj. Niečo podobné už vyslovil Descartes, ten tvrdil, že človek nie je stroj, lebo má nesmrteľnú dušu. Mettrie dušu popiera, človek - stroj, považuje ho za stroj dokonalejší ako ostatné živočíšne stroje. Medzi rastlinou a živočíchom je jednostupňový rozdiel (predzväst' Darwin) Za najlepšiu spoločnosť pre človeka považuje človeka samotného ak sa nenájde spoločnosť ľudí podobných. Rozličné stavy duše vždy zodpovedajú stavom tela. Človek má najviac mozgu s najväčším počtom závitov v pomere k hmotnosti svojho tela. Potom nasleduje opica, bobor, slon, pes, líška, mačka, tieto tvory sa najviac podobajú človeku. Potom nasledujú vtáky .Ryby majú veľkú hlavu, ale prázdnu, podobne ako niektorí ľudia. Hmyz rozum nemá. Mettrie nechcel ponížiť človeka, človek je súčasťou prírody.
- Tvrdil, že človek je ako hodinky a sám sa naťahuje. Keď ochorie jeden orgán, pokazí sa celý stroj - človek. Všimol si pôsobenie horúčky na psychiku ľudí, hovoril, že telo a psychika sa navzájom ovplyvňujú. Dušu možno poznať z tela, lebo všetko čo pociťujeme je hmoty. Bez zmyslov niet duševného života. Keďže duševný život závisí od tela, zánikom tela zaniká hmoty.

Jean d' Alembert

- Encyklopédiu preložil do viacerých jazykov, a mal reformné názory.
- Bol skeptik, nevedel čo je hmoty, duša...

Paul Heinrich Didrich d' Holbach

- Barón nemeckého pôvodu, v jeho dome bolo stredisko osvietenecov, písal a bol známy pod pseudonymom **Mirabaud**. **Hovoril, že je osobný nepriateľ Boha**. Vystupoval proti náboženstvu. Ľudstvo chcel priviesť k ateizmu, náboženstvo spôsobuje viac škody ako osuhu.
- **Systém prírody** - biblia mechanického materializmu, všade aplikuje Newtonové zákony - zákon gravitácie - v ľudskom živote je to príťažlivosť k druhému pohlaviu; zákon akcie a reakcie - sympatia - antipatia, láska - nenávisť; zákon zotrvačnosti - pud sebazáchovy, človek podlieha prirodzenému determinizmu.

Claud Adrien Helvetius

diela: O duchu
O človeku

- **V centre pozornosti je človek**, hľadá miesto človeka v spoločnosti, v systéme prírody, analyzuje jeho konanie, celú ľudskú psychiku redukuje na schopnosť pociťovať. Pamäť tieto pocity uchováva. Dospel k tomu, že základ ľudského konania sú hlad a bolesť. Hybnou silou konania sú záujem a vášne. Bez nich by sme boli nehybní. Za kritérium mravnosti považuje užitočnosť. Helvetius je **tvorcom racionálneho (rozumného) egoizmu**.
- Tvrdí, že v spoločnosti treba zladit' osobný egoizmus s verejným blahom.

Etien Bonet de Condillac

- Empirik, tvrdil, že existuje iba vonkajšia skúsenosť.
- Bol **senzualista**, tvrdí, že všetko je zmenený pocit. Pociť je jediný zdroj a obsah duševného života.
- Vysvetľuje:
 - a) Predstava = reprodukováný pocit.
 - b) Pozornosť = živý pocit.
 - c) Pamäť = zadržaný pocit.
 - d) Súd = vzťah 2 pocitov.
 - e) „Ja“ = súhrn všetkých pocitov
- Pociť v nás budí :
 - a) Voľnosť, alebo nevoľnosť = sloboda, alebo nesloboda.
 - b) Spomínanie na voľné pocity v nás budí potrebu. Z potreby vzniká žiadosť, túžba = túžba.
 - c) Dobré a krásne je to čo spôsobí dobrý pocit.
- **Condorcet – spoluvorca, obeť revolúcie**. Napísal toto dielo ako náčrt historického obrazu pokroku ľudského rozumu. Dejiny ľudstva opisuje ako vzostup poznania ktoré musí zodpovedať aj vzostup organizácie spoločnosti. Vzniká tak nové usporiadanie spoločenských vzťahov.

Nemecká klasická filozofia

- V druhej polovici 18.storočia dochádza v západnej Európe k veľkým sociálno-ekonomickým presunom, ktoré boli vyvolané vývinom kapitalistických vzťahov v Európe, presadzovaním sa buržoázie na politickej scéne.
- Mimoriadne **silno vplýval na rozpad feudalizmu hospodársky prevrat v Anglicku**, ktorý položil základy priemyselnému kapitalizmu.
- **Francúzska revolúcia** mala veľký vplyv na oslobodzovacie hnutie európskych krajín, prebúdza v nich revolučné hnutie, zamerané proti feudalizmu a podnecovala vývin novej ideológie, hlásajúcej **práva každého človeka** na slobodu, šťastie a súkromné vlastníctvo. Tieto práva sa začínajú považovať za prirodzené a nescudziteľné (Deklarácia práv človeka a občana).
- Človek je považovaný za vládca prírody, **moc rozumu je bezhraničná** a niet ničoho nepoznatelného, neprístupného rozumu.
- V tomto období sa rúcajú staré predstavy o poníženosti človeka, ktoré hlásalo náboženstvo a tieto predstavy boli nahradené optimistickým **kultom rozumu**. Aj podľa Kanta je osvietenstvo „**vykročením človeka z nesvojprávnosti zavinenej ním samotným**“, pričom nesvojprávnosť, nedospelosť človeka chápe ako jeho neschopnosť používať rozum bez cudzej pomoci.
- Všeobecnou sa stala myšlienka meštianskych (buržoáznych) mysliteľov o neohraničenom a pokrokovom vývoji spoločnosti.
- V porovnaní s Anglickom a Francúzskom bolo Nemecko v druhej polovici 18.st. a začiatkom 19.st. zaostalou a feudálne rozdrobenou krajinou (politicky a hospodársky). Bolo rozčlenené na množstvo malých monarchistických štátov, ktoré prekážali ekonomickému a kultúrnemu vývoju krajiny. Zatiaľ čo v západných krajinách bola buržoázia mocná a skoncentrovaná vo veľkých mestách a práva šľachty boli zredukované, v Nemecku si šľachta ponechávala množstvo feudálnych výsad. Kniežatstvá a slobodné mestá medzi sebou súperili, pričom sa dostávali do područia veľkých európskych štátov.
- Opatrné a oneskorené preberanie podnetov zvonku, charakteristické pre nemecké filozofické osvietenstvo, vystriedala na konci 18.storočia originalita a plodnosť myšlienok. **Osvietenstvo v Nemecku odrážalo špecifické národné črty a spoločenskú situáciu.** Nemecké filozofické systémy vznikali v prostredí celkového duchovného rozkvetu, pretože Nemecko sa v tomto období stáva krajinou básnikov a filozofov a vôbec nezostáva mimo kultúrnej a vzdelanostnej úrovne (básnici a filozofi - Goethe, Schiller, Herder...).
- V prvej polovici 19.storočia sa nemecká literatúra, veda a filozofia radia na popredné miesto v európskom myslení.
- Niektorí predstavitelia hlásali **nevyhnutnosť zjednotenia Nemecka** a prechod na **kapitalistický spôsob výroby**. Aj klasici nemeckej filozofie zdôvodňovali nevyhnutnosť buržoázneho vývinu v Nemecku, preto sa niekedy nemecký idealizmus nazýva aj **filozofiou meštianstva**.
- **Filozofi v Nemecku**, na rozdiel od francúzskych, **neboli prenasledovaní**, ich diela neboli pálené, naopak, boli to uznávaní profesori na univerzitách, ktorí sa tešili spoločenskému uznaniu. Ich diela ochotne vydávali a rozširovali poprední nemeckí nakladatelia a kníhkupci, pokiaľ otvorene nevystupovali proti politickým ustanovizniám v nemeckých

štátoch, hoci v podstate boli nepriateľsky naladené voči feudalizmu. Tento rozdiel spôsobovala jednak odlišná spoločenská situácia, jednak spôsob formulovania názorov, ktorý bol u francúzskych osvietenecov otvorenejší a priamejší, kým u nemeckých klasických filozofov mal kabinetný, akademický charakter. Francúzi boli navyše často otvorenými materialistami, kým nemeckí filozofi tohto obdobia zastávali väčšinou idealistické názory. Vo vzťahu k náboženstvu Nemci boli omnoho menej radikálnejší.

- Dokonca aj sám panovník **Fridrich Veľký** (pruský kráľ) zhromažďoval na svojom dvore cudzích i domácich vzdelancov a sám písal filozofické diela. Napísal okolo 30 zväzkov. V učení sa zameriaval na praktickú stránku, vyžadoval plnenie si povinností. Hovoril, že panovník má byť prvým služobníkom štátu (na rozdiel od napr. Ľudovíta XIV. - „panovník som ja“). Zdôrazňoval toleranciu náboženstva.
- Nemeckí klasickí filozofi mali možnosť sa oprieť o úspechy predchádzajúceho filozofického myslenia a využiť výsledky prírodovedeckého skúmania. Nemecký klasický idealizmus dokázal podstatne inovovať **tému rozumu** – centrálnu tému osvietenstva a do veľkej miery celého klasického filozofického myslenia.
- Pre rozpracovanie **dialektiky** v učení klasikov nemeckej filozofie mali veľký význam vynikajúce objavy prírodných vied v tomto období. Bola už dostatočne rozpracovaná geológia, embryológia, fyziológia zvierat, rastlín, t.j. vedné odbory, ktoré bezprostredne vyúsťovali do predstáv o vývine Zeme, živočíchov a rastlín, ktoré na nej žijú. Tieto objavy boli živnou pôdou, z ktorej vyrastali dialektické názory nemeckých filozofov.
- Prevraty v hospodárstve, kultúre a myslení sa zdali nemeckým klasikom zákonité, považovali ich **za zákonitý pohyb všemocného ducha**, ktorý prekonáva všetky prekážky a rieši protirečenia na ceste k slobode a dokonalosti. Zdôrazňovaním vývinových a historických hľadísk výrazne prekročili obzory osvietenstva.
- **Nemeckú klasickú filozofiu pokladáme za poslednú, vrcholovú fázu vývoja klasickej filozofie v Európe.** Výstižne to vyjadruje dobová anekdota, podľa ktorej vraj
- **Boh dal Francúzom pevninu, Angličanom more, ale ríša ideí nesporne pripadla Nemcom.**

- **Predstavitelia:**
 - a) **Christian Wolf** - zdôrazňoval, aby čitatelia postupovali metodicky a logicky, Immanuel Kant ho nazval otcem nemeckej dokonalosti. Wolfova filozofia bola podobná Leibnizovej.
 - b) **Nikolai**
 - c) **Mendelson**
 - d) **Reimarus** - kritizoval biblické zjavenia v náboženstve.

- V tomto období chýba kritika feudálneho spoločenského zriadenia. Väčšinou učenia kolíšu medzi materializmom a idealizmom, prikláňajú sa viac k idealizmu.

Immanuel Kant

(1724 - 1804)

- **Narodil sa v Královci**, tichom malom meste vo východnom Prusku (dnes Kaliningrad, Rusko). Od narodenia mal podlomené zdravie, bol malý, slabý, mal nesúmernú postavu (jedno rameno vyššie).
- V Královci chodil aj do školy, študoval na univerzite (teológiu, neskôr filozofiu a prírodné vedy). Po skončení štúdií bol 9 rokov domácim učiteľom - učil svoje predmety a morálku, právo, antropológiu, zemepis. Potom učil na univerzite, profesúru získal v roku 1770 (odišiel tri roky pred svojou smrťou).
- Nikdy necestoval viac ako päťdesiat kilometrov od bydliska a aj v čase svojej najväčšej slávy ho odmietal opustiť. Pokojný životný štýl však bol v protiklade k jeho myšlienkam a rozruchu, aký vyvolali.
- Nepatrí k filozofom, ktorých život je zaujímavejší ako ich diela. Pravidelnosť a stabilita, to je Kantov osobný život. Každý deň vstával o piatej ráno a hneď začínal pracovať. O siedmej prednášal, medzi deviatou a jednou vznikali jeho práce. Nasledoval niekoľkohodinový obed s hosťami a debatami na rôzne témy. Najznámejšie sú asi jeho prechádzky. Susedia vedeli, že je pol štvrtej, keď sa Kant vydal k lipovej aleji, ktorú za každého ročného obdobia prešiel osemkrát tam a naspäť. Tá sa dodnes volá na jeho počesť Filozofova cesta.
- Pre svoje neortodoxné učenie o náboženstve sa Kant dostal do konfliktu s pruskou vládou a v roku 1792 mu kráľ Friedrich William II, zakázal učiť a písať o náboženstve. Kant tento príkaz poslúchal najbližších päť rokov do smrti kráľa. Po odchode z univerzity vydal sumár svojich názorov o náboženstve.
- **Jeho tvorbu môžeme rozdeliť na tri obdobia:**
 1. **predkritické obdobie** - známe Všeobecné dejiny prírody a teória nebies
 2. **kritické obdobie** - diela: **Kritika čistého rozumu**
Kritika praktického rozumu
Kritika súdnosti - zaoberá sa estetikou
Prolegomena ku každej budúcej metafyzike - vysvetľuje Kritiku čistého rozumu
 3. **obdobie pokritické** - diela: Metafyzika mravov v dvoch častiach
Spor fakúlt
- Kant kolíše medzi idealizmom a materializmom, najviac sa venuje gnozeológii.

Predkritické obdobie

- Venuje sa **prírodovednej problematike**. V diele Všeobecné dejiny prírody a teória nebies opisuje vznik slnečnej sústavy a celého vesmíru. Podľa jeho hypotézy východiskovým stavom vesmíru je chaos. V nekonečnom priestore sa nachádzajú drobné čiastočky hmoty. Pôsobením dvoch mechanických síl - príťažlivosti a odpudivosti vzniká všetko, čo sa v priebehu vesmíru odohralo. Vznikajú prvé zhluky hmoty, hmota sa zahrieva, a postupne takto vytváraním zhlukov vzniká celý vesmír, planéty, slnko. Tieto dve sily priviedli vesmír od chaosu k poriadku. Tieto sily však môžu pôsobiť aj opačným smerom a spôsobiť zánik vesmíru.
- Takúto hypotézu vzniku vesmíru vyslovil neskôr aj matematik Pierre Laplace. Súd musel rozhodnúť, komu pripadne prvenstvo. Súd rozhodol, že teória sa bude volať **Kant-Laplaceova hypotéza**.
- Na konci tohto obdobia sa venuje otázke poznania - skúma, čo je dostupné nášmu poznaniu. Hovorí, že hranice nášho poznania sú dané hranicami našej skúsenosti.

Kritické obdobie

- V diele **Kritika čistého rozumu sa zaoberá otázkou poznania**, čiže rieši gnozeologické problémy. Oboznámil sa s racionalizmom aj empirizmom a snažil sa vyriešiť rozpory medzi nimi.
- Kant vychádza z toho, že **každé poznanie sa začína skúsenosťou**, čiže časovo skúsenosť predchádza každé poznanie. Ved' ako by sme mohli spoznávať, keby sa predmety nedotýkali našich zmyslov a nepodnietili do pohybu aj uvažovanie. Tým ale netvrdí, že všetko poznanie pochádza iba zo skúsenosti. **My musíme skúmať, či existuje niečo, čo máme pred všetkou skúsenosťou, t.j. a priori (predom). Empirické poznanie je vždy získané a posteriori (potom) - zo skúsenosti.**
- Názov diela Kritika znamená kritické posúdenie možnosti poznania a priori, kritické posúdenie čistého rozumu, jeho zdrojov a hraníc. Čistý rozum je rozum, ktorý obsahuje princípy poznania a priori. Čistý rozum obsahuje čisté poznatky. To sú také poznatky, do ktorých nie je primiešané nič zo skúsenosti. V Kritike čistého rozumu používa pojem transcendentálne poznanie. Ide o poznanie, ktoré sa nezaoberá predmetmi, ale spôsobmi nášho poznania predmetov, pokiaľ možno a priori. Týmto sa zaoberá transcendentálna filozofia, ako systém všetkých princíпов čistého rozumu.
- Táto filozofia sa skladá z transcendentálnej estetiky a transcendentálnej logiky.
- **Transcendentálna estetika - zaoberá sa schopnosťou zmyslového poznania, zmyslovosťou. Zmyslovosť** - je naša schopnosť prijímať to, čo na nás pôsobí zvonku, čo sa nás dotýka. Výsledkom tohto pôsobenia je vznik názorov. Názor je predstava predmetu alebo javu. Tieto predstavy získavame pôsobením okolitého sveta na naše zmyslové orgány. Zmysly nám však poskytujú len počiatok, materiál, látku pre predstavu napr. ruže. V nás je však niečo, čo tento počiatok usporiada v priestore a čase. Z toho vyplýva, že priestor a čas sú nám dané a priori. Nepatria veciam samým, ale nám, sme to my, ktorí veciam priestor a čas priradíme. Napríklad od ruže môžeme všetko empirické abstrahovať (dať preč - vôňu, farbu...), ale priestor a čas nie, čiže sú dané a priori.

- **Transcendentálna logika - zaoberá sa uvažovaním.** Zmyslovosť a uvažovanie sú dva kmene ľudského poznania. Kant hovorí, že všetko myslenie, všetky pojmy sa môžu vzťahovať len na predmety, ktoré sú nám dané prostredníctvom názoru. To znamená, že názory a pojmy navzájom spolupôsobia. Nemôžu bez seba byť. Pojmy bez názorov sú prázdne a názory bez pojmov slepé. Zmyslovosť a uvažovanie v poznaní spolupôsobia. Um (Verstand) ďalej látku (získanú zmyslami) formuje do pojmov a pojmy spája do súdov. Kant sa snaží zistiť, či aj na úrovni umu máme niečo, čo je nám dané a priori. Prišiel k názoru, že na úrovni umu apriórnymi faktormi sú kategórie (existuje ich 12).
- Kant hovorí, že človeka zaujímajú aj **otázky typu, čo je duša, nekonečno, či existuje Boh?** Takýmito otázkami sa zaoberá v **transcendentálnej dialektike**. Pri riešení takýchto otázok je potrebný metafyzický prístup, lebo pri hľadaní odpovede na tieto otázky si už nevystačíme s umom, lebo ten je naviazaný na zmyslovosť, skúsenosť. Tu však ide o oblasť transcendentnú, ktorá už presahuje oblasť zmyslovosti.
- Odpoveď na tieto otázky sa snaží hľadať rozum (Vernunft), ktorý nám ukazuje, aký svet je, na rozdiel od umu, ktorý nám ukazuje, ako sa nám svet javí. Rozum má podľa neho schopnosť ideí. Uvádza tri základné idey, ktoré rozum tvorí:
 - a) ideu Boha
 - b) ideu duše
 - c) ideu sveta
- Idey sú regulatívne princípy, sú predpisy toho, čo sa má. Rozum je vyššie poschodie nad umom. Um nemôže odpovedať na metafyzické otázky preto, lebo je naviazaný na skúsenosť. **Rozum pri hľadaní odpovede napr. na otázku, či existuje Boh sa dostáva do antinómií** (protirečení, nevyriešiteľných protikladov) - keď chce, vie dokázať existenciu Boha aj neexistenciu Boha. **Myslenie tu prekračuje hranice ľudského poznania.** Kant týmto chce povedať, že Boh nemôže byť rozumom ani dokázaný, ani vyvrátený. Nechce povedať, že Boh neexistuje, ale že to nie je záležitosť poznania, ale viery.
- Výrok: **“Obmedzil som poznanie, aby som uvoľnil miesto pre vieru.”**
- Kant tvrdí, že hranice nášho poznania sú dané hranicami našich skúseností. To, čo sa nachádza za hranicami je principiálne nepoznateľné.
- Nikdy však nespoznáme , aké sú veci osebe, dostupné sú nám iba javy - **agnostik**.
- Význam - **poukázal na význam ľudského subjektu pri poznávaní.**

Kritika praktického rozumu

- Kant rozlišuje rozum:
 - a) **teoretický**
 - b) **praktický** - ním sa zaoberá v diele Kritika praktického rozumu.
- Vychádza z toho, že človek je bytosť jednak poznávajúca a jednak konajúca.. **Ako bytosť poznávajúca, používa svoj rozum teoreticky. Ako konajúca bytosť, používa svoj rozum prakticky.** Kant skúma, ako máme konať a čím je ovplyvňovaná naša vôľa. Hovorí, že naša vôľa môže byť ovplyvňovaná buď zákonmi, ktoré sú v nás samých, v našom rozume - v tomto prípade ide o autonómny rozum (sám si dáva zákony), alebo niečím, čo je mimo nás, mimo náš rozum, potom je vôľa určovaná cudzím zákonom (heteronómia). Kant kladie dôraz na autonómnu morálku.
- V praktickom rozume sa nachádza množstvo mravných zásad:
 - a) **maximy** - mravné zásady, ktoré má každý človek a platia iba pre neho, čiže sú subjektívne (nebudem piť...)
 - b) **zákony** - ide o zákony praktického rozumu, ktoré na rozdiel od zákonov teoretického rozumu nemajú charakter nutnosti, ale charakter požiadavky. Nenúti nás, ale žiadajú nás konať nejakým spôsobom. Podobajú sa príkazom, preto ich Kant nazval imperatívy (príkazy) - tie môžu byť:
 - 1) hypotetické - platia všeobecne, sú podmienené (starat' sa o zdravie - dlhý vek - platí to všeobecne, ale podmienkou je, že chcem žiť dlhšie),
 - 2) kategorické - platia všeobecne, sú však nepodmienené, na nich má byť založená etika (musia mať všeobecnú formu a všetko naplňať konkrétnym obsahom).
- Dospel k záveru, že existuje iba jeden jediný kategorický imperatív - "Konaj tak, aby maxima tvojej vôle mohla vždy zároveň platiť ako princíp všeobecného zákonodarstva" (Daj svojej vôli formu všeobecného zákonodarstva). Jednoducho sa to dá vyjadriť zlatým pravidlom správania sa „Nerob iným to, čo nechceš, aby iní robili tebe.“ Všeobecný mravný zákon je niečím, čím sa riadiť nemusíme, ale máme.
- Kant **rozlišoval medzi morálkou a mravnosťou**. Každé konanie, napr. pomoc z priateľstva, lásky, povinnosti nie je mravné, je iba morálne. Presne to isté konanie, ale čiste z hľadiska mravného zákona je mravné => ničím nepodmienené. Predpokladom mravného konania je sloboda vôle. Človek, aby bol slobodný, musí sám seba chápať ako vec osebe a nepodliehať kauzalite a v tejto sfére je slobodný.
- Výrok: "**Hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne.**"
- Tento praktický rozum nám dáva istotu o existencii Boha. Boh nie je poznateľný objekt rozumu, ale idea, ktorá je pre teoretický rozum regulatívna, t.j. vnáša jednotu do našej skúsenosti. Svet musíme chápať tak, akoby závisel od Boha a bol ním usporiadaný (nemáme ho dokazovať, ani vyvracať). Boh ako základ morálneho sveta je požiadavka mravného praktického rozumu.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

(1770 - 1831)

- Narodil sa v Stutgarde, vyštudoval teologický inštitút v Tübingene, ale po skončení sa nenechal vysvätiť za kňaza.
- Začínal ako domáci učiteľ, potom získal svoje prvé miesto na univerzite v Jene. Po odchode z Jeny, dobytej Napoleonovými vojskami, sa istý čas venoval redaktorskej činnosti, potom vyučoval na norimberskom gymnáziu a do univerzitného prostredia sa vrátil v Heidelbergu.
- **Získal povest' veľkého systematizátora** a zvestovateľa „absolútnej moci rozumu“. To mu otvorilo cestu k miestu profesora na univerzite v Berlíne. Tam Hegelova sláva kulminuje, má mnohých žiakov a stúpencov, vzniká jeho škola. Zároveň sa **jeho učenie stáva oficiálnou ideológiou pruského štátu**.
- Je označovaný aj ako **štátny pruský filozof**.
- V roku 1831 náhle zomrel na cholery.
- Diela: Fenomenológia ducha
Veda o logike (Logika ako veda)
Základy filozofie práva
Encyklopédia filozofických vied - pozostáva z Logiky, Filozofie prírody, Filozofie ducha.

- Hegel dovedol k vrcholu vývin jednej významnej tendencie v nemeckej klasickej filozofii. Východiskom tejto tendencie je presvedčenie, že **podstata sveta je rozumová a teda dostupná rozumovému poznaniu**. Ak správne myslím, ak som svoje myslenie oslobodil od klamov, nejasností a individuálnych sklonov k chybným úsudkom, pochopím to, čo je skutočné, pretože stavba sveta zodpovedá požiadavkám rozumu. „Všetko, čo je rozumové, je skutočné, a čo je skutočné, je rozumové“. Hegel je presvedčený, že rozum je podstatou vecí, idea je vlastne vtelená do sveta.
- **Idea podľa bežného názoru je subjektívna, závislá od duševných schopností človeka. Svet vecí je objektívny, nezávislý od myslenia. Hegel s tým nesúhlasí a tvrdí, že aj idea je objektívna.**
- Dokazuje to postupom poznávania. Za jednotlivými vecami nachádzame všeobecné pojmy, za jednotlivými javmi nachádzame neviditeľné zákonitosti. Myslením, rozmyšľaním prekonávame to, čo je jednotlivé, zmyslovo prístupné a pominuteľné. Dostávame sa tak k podstate, ktorá je všeobecná, trvalá a ovláda všetko jednotlivé. Keďže táto podstata je myšlienkou, Hegel z toho vyvodzuje, že **myšlienka je objektívnou podstatou sveta**.
- Všeobecne pripúšťame, že neviditeľný a všeobecný zákon určuje viditeľné a jednotlivé javy, že nám hovorí, čím v skutočnosti sú: podľa Hegela by sme potom mali pripustiť aj to, že myšlienky sú objektívne.

Učenie Hegela

- **Objektívny idealizmus**, za podstatu považuje ideu, ktorá je objektívna.
- Podľa Hegela **celý svetový proces je sebarozvíjaním sa svetového ducha**. Hegel nám ukazuje, ako sa duch rozvíja. Používa pritom dialektickú metódu. Táto metóda znamená jednotu a splývanie protikladov.
- **Protirečenia pokladal za zdroj pohybu a života**. Táto dialektická metóda vyjadruje postup od tézy k antitéze a nakoniec sa protiklady spájajú v syntéze (triáda). Dôležitú úlohu zohráva rozum (ruší protiklady). Tento vývoj má 3 štádiá:

1) duch v stave bytia osebe - týmto stavom sa zaoberá logika (toto je téza). Hegel tu skúma pojem bytie, abstraktné bytie, bytie mimo priestor a čas. Aj tu využíva zákony dialektiky.

- a) **bytie** ako najvšeobecnejší pojem
- b) **nič** - abstraktné bytie neexistuje, robí protiklad
- c) **stávanie sa** - spojenie bytia a nič - téza + antitéza - splývajú v syntéze. Pojem niečím je a niečím nie je.

2) duch v stave inobytia - odcudzené bytie, svetový duch sa odcudzuje sám sebe. Sem sa zaraďuje - prírodoveda. Týmto stavom ducha sa zaoberá filozofia prírody. Ide o antitézu, je to konkrétne bytie, nejde o abstraktné bytie, ale o bytie v reále, bytie v priestore a čase, odcudzené od bytia osebe. Do tohto bytia patrí príroda, zvieratá. Človek sem ešte nepatrí. Ide o najmenej rozpracovaná časť jeho učenia.

3) duch v stave bytia pre seba a osebe - týmto stavom sa zaoberá filozofia ducha. Je to syntéza, v nej sa rušia protiklady. Duch sa dostáva do ducha v stave bytia pre seba a osebe a obsahuje čosi zo sveta teoretického a aj zmyslového. Aj tu ešte rozlišuje tri štádiá:

- a) **subjektívny duch** - duch si uvedomuje existenciu pre seba - deje sa to v človeku - život človeka, jedinca
- b) **objektívny duch** - človek nežije sám pre seba, každý žije v rodine, štáte, spoločnosti, tvorí dejiny - každý človek teda vstupuje do vyššieho objektívneho poriadku - zákony, morálka. Hegel je ovplyvnený antickým chápaním občianstva. Hovorí, že štát je viac ako jednotlivec. Tento objektívny nadindividuálny duch koná prostredníctvom človeka, ktorého si vyberie na uskutočnenie ideí rozumu - čo je rozumné, je skutočné. Človeka tento objektívny duch ovláda aj v tom zmysle, že prostredníctvom neho tvorí dejiny. Dejiny sa zaraďujú tiež do štádia objektívneho ducha. Duch si teda vyberá ľudí, ktorí tvoria dejiny. Vodcami sa môžu stať aj slabí jedinci (ovplyvnený osobným kontaktom s Napoleonom). Chápanie dejín je teleologické - účelové - celý vývin má svoj konečný cieľ. Aj dejiny sú ukončené, nejdú do nekonečna - objektívny duch sa zrealizoval, už nemôže prísť k prevratným zmenám. Dejiny sú pokrokom v uvedomovaní si slobody. Na tvorbe dejín sa nezúčastňujú všetky národy, iba tie, ktoré si ako inštitúciu vytvorili štát. Ostatné národy sú nehistorické a Hegel im odmieta priznať plnoprávne postavenie v dejinách ľudského rodu. Historický proces uvedomovania si slobody sa podľa Hegela začal

v starovekých orientálnych despociách, ktorú však slobodu človeka spájali s jedinou privilegovanou osobou. Gréci a Rimania už slobodu priznali viacerým členom spoločnosti. K pochopeniu, že všetci ľudia sú slobodní, dospievajú podľa Hegela až germánske národy, ktoré takto završujú vývin kresťanstva a vlastne aj celé dejiny. Hegel je skutočne presvedčený, že dejiny majú svoj koniec a že ho, navyše, dosiahli v germánskom svete.

- c) **absolútny duch** - predchádzajúce stavy ducha sa spájajú a až tu si konečne svetový duch uvedomuje poznanie seba samého a zisťuje, že celý vývojový proces je rozvojom jeho vlastného bytia, že najprv sám seba zrušil (negoval) v prírode, aby sa znovoobjavil v dejinách. Aj v rámci absolútneho ducha existujú ešte 3 stupne:
- a) **umenie** - naviazané na zmyslovosť
 - b) **náboženstvo** - naviazané na zmyslovosť + názornosť, je predstupňom filozofického chápania sveta
 - c) **filozofia** - pracuje s pojmami. Aj z absolútnej idey - Boha - treba urobiť pojem. Za všetkým je Boh - filozof. Vo filozofii sa duch pozdvihol na úroveň, ktorá mu dovoľuje rozpoznať samého seba vo všetkých konkrétnych obshoch, dokonca ich zo seba spätne vyvodit'.

- Po Hegelovej smrti sa jeho žiaci a stúpenci rozdelili do dvoch táborov na **mladoheglovcov** (usilovali sa náboženstvo zbaviť posvätnosti a vytvorit' z neho predmet skúmania v rámci mytológie) a **staroheglovcov** (zostávali v rámci kresťanskej vierouky).

Ludwig Feuerbach

(1804 - 1872)

- **Materialista**, jeho učenie - **antropologický materializmus**. Uznáva hmotu, v centre pozornosti je človek.
- Študoval filozofiu a teológiu. Mal osobité politické názory, tým sa dostal do nemilosti. To mu znemožnilo dosiahnuť univerzitnú kariéru, spôsobilo jeho izoláciu. Žil v biede, hoci sa oženil so spolujateľkou továrne na porcelán (skracovala). Žil teda v ústraní a biede a tak aj zomrel.
- **Celé učenie sa zameriava na kritiku náboženstva** - psychologickými prostriedkami.
- Diela: Myšlienky o smrti a nesmrteľnosti
Podstata kresťanstva
Prednášky o podstate náboženstva
Teogónia - pôvod bohov

Hegel

Feuerbach

- duch tvorí hmotu	- prvá je hmota, druhý duch
- zaoberá sa bytím o sebe	- zaoberá sa konkrétnym bytím
- rozum predpisuje zákony prírode	- príroda predpisuje zákony duchu

- **Treba konať** - tak môžeme označiť hlavnú myšlienku jeho učenia.
- **Náboženstvo** podľa Feuerbacha vzniká z ľudskej prirodzenosti, z egoizmu človeka a z jeho túžby po blaženosti. "Človek verí v bohov nielen preto, že má fantáziu a cit, ale aj preto, že pudovo túži po šťastí. Čím nie je a čím túži byť, to si predstavuje vo svojich bohoch ako skutočné, čiže bohovia sú ľudské prania myslené ako realita," => koľko je ľudských prání, toľko je aj bohov. Ľudia si vytvárajú bohov z toho dôvodu, lebo príroda im kladie prekážky pri napĺňaní ich prání.
- **Bohovia** sú výtvary človeka, ktoré sa človeku odcudzujú a vlastne človek sa otročí svojmu vlastnému odcudzenému výtvoru. Čím skôr si to človek uvedomí, tým skôr sa zobudí zo svojho sna. Hlásal lásku medzi ľuďmi namiesto lásky k Bohu a vieru vo vlastné sily namiesto viery v Boha. Zdôrazňoval význam ľudského konania. Angažovať sa treba už na tomto svete.

Ďalší predstavitelia filozofie

Friedrich Heinrich Jacobi (1743 - 1819)

- filozof viery

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854)

- vrcholný predstaviteľ nemeckej romantiky vo filozofii
- nevytvoril systém, ale voľne nadväzujúce koncepcie
- naturfilozofia (cieľ - pozdvihnúť prírodu z mŕtveho mechanizmu a priviesť ju k samopohybu a samovývinu, dynamický prístup, naplnenie účelu)
- jeho učenie sa nazýva filozofia absolútnej totožnosti

Johann Gottlieb Fichte (1762-1814)

- dielo Vedoslovie
- ak má človek konať morálne, musí mať možnosť slobodne sa rozhodnúť
- zaviedol prvý variant dialektickej špekulatívnej metódy (téza → antitéza → syntéza = JA → NEJA → produkt samourčujúceho sa JA)
- subjektívny idealista

Gottfried Herder (1744-1803)

- skúmal predovšetkým problémy dejín a jazyka
- v jeho názoroch môžeme nájsť teoretické základy mnohých nacionalistických hnutí.

Friedrich Schiller (1759-1805)

- spájal básnické umenie s filozofiou, takisto aj J.W. Goethe

Na území Slovenska boli nemeckou filozofiou, najmä Heglom ovplyvnení predstavitelia mladšej generácie národného obrodzenia (Štúr, Hurban i ďalší).

Filozofia 19. storočia

- Nemecký klasický idealizmus, predovšetkým Kanta a Hegela, môžeme pokladať za **vyvrcholenie európskej klasickej novovekej filozofie**. Filozofia mnohých predstaviteľov klasického obdobia si robila nároky na postavenie „kráľovnej vied“, na absolútne vedenie, zavŕšenie poznania či odhalenie podmienok umožňujúcich poznanie.
- Filozofiu, ktorá sa rozvíja od polovice 19. storočia (sčasti aj skôr), nazývame **poklasickou filozofiou**. Toto označenie má zdôrazniť **zmenu postavenia filozofie, zmenu chápania jej možností, funkcií a tém, ktoré sa stávajú predmetom filozofovania**. Pre poklasickú filozofiu je typický **pluralizmus**, diferenciacia filozofických škôl, smerov a hnutí. Príčiny tohto javu nemôžeme hľadať len v samej filozofii, ale v celej spoločenskej realite.
- Pre 19. storočie je príznačný prudký rozvoj hospodárstva, priemyslu, vedy a techniky, kultúry a umenia. 19. storočie bolo dobou mimoriadnych a rýchlych zmien.
- **Priemyselná revolúcia** počas jednej generácie premenila krajiny, vynález železnice prvýkrát vlastne ľuďom umožnil cestovať rýchlo a na veľké vzdialenosti. Ľudia verili v pokrok a v budúcnosť, boli však aj pesimistickí a zdesení úpadkom ľudských bytostí. Bol to vek rozmachu a zároveň prechodu.
- Ľudia 19. storočia si toho boli vedomí. Uvedomovali si, že sa život zmenil a že tento proces bol nielen ziskom, ale aj stratou. 19. storočie bolo tiež dobou náboženstva i vedy, viery i pochybovania. Pokrok civilizácie, vedy, techniky je len jedna stránka, ktorú si filozofia všíma.
- Na druhej strane sa zaoberá javmi, ktoré tento pokrok nevyhnutne sprevádzajú: zvecnenie a odcudzenie človeka, závislosť človeka od jeho výtvorov, úsilie dosiahnuť osobný úspech a presadiť sa, jednostranná racionalizácia života, rozpad hodnôt - zlé sa stáva dobrým a naopak, a pod.
- Napriek veľkej rozmanitosti môžeme filozofické smery poklasickej filozofie na základe istej, aspoň relatívnej príbuznosti rozdeliť do dvoch základných prúdov:
 - 1) **scientistický prúd** (lat. scientia - veda) - filozofiu chápu ako vedu, ktorá má úzko spolupracovať s ostatnými vedami, nadväzovať na ne a poznávať predpoklady vied - pozitivismus, marxizmus, novokantovstvo. Prirodzene, obsah pojmov vedy a vedeckosť tieto smery nechápu rovnako. To, čo ich spája, je úsilie rozvíjať filozofiu v úzkej nadväznosti na poznatky špeciálnych vied. Filozofiu pokladajú za vedu, ktorá vo vzťahu k špeciálnym vedám môže vystupovať ako všeobecná metodológia.
 - 2) **antropologický prúd** (gr. antropos - človek) - v centre pozornosti je človek, jeho existencia, život, dejiny, jeho neopakovateľnosť. U človeka si všímajú najmä také javy, ako je iracionalita, prežívanie, vôľa, intuícia a pod. Zaraďuje sa sem náboženská filozofia existencie Kierkegaarda, voluntaristický iracionalizmus Schopenhauera, voluntaristická filozofia života Nietzscheho, ďalšie podoby filozofie života (Bergson, Dilthey...).

Voluntarizmus

Arthur Schopenhauer

- Jeho filozofiu označujeme ako **voluntarizmus** a **iracionalizmus**. Podľa neho podstatou sveta je vôľa (lat. voluntas), ktorá sa vymyká oblasti rozumovosti a chápania rozumom: je iracionálna. Podstata sveta teda nie je rozumová a nie je dostupná rozumovému poznaniu. Takýto voluntarizmus nazývame iracionalistický. Svoje učenie vysvetľuje v diele **Svet ako vôľa a predstava**.
- **Vôľa je vlastne princíp sveta. Vôľu charakterizuje ako živelné chcenie, nerozumné pudenie k aktivite, k životu.** Vôľa je hybnou silou vo svete, a ovláda aj človeka. Táto vôľa je nekonečná a nenaplniteľná. Všetko je jej podriadené (rozum, myslenie, túžby, city). **Život človeka je preto veľmi tragický, neuspokojivý, pesimistický.** Prirovnáva ho k životu krčka, ktorý má tiež iba dve radosti v živote - jesť a priviesť na svet potomstvo. Dokonca ešte ťažší život majú inteligentní ľudia, lebo si uvedomujú, aký je ich rozum obmedzený a vôľa nekonečná (nikdy nie sme spokojní s tým, čo máme). Ani bohatstvo nepomôže človeku, ani chudoba nie je východiskom. Človek sa celý život naháňa, celý život niečo robí, lebo ho poháňa jeho vôľa a aj tak nie je nikdy spokojný. Vôľa ovplyvňuje aj jeho biologické úkony a potreby (dýchanie, tlkot srdca, pohlavný pud...), aj myslenie, pamäť, city, konanie. Telo, rozum, my - to všetko sú len prostriedky, v ktorých sa objektivizuje vôľa. Myšlienku, že bytie je vôľa, prenáša na celú skutočnosť.
- **Všetko dianie v prírode, anorganické prírodné sily, život sú v skutočnosti stupňami objektivizácie svetovej vôle.** Človek svoj život chápe tragicky. Je vždy odkázaný sám na seba a za vôľu k životu pyká utrpením. Sám Schopenhauer je známy výrokom: „**Svet nemá zmysel.**“ Človeku pri takomto chápaní sveta nepomôže ani samovražda, pretože telo človeka je iba vôľa zhmotnená v priestore a čase. Po spáchaní samovraždy by sa vôľa zhmotnila do iného tela a bolo by to vlastne víťazstvo vôle.
- **Vôľa je teda jadrom celého života, všetko je prejavom vôle. Je, čo chce byť.** Jej najvyšší prejav je v prírodných silách, a tak sa postupne prejavuje cez ríšu rastlín a živočíchov na najvyššom stupni vo vôli človeka. Všetko je to len rozličný stupeň prejavov vôle a v podstate sa nelíši. Čo je vôľa, pozitívne určiť nemožno. V človeku sa prejavuje ako pud k udržaniu rodu, pohlavná láska. Chceme byť, je to teda bezvedomý pud k existencii, pud bez konca. Kde je chcenie, tam je nedostatok, kde je nedostatok, tam je bôľ, smútok. Je to bolesť, ktorá sa nikdy neutíši. Keď nás voľačo na čas aj uspokojí, netrvá to dlho, lebo je to zároveň počiatkom novej vôle, nového utrpenia. Vôľa je bez konca, slepá, tým bolestnejšia, čím jasnejšie a určitejšie poznáme podstatu života. *Čím väčšie poznanie, tým väčšia bolesť. Zvíra trpí viac než rastlina, človek viac než zvíra, génus viac než obyčajný človek.*
- V diele **Svet ako vôľa a predstava** hovorí aj o tom, že *chápanie nášho sveta ako logického je len predstava. Poznanie je obmedzené, nikdy nemôžeme poznať svet, aký je a všetko, čo o ňom vieme, nie sú skutočné fakty, ale len naše predstavy o svete. Všetky predstavy a akty poznania sú vlastne iba prostriedkami v službách vôle, ktorá je primárna. Schopenhauer hovorí: „**Intelektom poznávame, no vôľou sme.**“ Podľa neho *neexistuje ani žiaden pokrok, vývoj sa neustále opakuje, je kruhovitý.**

Existujú dve východiská zo situácie:

- 1) **východisko estetické** - snažíme sa priblížiť vôli, odpútať sa od rozumu, dá sa to jedine v nejakom estetickom zážitku, napr. v hudbe. Tento estetický zážitok nám pomôže odpútať sa, zabudnúť, ale je to len dočasné riešenie.
- 2) **východisko etické** - snažíme sa poprieť vôľu asketickým správaním, potláčaním pudov, vášni (napr. cieľom je budhistická nirvána).

- **Názory na lásku:** Láska je prelud, nič také neexistuje. Je to vôľa, ktorá chce zachovať ľudský rod. Má sídlo v pohlavných orgánoch. Partneri nerozhodujú rozumom, citom, ale za nich rozhoduje vôľa. Vôľa nás ovláda, rozhoduje o všetkom a my o tom nevieme. Muž si vyberá ženu na takej úrovni ženskosti, na akom stupni mužskosti je on.
- Na Schopenhauerov voluntarizmus nadviazal **Friedrich Nietzsche**, prepracoval ho však vo filozofiu aktívneho činu.
- Kým Schopenhauer vyzdvihoval svetovú vôľu, Nietzsche chápe vôľu ako vôľu jednotlivca k moci, a teda aj podstatou ľudského bytia je bojovná aktivita. Schopenhauerova a Nietzscheho filozofia sú nesporne plodom krízy, ktorá zasiahla klasické smery novovekej európskej filozofie, a predovšetkým nemeckú klasickú filozofiu.
- Schopenhauer, ktorého dielo sa objavuje ešte za Heglovho a Schellingovho života, nijako sa netají opovrhovaním a nevraživosťou k vtedajšej nemeckej filozofii a vedome chce sformulovať svoje názory v priamom protiklade k nej, a predovšetkým k Heglovi. Medzi Schopenhauerom a Nietzschem sú značné **rozdielely**.
- Schopenhauer je filozof so zmyslom pre systém. Všetko jeho myslenie je späté s hlavnými myšlienkami vyloženými v jeho diele. Je pesimistom zo zásady, a preto nechce meniť svet, je príliš povznesený nad svet a príliš presvedčený o tom, že svet si to ani nepraje. Svet a Schopenhauer sú si navzájom ľahostajní. Filozof to dobre vie a zakladá si na tom.
- Naproti tomu v Nietzscheho filozofii je niekoľko odlišných etáp a on sám je prorok, hlásateľ myšlienok o obrode človeka a spoločnosti (prvé obdobie - pod vplyvom Schopenhauera, druhé - vrátil sa ku kriticizmu v duchu osvietenecov). Tretie obdobie jeho tvorby, nazývané „zarathustrovské“, je z jeho filozofie najpôvodnejšie. Je to obdobie návratu späť k umeniu, keď vytvoril pojmy, ako sú „vôľa k moci“, a „nadčlovek“.
- Na rozdiel od Schopenhauera Nietzsche tvrdí, že vôľa, ktorá je pre neho vôľou k moci, je pojmom pozitívnym a chápal ju ako úsilie čo najviac vystupňovať intenzitu, kvalitu a silu ľudskej existencie (život chápe ako najvyššiu hodnotu a cieľ, ako pocit sily a moci), ako inštinktívny iracionálny princíp, ktorému sú podriadené myšlienky, city a činy človeka. Došiel k záveru, že z človeka sa musí vyvinúť vyšší a dokonalejší typ - nadčlovek, v ktorom sa vôľa k moci vystupňuje a dosiahne vlastné sebauvedomenie.

Friedrich Nietzsche

(1844 - 1900)

- Jeho filozofia je tiež **voluntaristická**, je to filozofia vôle. Vôľu považuje za individuálnu vôľu - vôľu jednotlivca.
- Narodil sa v Röckene v rodine evanjelického pastora. Ako 5-ročnému mu zomrel otec a o rok neskôr aj brat. Už vtedy začal pochybovať o Bohu (videl, ako otec zápasil s bolesťou a preto sa pýtal, prečo ho Boh tak trestá, keď on mu slúžil).
- Nietzsche bol od detstva veľmi slabý, senzibilný, krátkozraký. Študoval teológiu, kvôli pochybnostiam to však vzdal a venoval sa jazykom. Ako 20-ročný sa viery vzdal úplne a vyhlásil smrť Bohu. Po povolaní do armády, v nej dlho nevydržal, prepustili ho (spadol z koňa). Potom pôsobil na univerzite v Bazileji. Ako dobrovoľník sa zúčastnil prusko-francúzskej vojny, kde tiež nebol dlho, lebo ochorel na úplavicu a záškrť. V podstate ako 30-ročný sa stáva invalidom, trpí duševnou chorobou. Starala sa o neho sestra Alžbeta. V stave pomätenosti sa podpisoval Dionýzos a Ukrižovaný. Zomiera na mŕtvicu.
- Nietzsche obdivoval staroveké Grécko. Bol **ovplyvnený filozofiou Schopenhauera**, hoci sa s ním osobne nepoznal. Schopenhauerovu knihu Svet ako vôľa a predstava objavil v antikvariáte a hneď ho zaujala. Bol milovníkom Wagnerovej hudby („Bez hudby by bol môj život omyl.“) a tiež bol ovplyvnený politikou Pruska, **obdivoval Bismarcka**.
- Vo svojom učení hlása myšlienku absolútnej slobody (máme myslieť za seba). Kládol si také úlohy, ktoré nemohol splniť (nikto by ich nesplnil).

Dielo:

Prípad Wagner

Zrodenie tragédie z ducha hudby („Najlepšie nie je narodiť sa, ale rýchle zomrieť.“)

Nečasové úvahy

Súmrak bohov

Ľudské, príliš ľudské

Radostná veda

Tak vravel Zarathustra (Zarathustra bol staroveký perzský prorok, veľký morálny učiteľ)

Vôľa k moci

Genealógia morálky

Ecce Homo

Mimo dobra a zla - kritizuje kresťanstvo, hovorí, že kresťanstvo vzniklo zo strachu. Utrpenie kresťanov je normálne, prirodzené. Kresťanstvo z priemerných ľudí robí stádovitú zver.

- V dielach **používa literárny štýl**, preto hovoríme, že filozofiu vykladá literárne. Filozofiu vykladá pomocou príbehov, používa obrazný jazyk a myslenie. Filozofuje „kladivom“, lebo bezohľadne rúca všetky staré hodnoty, falošné a zároveň vytyčuje nové hodnoty a ideály. Podľa starých sa podľa neho nedá žiť.

➤ **Témy:**

- vôľa k moci,
- prehodnotenie hodnôt,
- príchod nadčloveka,
- európsky nihilizmus,
- večný návrat rovnakého - svetový proces je proces vzniku a proces zániku, tvorby a ničenia, čiže večný návrat rovnakého.

➤ **Vôľa k moci** - celý svetový proces, celý svet je vôľa k moci, inak nič, presne ako my, tiež sme vôľa k moci a inak nič. Je to vôľa jednotlivcov, ktorá sa realizuje od vôle k životu až k vôli k moci. Človek je výsledkom evolúcie, pričom biologický mechanizmus sa zastavil, ale vývoj pokračuje smerom k nadčloveku.

➤ Nietzsche je:

- **Antimoralistický** - existuje dvojaká morálka:

a) *morálka pánov*

- dobré podľa morálky pánov sú všetky vznešené stavy duše (všetko, čo je neobyčajné, neobvyklé, smelé, všetko, čo sa vymyká z radu),
- "špatné" je všetko obyčajné, priemerné, obvyklé, bezcenné...

b) *morálka obyčajných ľudí*

- podľa tejto morálky je dobré všetko obyčajné, priemerné, mierumilovné, pokojné, čo sa podriadi, nevystupuje z radu...
 - zlé je všetko smelé, egoistické, nebezpečné, nevypočítateľné, všetko, čo sa vymyká z priemeru...
- Existuje teda rôzny pohľad na morálku → antimoralistický.

➤ **Antidemokratický** - celá európska morálka je morálkou stádovitej zvere. Prejavom toho je demokratické hnutie v politike a spoločenských inštitúciách. Vidieť zmysel života v čo najväčšom šťastí pre čo najvyšší počet ľudí je smiešne.

➤ **Antisocialistický** - socialistický ideál tiež zvrháva človeka do stádovitej zvere (rovnosť ľudí). Hovorí, že podstatou človeka je egoizmus, presadzovanie sa na úkor iného, socializmus toto popiera. Nietzsche tvrdí, že myšlienky socializmu znamenajú túžby o vynájdení života bez organických funkcií.

➤ **Antipesimistický** - vystupuje proti Schopenhauerovi, ktorý tvrdí, že svet nemá zmysel. Nietzsche hovorí, že ten kto tvrdí niečo také, vlastne hovorí, že „ja nestojím za nič“.

➤ **Antifeministický** - úmerne tomu ako muži strácajú svoju mužskosť, degeneruje aj žena a vzdáva sa svojich ženských inštinktov. Podľa neho emancipácia je príznak úpadku.

➤ **Antiintelektualistický** - tvrdí, že rozum, vedomie je len povrch bytosti, oveľa viac sa toho deje bez prítomnosti rozumu, čiže je ovplyvnené vôľou. Inštinkt je najinteligentnejší. Intelekt vyhlasoval za zbraň slabých ľudí.

- **Antikresťanský** - vystupuje proti kresťanstvu, ktoré považuje za súhrn všetkých prevrátených hodnôt. Podľa neho je to úhlavný nepriateľ zmyslovosti. Kresťanstvo premenilo jediný svet, ktorý je daný človeku, v slzavé údolie a obrátilo pozornosť na onen svet. Kresťanstvo každú hodnotu urobilo bezcennou, z každej pravdy urobilo lož. Podľa neho pred príchodom Krista ľudia za dobré považovali všetko silné, egoistické..., za zlé všetko slabé, priemerné, obyčajné... S príchodom Ježiša nastalo prevrátenie hodnôt - všetko, čo predtým bolo dobré, sa začalo považovať za zlé a naopak. Kresťanstvo z ľudí urobilo priemer, stádo. Hovorí, že človek si musí uvedomiť, že Boh je mŕtvy a nezmyselnosť náboženstva a zároveň uvoľniť v sebe všetko to, čo ruší vôľu k moci, začať budovať svet na nových základoch, prehodnotiť všetky hodnoty a pripraviť sa na príchod nadčloveka. Nadčlovek (plavovlasá beštia) je silná individualita, ktorá si uvedomuje, že svet je návrat rovnakého, že svet treba prehodnotiť a vybudovať na nových hodnotách. Vytvorenie nadčloveka je aj zmyslom dejín. Treba vytvoriť mocné individuality, vyznačujúce sa silnými a bezohľadnými inštinktmí. Podľa neho človek je povraz natiahnutý medzi zvieratom a nadčlovekom. Nietzsche povedal, že to, čím je pre človeka opica, tak presne tým istým je pre nadčloveka človek. Obyčajní ľudia sú hnoj, ktorý treba rozhádzať, aby z neho vyrástli kvety. Len vznešení prekonajú sami seba.

- Učenie Nietzscheho bolo zneužitú nemeckým fašizmom.

Pozitivismus

- Najdlhší smer poklasickej filozofie, rozvíja sa v 19. i 20. storočí. Zakladateľom je francúzsky filozof Auguste Comte. V pozitívizme rozlišujeme štyri fázy vývoja: pozitívizmus, empiriokriticizmus, novopozitívizmus (logický empirizmus), postpozitívizmus.

1. fáza pozitívizmu - pozitívizmus

Auguste Comte

(1798 - 1857)

- Žil v Paríži, študoval na slávnej francúzskej škole **École polytechnique**, kde neskôr aj vyučoval. Univerzitnú kariéru však nedosiahol, hoci bol veľmi vzdelaný. Sedem rokov bol **osobným tajomníkom u utopického socialistu Saint - Simona**.
- Na konci života **trpel duševnou chorobou**.
- Diela: Kurz pozitívnej filozofie
Systém pozitívnej politiky
Pozitivistický katechizmus
Pojednanie o sociológii
- Chcel **zvedečiť filozofiu**. Podľa neho **poznanie má byť založené na tom, čo je pozitívne. Pozitívne je to, čo je dané, čo je definovateľné (v etike je to napr. užitočnosť), poznanie má byť založené na faktoch našej skúsenosti**. Comte hovorí, že **nemáme skúmať len to, čo je dané, ale že je treba skúmať aj vzťahy medzi týmito faktami - zákony**.
- Comte odmietal metafyzický prístup, poznanie má byť založené iba na tom, čo je dané, na faktoch skutočnosti. Zároveň požadoval **princíp verifikácie - overiteľnosti**. Takto pristupoval aj ku skúmaniu spoločnosti. Je **zakladateľ empirickej sociológie**.
- **Comte vyzdvihoval vedy**, dôkazom toho je jeho zákon troch štádií, podľa ktorého ľudský duch v indivíduu i v **spoločnosti prechádza tromi štádiami vývoja**:

1) **teologické štádium** - ľudský duch sa orientuje na vieru v nadprirodzené sily. Človek v tomto štádiu je presvedčený, že môže absolútne spoznať svet. To, čo nevie pochopiť, nahrádza vierou v nadprirodzené sily. V tomto štádiu sú ešte tri podštádiá:

- a) človek najprv oduševňuje všetko – **animizmus**
- b) neskôr za každou veľkou skupinou javov vidí jednu nadprirodzenú bytosť – **polyteizmus**
- c) ľudský duch sa potom začne orientovať na vieru v jednu nadprirodzenú bytosť - **monoteizmus** - jeden Boh.

Každému štádiu zodpovedá aj spoločenské zriadenie. Tomuto prvému štádiu zodpovedá monarchia (jeden Boh - jeden panovník).

- 2) **metafyzické štádium** - obmena náboženského štádia, nadprirodzené sily sú nahradené abstrakciami zákonov - človek ešte stále verí, že môže úplne spoznať svet. Tam, kde si nevie niečo vysvetliť, vyslovuje špekulácie - abstrakcie zákona. Najbližšie sa tomuto štádiu približuje vláda jezuitov.
- 3) **pozitívne štádium** - človek konečne dospieva k poznaniu, aká márna je jeho snaha o úplné poznanie sveta. Tvrdí, že v tomto štádiu sa človek orientuje len na to, čo je dané, len na fakty našej skúsenosti. Tejto etape zodpovedá industriálna spoločnosť. Je založená na priemyselnej organizácii práce.
- Comte sa venoval aj jednotlivým vedám, a to hlavne pozitívnym vedám. Urobil ich klasifikáciu (encyklopedickú hierarchiu). Pozitívna filozofia zovšeobecňuje poznatky všetkých pozitívnych vied a usporadúva ich do encyklopedického systému.
 - Za filozofické môžeme pokladať tie otázky, ktoré nijaká zo špeciálnych vied priamo neskúma: čo je veda, ako sú vedy usporiadané, čo je poslaním vedy. Veda podľa Comta poznáva preto, aby sme mohli predvídať, a predvídame preto, aby sme mohli správne konať. Predpokladom všetkých vied je matematika. Za matematikou sa nachádzajú vedy o anorganickom svete - astronómia, fyzika, chémia. Za nimi nasledujú vedy o organickom svete - biológia (skúma človeka), sociálna fyzika (sociológia - skúma spoločnosť). Každá veda sa ešte ďalej delí. Psychológiu nepovažoval za pozitívnu vedu, pretože ľudský duch sám seba nemôže urobiť predmetom poznávania.
 - Dlhé roky žil s Clotildou de Vaux, ktorá bola silná katolíčka a mala na neho veľký vplyv (ukázala mu význam citu v živote človeka). Priviedla ho k náboženstvu, nie však ku katolíckemu, ale Comte vytvára nové náboženstvo - **pozitívne náboženstvo humanity** (uctieva ľudstvo a vedu). Táto časť je špekulatívny prvok v jeho filozofii.
 - V druhej polovici 19. storočia prežíva pozitivistická filozofia svoj rozkvet v Anglicku. Anglickí pozitivistí sa inšpirovali niektorými Comtovými myšlienkami, odmietli však jeho pozitívne náboženstvo.
 - **John Stuart Mill** - zameriava sa na logiku, metodológiu vied, zdôrazňuje induktívnu metódu (ako Bacon). Bol poslancom parlamentu a vystupoval za emancipáciu - zrovnoprávnenie žien, za volebné práva, náboženskú toleranciu.
 - **Herbert Spencer** - stal sa druhým otcom sociológie. Vyzdvihoval evolúciu ako najvšeobecnejší zákon prírodného i spoločenského života. Spoločnosť chápe ako organizmus.

2. fáza pozitivizmu - empiriokriticizmus

- V poslednej tretine 19.storočia sa rozvíja druhá. fáza pozitivizmu. Predstavitelia:

Richard Avenarius

- Napísal dielo **Kritika čistej skúsenosti** (odtiaľ názov druhej fázy pozitivizmu: empiria - skúsenosť, kriticizmus - kritika).
- Kriticky skúma pojem skúsenosť. Hovorí, že ak má byť skúsenosť hodnoverným východiskom poznania, musíme ju očistiť od všetkého, čo sme do nej pridali v podobe rôznych predstáv, metafyzických pojmov a kategórií (napr. substancia, kauzalita...)

Ernest Mach

- Rodák z Moravy, pôsobil v Prahe a vo Viedni. Tvrdí, že **našu skúsenosť tvoria iba zmyslové pocity** (teplota, farba, zvuk...). Tieto zmyslové pocity sú neutrálne elementy, nie sú ani fyzické ani duševné. My sme tiež komplexom relatívne stálych, neutrálnych elementov. Od nás závisí, či ten ktorý komplex pocitov vnímame ako teleso, alebo ako psychický proces.
- Veda skúma funkčné vzťahy medzi elementmi a má sa riadiť princípom ekonómie myslenia (neobjavovať objektívnu pravdu, ale hľadať najjednoduchšie vysvetlenie javov - explanácia).
- Diela: Analýza pocitov
Poznávanie a omyl

3. fáza pozitivizmu - novopozitivizmus, logický empirizmus

- Vychádza z pozitivizmu, rozvíja sa v 20. rokoch 20.storočia. Predstavitelia sú **zástancovia prísnej logiky**, poznatky exaktných vied sa snažia previesť aj do filozofie - zvedčiť filozofiu. Dôraz kladú na **logickú analýzu jazyka**.
- Všímajú si výpovede jednotlivých vied, či **výroky jednotlivých vied sú správne skonštruované z hľadiska syntaxe, z hľadiska pragmatického (využitelnosť v praxi) a z hľadiska sémantiky (aby výroky mali význam). Dôraz kladú na princíp verifikácie (overiteľnosti) - aby sa javy dali overiť. Pozitivistí odmietajú akékoľvek špekulácie, filozofia nemá obsahovať žiaden metafyzický výrok.**
- Novopozitivistí veľký dôraz kladú na matematiku, sú ovplyvnení **B. Russelom**, ktorý napísal dielo **Principia mathematica**. Jeho učenie sa nazýva **logický atomizmus**. Skutočnosť podľa neho pozostáva zo zmyslových dát., ktoré nazýva atomárne fakty a ktoré sú vyjadrené atomárnymi výrokmi. Pravdivosť zložitejších výrokov je závislá od atomárnych výrokov.
- Vystupoval proti náboženstvu. Hovoril, že náboženstvo je prejavom nevyspelého človeka.

- **Predstavitelia novopozitivizmu:** členovia Viedenského krúžku - Rudolf Carnap, Moritz Schlick, Otto Neurath, Friedrich Waismann, Kurt Gödel, Hans Hahn...
- 1929 - vydali programový spis pod názvom **Vedecké chápanie sveta** a vydávali aj časopis pod názvom **Poznanie**.
- 1938 - po anšluse krúžok zaniká, členovia emigrovali a v zahraničí vytvárali podobné krúžky.
- Členovia boli ovplyvnení aj filozofiou **Ludwiga Wittgensteina** (nepatril k Viedenskému krúžku). Jeho učením začína vo filozofii "lingvistický obrat."
- Diela: Logicko-filozofický traktát
Filozofické skúmania
- Wittgenstein hovorí, že **filozofia má všetky problémy riešiť ako problémy jazyka**. Má mať terapeutický účinok a má "pomôcť muče dostať sa z mucholapky." **Filozofia má rozmotávať jazyk nedorozumení** - tým sa odstránia všetky problémy. Má sa používať bežná hovorová reč, nepoužívať dvojzmyselné výrazy.

Rudolf Carnap

- Diela: Logická výstavba sveta
Logická syntax jazyka
- Carnap tradičnú filozofiu považoval za poéziu, nie za vedu. Nová filozofia sa má zamerať na skúmanie výrokov jednotlivých vied. Takto chápaná filozofia je vlastne logikou vedy, logickou analýzou jazyka vedy. Carnap zdôrazňoval tri kritériá, ktoré sa musia dodržiavať:
 - a) kritérium zmyslu
 - b) kritérium verifikácie
 - c) kritérium indukcionizmu
- Výroky jednotlivých vied sú pravdivé vtedy, keď sú vytvorené podľa gramatických pravidiel a dajú sa overiť. Podľa Carnapa bezprostredne **empiricky overiteľné sú len protokolárne vety** - sú to záznamy priamych pozorovaní. Indukciou z protokolárnych viet získavame zovšeobecnia - **hypotézy**. Hovorí, že mnohé výroky nespĺňajú tieto tri žiadané kritériá. Neskôr princíp verifikácie Carnap nahradil princípom potvrditeľnosti (neúplná verifikácia). Carnap rozvinul teóriu vedy - základnou charakteristikou má byť **fyzikalizmus**. Veda má byť vytvorená na báze logicky dokonalého jazyka, jazyka fyziky.

4. fáza pozitivizmu - postpozitivizmus

Karl Raimund Popper

- Jeho učenie sa nazýva **kritický racionalizmus**. Vo svojom učení vystupuje proti princípu verifikácie a indukcionizmu. Kritizuje a dáva návrh na zmenu. Vyzdvihuje princíp falzifikácie (vyvrátenia - overenie hypotézy spočíva v tom, že odolá všetkým pokusom o falzifikáciu) a dedukcionizmu.
- Hovorí, že dejiny sa nedajú predvídať a objektívna pravda neexistuje. Jeho sociálny ideál je otvorená spoločnosť. Historická škola

Paul Feyerabend

- Jeho učenie sa volá **epistemologický anarchizmus**. Zdôrazňuje **pluralizmus** - všetko je dovolené, všetko sa môže v oblasti poznania, nemôžeme uprednostniť jedny metódy pred druhými.
- Dielo - Proti metóde

Thomas Samuel Kuhn

- napísal dielo Štruktúra vedeckých revolúcií, v ktorom rozpracoval štruktúru paradigiem (súhrn pravidiel, metód poznávania). Všetky anomálie, mimo paradigiem vedú k revolúcii.

Existencializmus

- Medzi najznámejších predstaviteľov existencializmu patria:
 - Sören Kierkegaard (1813 –1855)
 - Martin Heidegger (1889 – 1976)
 - Karl Jaspers (1883 - 1969)
 - Jean Paul Sartre (1905 – 1980)

- Všetkých predstaviteľov existencializmu spája príbuznosť v chápaní otázok, ktoré si kladli a v tom, ako uvažovali o postavení človeka vo svete.
- Ide o filozofiu vzbury, zameranú na ľudského jedinca a problémy jeho existencie. Názov je odvodený z latinského „**ex – sistere**“, čo znamená **postaviť sa mimo alebo proti**. Jednotlivec stojí „proti“ svetu, spoločnosti, inštitúciám a spôsobom myslenia. Je to subjektívna filozofia, sústreďuje sa „na mňa a na to, ako žijem“.
- Cieľom je odhaliť klamné predstavy každodenného života a vyzvať ľudí ku skutočnému pochopeniu ich zodpovednosti. Táto filozofia teda znamená aj určitý životný postoj a spôsob života.
- **Kľúčové slová v ich dielach:** sloboda, individualita, zodpovednosť, voľba
- Pretože vedomie ľudskej existencie nutne zahŕňa i vedomie smrti, existencialisti písali i o: vine, odcudzení, zúfalstve, smrti.
 - a) **Kierkegaard** – kritizoval dánsku štátnu cirkev svojej doby. Dôraz kladie na osobné prežívanie skutočnosti v stavoch úzkosti.
 - b) **Heidegger** – domnieval sa, že väčšina západnej filozofie stratila svoj zmysel. Ľudská existencia sa vyznačuje tým, že človeku v jeho existovaní v podstate ide o jeho vlastné bytie.
 - c) **Jaspers** - existencia sa prejavuje v slobodnom rozhodovaní človeka ako prejave bytia jeho samého. Ozrejmuje sa v osvetľovaní existencie.
 - d) **Sartre** – chcel odhaliť klamné predstavy každodenného života a vyzvať ľudí ku skutočnému pochopeniu ich zodpovednosti.

Sören Kierkegaard

(1813 - 1855)

- Tento dánsky filozof sa považuje za **predchodcu filozofie existencializmu**, „otca existencializmu“.
- Narodil sa v Kodani v majetnej rodine. Jeho detstvo bolo však nešťastné, lebo mal šesť súrodencov, z ktorých päť v detstve zomrelo. Táto skutočnosť tragicky poznačila jeho život. Sám sa vyjadril, že jeho život bola dráma, z ktorej vznikla jeho filozofia. Mal výčitky, že oni zomreli a on žije. Dokonca zrušil vlastnú svadbu, hoci už bol zasnúbený s Reginou Olsenovou a zdôvodnil to tým, že sa cítil pre manželstvo hriešny. Oddal sa filozofii a vyhlasoval, že „tvoriť, to bol môj život“. Zomrel náhle, odpadol na ulici a už sa neprebral. Lekári nezistili žiadnu chorobu.
- Jeho priezvisko znamená kostolná záhrada, cintorín.
- **Diela:**
 - Bud' - alebo
 - Strach a chvenie
 - Nemoc k smrti
- V centre pozornosti jeho učenia je človek, jeho existencia. Existenciu chápe ako „medzistav“, „medzibytie“ medzi myslením a bytím.
- *“Musím existovať, aby som mohol myslieť. Musím mať možnosť myslieť, aby som existoval.”*
- Existencia znamená taký spôsob bytia človeka, v ktorom myslenie, cítenie, chcenie, konanie tvoria jednotu. **Existencia je proces sebautvárania sa človeka** a týmto sa má zaoberať filozofia. Každá pravá filozofia má mať osobný a osobnostný rozmer. Východiskom je **jednotlivec a jeho osobne prežívaná existencia**. Svoju existenciu najplnšie prežívame v situáciách, ako je neistota, obava, choroba, strach, vina, vedomie smrti. Ide o hraničné situácie v živote človeka.
- Základnou kategóriou Kierkegaardovej filozofie je **kategória paradoxu**, ktorá sa vymyká akémukoľvek myšlienkovému sprostredkovaniu. Paradox nás vždy stavia pred voľbu, rozhodnutie bud' - alebo. Zodpovednosť za voľbu nesieme my sami. Človek sa usiluje o vlastnú sebarealizáciu. Toto prebieha v určitých štádiách.

1) štádiom je voľba estetického postoja. Ide o postoj človeka, ktorý uprednostňuje pasívne užívanie si života. Takýto človek život chápe ako stvárňovanie umeleckého diela a orientuje sa iba na povrchovú stránku života. Slobodu si cení viac ako zodpovednosť.

2) štádiom je etický postoj. V ňom si človek už zodpovednosť cení viac ako slobodu. Snaží sa konať dobro, pomáhať druhým, mať čisté svedomie. Aj pri voľbe tohto postoja sa môže objaviť pocit zlyhania, dôjsť ku konfliktu so svedomím, k vedomiu zlyhania alebo viny a tak k vyvolaniu potreby novej voľby. Človek sa ocitá v paradoxe voľby, či zostane pri takomto spôsobe života, vráti sa k estetickému postoj, alebo vyhladá niečo nové.

- Tu sa človeku ponúka **náboženský postoj**. V ňom sa človek ocitá tvárou v tvár Bohu. Tu už neexistuje nič mimo nás, o čo by sme sa mohli oprieť, na čo by sme sa mohli spoľahnúť, nijaká rada ani podpora zvonku neprichádza. Človek sa snaží spoznať Boha, pritom však dospieva k poznaniu, že je to nemožné, pretože ľudské a božské bytie sú nezlučiteľné presne tak, ako logika a viera. V náboženskom postoji sa ľudské „Ja“ uvoľňuje, oslobodzuje a odpútava sa od všetkého konečného, zároveň objavuje svoju slobodu, ale aj toto môže byť spojené s obavou. Túto obavu nevyvoláva niečo určité, konečné, konkrétne, ale naopak, práve strata toho určitého, konkrétneho.
- Človek sa dostáva do paradoxu voľby, musí sa rozhodnúť, či začne veriť, oslobodí sa, odpúta sa od konečného, alebo sa opäť k niečomu konečnému pripúta. Kierkegaard hovorí, že viera je zázrak, ktorý mení celý osobný spôsob života, začína tam, kde končí racionálne myslenie. **Dôkaz Boha neexistuje, je to len záležitosť viery.**

Filozofia existencie v Nemecku

- Filozofia existencie sa v Nemecku rozvíja v medzivojnovom období. V centre pozornosti je človek, jeho existencia. Podstatu ľudského bytia sa snažia pochopiť bezprostredne, nielen zvonku nazerajúc na ľudské osudy. Hlavnými témami ich učení sú obavy človeka, osamelosť v spoločnosti, protest proti spoločenskej kríze uvedeného obdobia, protest proti odcudzovaniu človeka. Väčšinou ich názory sú pesimistické.

Karl Jaspers

- Publicista, venoval sa citlivej otázke nemeckej viny, otázke studenej vojny, atómového ohrozenia.
- **Dielo:** Psychológia svetonázorov - prvé existenciálne dielo 20. storočia
Filozofia
- Svoje učenie nenazýva filozofiou, ale filozofovaním. Tvrdí, že **kladenie otázok je viac ako hotové odpovede. Zaoberá sa otázkou bytia**, ktoré je podľa neho to, v čom sa nachádzame, je to „obklopujúce“, horizont, ku ktorému sa môžeme približovať, ale ktorý sa nám zakaždým posunie. Bytie tak zostáva stále neuzavreté. Filozofovanie je prenikanie jednotlivých druhov bytia k bytiu ako „obklopujúcemu.“ V tomto presahovaní horizontov a svojho vlastného ohraničeného jestvovania poznávame, čo je to bytie ako transcendencia a čo sme my ako existencia.
 - a) **Transcendencia** - neprezentuje sa nám v jednoznačných pojmoch, ale v symboloch - šifrách. Šifry sú čitateľné len pre toho, kto nadobúda skúsenosť transcencie. Skúsenosť má charakter filozofickej viery.
 - b) **Existencia** - to, čím sa stávame na základe slobody, rozhodovania, voľby, činu. Existencia nám nie je daná, je to postupné *sebautváranie človeka*. Človek, ktorý utvára sám seba, je vždy viac než to, čo o sebe objektívne a vedecky vie. *Sebautváranie je vlastne osvetľovanie existencie*. Na osvetľovanie existencie má dva pojmy: *hraničná situácia a komunikácia*. Obidva ukazujú na spôsoby, v ktorých sa bezprostredne realizuje existencia. V komunikácii sa existencia najviac realizuje v kontakte s ostatnými ľuďmi. Existencia sa utvára najmä v hraničných situáciách (obavy zo smrti, choroba, strata niekoho), človek v nich môže zlyhávať a tak zisťuje, že s bežnou rutinou ich nedokáže zvládnuť. Otrásenosť mu však môže pomôcť nájsť cestu k pravej existencii a k svojej autenticite, t.j. aby bol sám sebou.

Martin Heidegger

- **Diela:** Čo je to metafyzika?
 - List o humanizme
 - Nietzsche
 - Bytie a čas

- Jeho diela sa ťažko prekladajú, pretože Heidegger pracuje s etymológiou (pôvodom slov).
- Svoju filozofiu nazval **fundamentálnou ontológiou**. Tradičná ontológia považovala za súcno všetko, čo nejakým spôsobom je. Heideggera však zaujíma bytie samotného súcna. Bytie je to, čo je všetkým druhom súcna spoločné: jednoducho sú. **Nemáme sa pýtať na to, čo je bytie, lebo je to nezmyselná otázka, na čo sa pýtame, je vlastne zmysel bytia. Na zmysel bytia sa môžeme pýtať len prostredníctvom takého súcna, ktoré vie o svojom bytí, o svojej existencii. Na zmysel bytia sa môžeme pýtať len človeka, lebo ten si uvedomuje svoju existenciu.**
- Heidegger nepoužíva výraz existencia človeka, ale **pobyt človeka** (Dasein). Poznávať svoje vlastné bytie znamená existovať. Ľudské bytie je existencia, kým všetky ostatné veci iba jednoducho sú. Pobyt človeka na svete nie je nezávislý, ale človek je do sveta akoby vrhnutý a je ovplyvnený miestom, časom, dobou, pohlavím... Toto človek nemôže ovplyvniť. Pobyt človeka vo svete nie je nezávislý od doby, času... **Človek ako jediný si uvedomuje, že je konečný, že má málo času, že je časom obmedzený.** Jeho celý život je preto sústavná starosť - starosť o zachovanie bytia, oddialenie smrti... Vie, že času má nedostatok. Človek si to uvedomuje a vrhá sa do *neautentického bytia* „Man“, kedy nie je sám sebou, ale vtedy žije, koná, ako „sa koná“, „ako sa myslí“.

Francúzsky existencializmus

- Vo Francúzsku sa existencializmus najviac rozvinul v 50. - 60. rokoch 20. storočia. V Paríži boli známe existencialistické kaviarne a kluby ako strediská stúpencov tejto filozofie a zároveň vyznavačov určitého spôsobu života.
- Existencializmus vo Francúzsku znamenal určitý životný postoj. Mnohí francúzski existencialisti boli významnými spisovateľmi a výrazne ovplyvnili francúzsku literárnu a umeleckú scénu (Sartre, Camus, Marcel, Simone de Beauvoir, Maurice Merleau-Ponty).

Jean Paul Sartre

- Narodil sa v Paríži, študoval na slávnej **École Normale Supérieure**. Počas štúdia sa zoznámil so Simone de Beauvoir, s ktorou ho celý život spájali blízke vzťahy. Po štúdiu pôsobil na viacerých gymnáziách. Cez vojnu sa dostal do nemeckého zajatia, potom sa priklonil k francúzskemu hnutiu odporu.
- Po vojne pôsobil ako nezávislý spisovateľ, publicista, filozof, stal sa členom komunistickej strany, z ktorej však v roku 1956 vystúpil na protest proti vojenskej intervencii Sovietskeho zväzu v Maďarsku.
- V roku **1964 odmietol Nobelovu cenu za literatúru**. Vydával časopis Les temps modernes (Moderná doba). Ovlivnila ho fenomenológia a Heidegger.
- **Dielo:** S vylúčením verejnosti
Hnus (román)
Bytie a ničota (filozofické dielo)
Muchy, Diabol a Pánboh (drámy)
Múr (kniha poviedok)
Existencializmus je humanizmus (esej)
- V diele **Bytie a ničota** hovorí, že *človek môže prežiť svoj život dvojakým spôsobom, buď ho prežije v „špatnej viere“ - v sebaklame alebo autenticky.*
- Sebaklam predstavuje vieru v nedostatok slobody. Väčšina ľudí si myslí, že zákony alebo spôsoby správania sú spoločnosti vopred dané, boli vytvorení Bohom alebo vyplývajú z ľudskej podstaty. Sartre však vyhlásil, že *Boh nie je a nič takého ako ľudská podstata neexistuje*. Preto má človek úplnú slobodu voliť si vlastné hodnoty a spôsob života. Myslieť si niečo iné, znamená žiť v sebaklame.
- V eseji **Existencializmus je humanizmus** vyslovil myšlienku, že **existencia predchádza podstatu**. Sartre sa tým odlišuje od Heideggera, ktorý tvrdí, že podstata pobytu spočíva v existencii. Toto Sartrovo tvrdenie možno vysvetliť na príklade noža. Keď ideme zhotoviť nôž na papier, máme vopred predstavu, z čoho ho zhotovíme a ako bude vyzerat' - tu teda podstata predchádza existenciu. Ľudia obvykle takto uvažujú o Bohu, stvoril nás a preto vieme, kto sme. **Sartre existenciu Boha však popiera**, a ak teda Boh neexistuje, nemohol nás ani stvoriť a *my sa nachádzame v situácii, keď vlastne existujeme, ale nevieme, kto sme a k čomu sme určení* - v tomto prípade existencia predchádza podstatu. Ľudia zakúšajú ničotu, ktorú musia nejakým spôsobom vyplniť.

- *Ľudia sú absolútne slobodní voliť, dokonca musia voliť, pretože každý nejakým spôsobom musí prežiť svoj život. Volíme, aby sme si vytvárali vlastný osud.* Sartre však hovorí, že väčšina ľudí si neuvedomuje, že majú slobodu, čiže žijú v sebaklame. Ničota však neustále striehne, preto človek musí voliť, lebo ničota ho dostihne.
- Jeho filozofiu môžeme nazvať **filozofiou konania**. Cieľom života je **autenticita**, ktorá znamená voľbu.
- Za Sartrovu slobodu sa však musí platiť. Vo svete bez Boha musia úlohu Boha prevziať ľudia. Lenže ľudia sú obmedzení svojou telesnosťou, svojimi schopnosťami i okolnosťami, preto túto túžbu nemôžu splniť a uspokojiť. Keďže Boh neexistuje, život nemá žiaden konečný zmysel a je absurdný.
- Sartre povedal, že: „*Človek je zbytočné utrpenie*“ (pesimizmus).
- Ak si človek aj zvolí určitú hodnotu, volí si vlastne sebaklam, lebo tieto hodnoty nemajú cenu, pretože Boh neexistuje. Ľudia majú slobodu voľby, ale je klam veriť, že v tom, čo volíme, je nejaká hodnota.
- Sartre nepodáva jasné stanovisko k tomu, ako by mal človek žiť s ostatnými ľuďmi. Ved', čo keď moja sloboda obmedzí slobodu iných? Sartre na to odpovedá, že **keď volím pre seba, volím pre každého** (subjektívny názor, intersubjektivismus). Pri utváraní seba utváram človeka, čo je dobré pre mňa, musí byť dobré pre všetkých. Človek je zodpovedný aj za druhých, aj druhým.

Gabriel Marcel

- Oproti Sartrovmu pesimizmu nám ponúka metafyzickú nádej, založenú na viere, že Boh existuje. Človek je súčasť širšej pospolitosti (nie Sartrov individualizmus).

Albert Camus

- Napísal *Mýtus o Sifyfovi*, román *Cudzinec, Mor* Zachytáva tragiku ľudského bytia a poukazuje na absurditu a nezmyselnosť práce človeka.

Simone de Beauvoir

- Zakladateľka feminizmu, jej dielo *Druhé pohlavie* sa stalo bibliou feminizmu. Bola to dlhoročná priateľka Sartra, ktorý ju ovplyvnil, písala v duchu existencializmu.

